

KIELIPOLITIIKAN VUOSI 2021

Matti Räsänen

Kotimaisten kielten keskus
INSTITUTET FÖR DE INHEMSKA SPRÅKEN

Kielipolitiikan vuosi 2021
Matti Räsänen

URN:ISBN 978-952-7359-12-9
Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisu ; 70
ISSN 2323-3370
Helsinki : Kotimaisten kielten keskus, 2022

Sisällys

Lukijalle	1
SUOMEN KIELI	3
Suomen kielimaisema muuttuu	4
Trendi 2021	4
Suomalaisen yhteiskunnan kurssi yhdellätoista kielellä	4
Aloite Tampereen kielipoliittisen strategian laatimiseksi	5
Tapauksia	5
Yle-lakia uudistettiin	5
Järjestyksessään toinen kansalliskielistrategia julkaistiin.....	6
Hallituksen kielikertomus julkaistiin.....	7
Kielipoliittinen ohjelma käyntiin	9
Stadin slangin etymologinen sanakirja julkaistiin.....	9
Nimet	9
Luoto pysyköön Luotona	10
Turku Center.....	10
Kieli ja terveys	11
Pietarsaaressa puutteita suomenkielisessä lääkäripäivystyksessä	11
Koronaviestintä, koronarokotukset ja kieli	11
Suomen kielen opetus	12
Kielenosaamisessa alueellista vaihtelua.....	13
Toisto-metodin avulla suomen taitajaksi.....	13
Kielibuusti.....	14
SIMHE ja MOKOMA.....	14
Englanti Suomessa	15
Englannin kieltä koskevan keskustelun pääkohdat vuosina 2017–2021	16
Helsingistä englanninkielinen kaupunki?.....	17
Suomen kielen opettelu taakkana	18
Suomen kielen osaamista tarvitaan.....	19
Englanti koulutuksessa.....	20
"Kielten opiskelun varhentamisesta on käytännössä tullut englannin opiskelun varhentaminen"	20
Kaupungeissa kuljetaan vastavirtaan A1-kielivalinnoissa	21
Koulutuspoliittiset linjaukset tukemaan kieltenopiskelua!	23
Englanninkielinen ylioppilastutkinto	23
Monipuolisen kielitaidon merkitys kasvaa, osaaminen hupenee	23
Englanti yliopistossa	24

RUOTSIN KIELI.....	26
Kielibarometri 2020.....	27
Onko pohjoismaista kieliyhteyttä olemassa?	27
Ohjelmistotalo Tietoevry siirsi käyttäjätuen Virosta Vaasaan	28
Perämerenkaaren yhteistyö	28
Kielenopetus	29
Kielikylpy	29
Pietarsaaren äiru.....	30
Ruotsin opetuksen varhentamista kritisoidaan.....	30
Mobiilipeli opetukseen	31
Kielilähettiläät kentällä.....	31
Lukiovertailun kärjessä jälleen Katedralskolan i Åbo	31
Åbo Akademi käynnistää luokanopettajakoulutuksen Ruotsissa	32
Kielisaareke-hanke vahvistaa suomenkielisten kuntien ruotsinkielistä koulutusta.....	32
Ruotsi suomenkielisissä kunnissa	33
Hyvinkää	33
Oulu	33
Sotkamo.....	33
Sosiaali- ja terveydenhuolto	34
HUS uudisti kielilähettiläsohjelmansa	34
Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri päivitti kieliohjelmansa.....	34
Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimialalle uudistettu kaksikielisyysuunnitelma	35
Käypä hoito -suositusten kääntäminen ruotsiksi vaakalaudalla	36
Kaksikielinen dialogiopas akuuttihoitoon.....	36
 SAAMEN KIELET	 37
"Oulusta on tullut Suomen suurin saamelaiskylä"	38
Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio	38
Inarin kunnanvaltuuston kokouksiin pohjoissaamen tulkkaus	39
Saamen kielten opetus.....	39
Saamen kieli Oulussa.....	40
Rovaniemellä saamen kielten opiskelun suosio yllätti	40
Saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämisen työryhmä julkaisi raporttinsa	41
Saamen kielen etäopetushanke jatkuu.....	41

Dihtosis-hanke sai jatkorahoitusta	42
Kielipesästä kouluun -hanke	42
Koltansaamenkielinen aapinen ilmestyi.....	42
Lapin korkeakouluihin lisää saamen kielen opintoja	43
Yle ja saamen kielet	43
Unna Junná teini-ikään.....	43
Yle kouluttaa saamenkielisiä media-alan osaajia	43
Kela ja saamen kielet	43
Kela ja saamelaiskäräjät sopivat saamenkielisten palvelujen kehittämistavoitteista	43
Kela julkaisi äitiyspakkauksen ensikirjan saameksi.....	44
Saamenkielinen taide.....	45
Musiikki	45
Elokuva	45
Uskonnollinen kieli	46
VIITTOMAKIELET	47
Viittomakieliset Suomessa	48
Viittomakielibarometri 2020.....	48
Kuurojen Liitto esittää viittomakielisten sovinto- ja totuusprosessin käynnistämistä.....	49
Vuoden viittomakieliteko -palkinto myönnettiin valtioneuvoston kanslialle.....	50
Ylen palvelut merkityksellisiä viittomakielisille	50
Kuurojen liiton kielineuvonta	50
Viittomakielen alkeet voi opiskella itsenäisesti verkossa.....	51
Suomenruotsalainen viittomakieli	51
Suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimus laajenee.....	51
Suomenruotsalaisen viittomakielen elvytys	52
Poimintoja	52
ROMANIKIELI.....	54
Romanikielen elvytysohjelman laatimista jatkettiin	55
Romano mirits kielen asialla	55
Romanikielen ja kulttuurin kesäkoulu täytti 25 vuotta	56
Romanilaulut, kieli ja tekniikan kehitys	56

Lukijalle

Millä tavalla kielet olivat esillä julkisessa keskustelussa vuonna 2021? Kielipolitiikan vuosi 2021 -katsaus käsittelee suomeen, ruotsiin, saamen kieliin, viittomakieliin ja romanikieleen liittyviä kielipolitiikan tapahtumia vuodelta 2021. Vuotta 2020 leimasi koronaviruksen aiheuttama vakava tartuntatauti, joka laajeni nopeasti pandemiaksi. Tauti jylläsi väestössä ja mylläsi myös yhteiskuntaelämää. Poikkeustoimet ja rajoitukset sävyttivät myös vuotta 2021. Korona oli laajasti esillä mediassa, vaikka niin sanottuun uuteen normaaliin tehtiinkin paluuta.

Vuonna 2021 kieliasioista kirjoitettiin arviolta jonkin verran vilkkaammin kuin sitä edeltävänä vuonna. Kielipolitiikan vuosi 2019 -katsausta laatiessani kävin läpi raakadataa noin 6 000 esiintymän verran. Vuoden 2020 katsaukseen tausta-aineistoa kertyi noin 5 000 tekstiesiintymää, käsillä olevan julkaisuun noin 5 500.

Katsaus perustuu ensisijaisesti media-aineistoon

Katsaus on aineistolähtöinen. Olen käyttänyt lähdeaineistona pääasiassa suomenkielistä, toimitettua verkossa julkaistua materiaalia. Enin osa lähdeaineistosta pohjautuu mediayhtiöiden julkaisuihin. Päivälehdet ja Ylen sisällöt näkyvät lähteinä useimmin. Aineistona käytettyjen tekstilajien jakaumaa on mahdotonta kuvata tarkasti, mutta uutiset lienevät kärkipaikoilla.

Julkishallinto tekee kielipolitiikkaa ja myös tuottaa runsaasti siihen liittyviä tekstejä. Hallinnon tekstejä onkin katsauksen aineistona kosolti. Ministeriöiden, virastojen ja tutkimuslaitosten verkkosivut, tiedotteet, selvitykset ja tutkimusraportit muodostavat tärkeän materiaalin. Lähteisiin sisältyy myös tutkimusjulkaisuja. Esitän kaikki lähteet alaviitteinä.

Raakadatan keräämisessä olen käyttänyt sähköisen viestinnän seurantaan suunniteltua työkalua. Sen tuottama iso aineisto on sekä etu että haitta. Karsiminen on vaikeampaa kuin kerääminen. Isoja aineistoja käsiteltäessä on aina tingittävä sekä mukaan otettavien aiheiden määrästä että valittujen aiheiden käsittelyn laajuudesta. Esitän lähteitä valikoidusti. Joidenkin teemojen tarkastelua olen lihottanut käsin kerätyn aineiston avulla.

Olen kirjoittanut tiiviisti ja välttänyt seikkaperäistä lähteiden referointia. Tarkoitukseni on kuitenkin ollut yhtenäisen juonen rakentaminen, niin että käsiteltävästä asiasta voi saada olennaiset tiedot perehtymättä lähteisiin. Lähteitä tarkastelemalla aihepiiri kuitenkin avautuu laajemmin.

Katsaus keskittyy kielen asemaa sivuaviin teemoihin

Katsaus käsittelee aiempien vuosien tapaan kielten asemaan eli statukseen vaikuttavia teemoja. Kielen asema yhteisössä määräytyy kovin monista tekijöistä. Oikeudellinen sääntely rakentaa viranomaistoimintaan kielellisen kehikon, mutta koko yhteiskunnan kielitilannetta ei voi määrällä säädöksiin. Muut tekijät ovat kielen kannalta joskus merkittävämpiä kuin sääntely. Näihin kuuluvat esimerkiksi yhteisön asenteet kieltä kohtaan. Joidenkin kielten käyttöön asennoidutaan suopeammin kuin toisten.

Kielen asemaan vaikuttaa olennaisesti se, kuinka laajalti kieltä on mahdollista käyttää. Kielen käyttötilanteiden ja -alojen kuvaus saa katsauksessa paljon tilaa. Millaisissa yhteyksissä kieltä käytetään tai sitä voi käyttää? Esitän tilastollista ja numeerista tietoa kielenkäytöstä ja käyttäjien määristä. Yksityiskohdat ovat paikoitellen tarpeellisia, jotta kielen tilanne ja yhteisöllinen asema konkretisoituvat. Niiden avulla voi myös havainnollistaa ilmiöiden muutosta pitkäjänteisessä seurantaan.

Jotkin teemat toistuvat vuodesta toiseen. Koulutusjärjestelmä on yhteiskuntamme tukipilari. Kieli siirtyy uusille sukupolville käytön kautta, ja koulu on tärkein institutionaalinen kielen siirtäjä. Mitä kieliä ja millä kielillä koulussa opetetaan? Nämä kysymykset kuuluvat olennaisimpiin, kun pohditaan sitä, minkälaiset lähtökohdat koulu tarjoaa yksilöille.

Kielikoulutuspolitiikan iso kysymys on ollut jo pitkään kielten opiskelun hiipuminen. Kieltenopetuksen varhentamista koskeva kokeilu toteutettiin pääministeri Juha Sipilän hallituksen Uusi peruskoulu -kärkihankkeena vuonna 2017. Tuosta lähtien on etsitty keinoja erityisesti siihen, miten koulussa opiskeltavien pitkien kielten (A-kielten) varantoa laajennettaisiin. Mitä kielenopetuksen varhentamisessa on tosiasiasa tapahtunut? Luon silmäyksen tähän aiheeseen.

Englanti ei ole katsauksessa tarkasteltavien kielten joukossa, mutta käsittelen sen käyttöä ja siihen liittyvää keskustelua kuitenkin. Miksi? Yksinkertaisesti siitä syystä, että yhteisössä kielet vaikuttavat aina toisiinsa. Kun yhden kielen käyttöala kasvaa, toisen supistuu. Englannin käyttöala kasvaa aina vain. Tarjoan lukijalle täkyjä englannin ja muiden kielten välisen dynamiikan pohdiskeluun. Esitän myös koosteen englantia koskevan keskustelun pääkohdista vuosina 2017–2021.

Kiitän lämpimästi kaikkia tekstiä kommentoineita!

Joulukuussa 2022

Matti Räsänen

SUOMEN KIELI

Suomen kielimaisema muuttuu

Trendi 2021

Suomen väestörakenne muuttuu kaiken aikaa, mutta muutoksia aiheuttavat tekijät vaihtelevat eri aikoina. Maahanmuutto vaikuttaa väestörakenteeseen tällä hetkellä tuntuvammin kuin ennen. Suomen väkiluku kasvoi katsausvuonna 0,2 prosenttiyksikköä. Väestönkasvua ylläpitävät vieraskieliset. Suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenään puhuvien määrä väheni lähes 12 000 hengellä, kun taas vieraskielisten määrä kasvoi hieman yli 20 000 hengellä.¹

Edellä esitetyt tilastoluvut kuvaavat kielenpuhujien määrän muutosta koko väestössä. Tämän lisäksi on kiinnitettävä huomiota vieraskielisen väestön alueelliseen jakaumaan. Vieraskielisten määrä kasvaa varsinkin kaupungeissa.² Aluetutkija **Timo Aron** laskelmien mukaan vieraskielisten osuus pääkaupunkiseudun väestönkasvusta vuosina 2015–2019 oli peräti 70,4 prosenttia.

Yli 50 000 asukkaan kaupunkien väkimäärä kasvoi yhteensä 120 000 hengellä vuosina 2015–2019. Lisäyksestä kaksi kolmasosaa (67,6 %) tuli vieraskielisistä ja yksi kolmasosa (32,4 %) suomea, ruotsia ja saamea puhuvista. Vieraskielisten osuus väestönkasvusta oli Tampereella 28,9 prosenttia, Turussa 55,8 prosenttia, Oulussa 27,7 prosenttia, Kuopiossa 38,7 prosenttia ja Jyväskylässä 25,7 prosenttia. Vieraskielisten määrän lisäys näkyy myös syntyvyystilastoissa. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2019 vieraskielisiksi rekisteröityjen lasten osuus oli 14,8 prosenttia syntyneistä, kun vieraskielisiksi rekisteröityneitä oli kaikkiaan noin 5 prosenttia väestöstä.

Suomen kielitilanteen vuonna 2021 voi tiivistää seuraavasti: Suomen kieliolot ja väestön kielisuhteet näyttäytyvät kovin erilaisina eri puolilla Suomea. Paikalliset ja alueelliset erot ovat suuria. Kielitilanne eriytyy paitsi maaseudun ja kaupunkien myös eri kaupunkien ja kaupunkiseutujen välillä. Lisäksi kaupunkien sisällä voi olla merkittäviä alueellisia eroja kielisuhteissa.

Suomalaisen yhteiskunnan kurssi yhdellätoista kielellä

Maahanmuuttovirasto on järjestänyt vastaanottokeskuksissa *Suomalaisen yhteiskunnan kurssi* -nimisen orientaatiojakson turvapaikanhakijoille vuodesta 2016 lähtien. Virasto uudisti kurssin sisällön keväällä 2021.^{3,4,5} Kurssi antaa turvapaikanhakijoille perustiedot suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen toiminnasta. Kurssilla käsitellään suomalaista lainsäädäntöä, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa, työnteoa Suomessa sekä seksuaaliterveyttä ja seksuaalisuutta.

Kurssi on hyvin tarpeellinen. Pohjoismainen yhteiskuntamalli, jossa korostuvat ihmisoikeudet, ihmisten tasapuolinen kohtelu ja fyysisen koskemattomuuden kunnioittaminen, ei ole maailmalla itsestäänselvyys. Se, ettei julkinen valta voi toimia mielivaltaisesti, voi olla toisista kulttuureista tulleille uusi ajatus.

Kurssi julkaistaan suomen lisäksi 11 kielellä (kevään 2021 tieto). Kielet ovat arabia, dari, englanti, espanja, persia (farsi), ranska, ruotsi, somali, sorani (kurdi), turkki ja venäjä. Mainittakoon, että Venäjän helmikuussa 2022 aloittaman hyökkäyssodan jälkeen materiaalia on julkaistu myös ukrainan kielellä.

1 <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000007892549.html>, 31.3.2021

2 <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/eefa6fb4-0392-4e9b-8ece-03271f2bf397>, 7.2.2021

3 <https://migri.fi/-/turvapaikanhakijoiden-suomalaisen-yhteiskunnan-kurssi-uudistuu?ref=newsroom>, 15.3.2021

4 <https://www.sttinfo.fi/tiedote/turvapaikanhakijoiden-suomalaisen-yhteiskunnan-kurssi-uudistuu?publisherId=69817837&releaseId=69903532>, 15.3.2021

5 <https://migri.fi/suomalaisen-yhteiskunnan-kurssi>

Aloite Tampereen kielipoliittisen strategian laatimiseksi

Tampereelle kokonaisvaltaista kielipoliittista suunnittelua? Huhtikuussa 2021 kymmenen kaupunginvaltuutettua allekirjoitti valtuustoaloitteen, jossa esitetään kielipoliittisen strategian laatimista Tampereen kaupungille.⁶ Strategian avulla kaupunki pyrki luomaan aktiivista ja moniulotteista kielipolitiikkaa, sillä Tampereen kielimaisema kirjavahtuu. Tamperelaisten käyttämien äidinkielen määrä kasvaa, ja muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvia on yhä enemmän. Kansainvälinen vuorovaikutus lisää vieraiden kielten käyttöä ja laajentaa niiden käyttöalaa.

Aloite nostaa esiin tärkeitä teemoja. Tampereen tulisi strategiassa sitoutua kielellisten oikeuksien edistämiseen, tamperelaisten kielitaidon vahvistamiseen ja antirasismiin. Strategia kaventaisi kieli-taitoon liittyvää eriarvoisuutta, vahvistaisi kielten oppimisen edellytyksiä elämäntilanteesta ja taustasta riippumatta, tukisi kielten elvyttämistä, vahvistaisi monikielisiä palveluita, edistäisi kielellistä yhdenvertaisuutta työelämässä ja parantaisi kaupungin kansainvälistä vetovoimaa. Vähemmistökielten asema vahvistuisi, ja ne saisivat järjestelmällistä tukea.

Aloitteessa annetaan tunnustusta Tampereen kaupungin järjestämälle kielenopetukselle. Kaupunki on löytänyt keinoja kielitietoisuuden vahvistamiseen, uusien kielten tutuksi tekemiseen ja kielivalintojen monipuolistamiseen.

Tapahtumia

Yle-lakia uudistettiin

Hallitus alkoi uudistaa Yle-lakia vuonna 2020. Hankkeen tausta on tiivistetysti seuraavanlainen:⁷ Kaupallinen media jätti vuonna 2017 Euroopan komissioon kantelun, joka koski Yleisradion julkisen palvelutehtävän rajausta ja valtiontukien käyttöä. Varsinkin Ylen verkkosivut muistuttavat mediatalojen mielestä liikaa perinteisen paperimedian tekstisisältöjä, jolloin Yle kilpailisi lehtien kanssa. Yle on kantelun mukaan markkinahäirikkö, joka hyötyy kohtuuttomasti tuista. Lainsäädäntöä tulisi muuttaa siten, että Yleisradio saisi tuottaa vain sellaisia tekstimuotoisia journalistisia verkkosisältöjä, jotka liittyvät julkisen palvelun yleisradio-ohjelmiin.

Lakiesityksen luonnos oli lausuntokierroksella kesällä 2020 oikeusministeriön lausuntopalvelussa.⁸ Siinä ehdotettiin muutettavaksi Yle-lain 7. pykälää niin, että säännökset rajoittaisivat Yleisradion mahdollisuutta julkaista tekstimuotoisia verkkosisältöjä. Nämä sisällöt olisivat nykyistä tiukemmin yhteydessä Ylen julkaisemaan audio- tai videosisältöön. Yleisradio ei voisi periaatteessa julkaista tekstimuotoista sisältöä ilman, että se liittyy johonkin ääntä tai liikkuvaa kuvaa sisältävään julkaisuun. Esitys pyrki kuitenkin mahdollistamaan sen, että yhtiö voisi tuottaa rajoitetusti sen julkisen palvelun tehtävään liittyviä tekstimuotoisia sisältöjä.

Lakiesityksen luonnokseen jätettiin 82 lausuntoa (noin puolet niistä yksityishenkilöiden nimissä). Niissä esitykseen suhtauduttiin ristiriitaisesti. Lausunnonantajien näkökannat olivat etäällä toisistaan. Kaupallinen media ja siihen liittyvät tahot kiittelivät lakiesitystä ja säännösten muuttamista pidettiin välttämättömänä. Helsingin ja Tampereen yliopistojen yhteinen tutkimuskonsortio (*Cordi*-tutkimushanke) sitä vastoin esitti, että ”asian valmistelua ei tulisi jatkaa tämän esitysluonnoksen pohjalta eikä esitystä liioin saisi antaa eduskunnan käsiteltäväksi”.

6 <https://tampere.cloudnc.fi/download/noname/%7Bc5ef8911-ed52-494a-9d05-40b425081198%7D/5034945>, 19.4.2021 (pdf)

7 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2020, s. 6–8: https://www.kotus.fi/files/10014/Kielipolitiikan_vuosi_2020.pdf

8 <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=6c4c60ce-951b-462a-a682-dd48601c0eb0&proposalLanguage=da4408c3-39e4-4f5a-84db-84481bafc744>

Hallitus kuitenkin antoi säännösmuutosta koskevan lakiesityksensä eduskunnalle 17.12.2020.⁹ Eduskunnan täysistunnossa käytiin asiasta lähetekeskustelu 3.2.2021.¹⁰ Asia siirtyi liikenne- ja viestintävaliokuntaan mietinnön antamista varten. Ennen käsittelyn aloittamista pyydettiin asiasta perustuslakivaliokunnan lausunto. Se antoi lausuntonsa 28.9.2021.¹¹ Asiaa käsiteltiin liikenne- ja viestintävaliokunnassa syksyllä, mutta mietintö ei valmistunut katsausvuonna.

Laista käytiin keskustelua mediassa.^{12,13,14} Lakiesityksen tekstisisältöjen tuottamista rajoittavaa muotoilua ei pidetty kovin tiukkana ja sen kiertämisen arveltiin olevan helppoa. Liikkuvan kuvan, valokuvan ja äänen liittäminen tekstimuotoisten sisältöjen kylkeen käy helposti. Ylen vahvaa roolia kannattavat tahot taas pitivät lakimuutokseen ryhtymistä onnistuneen lobbauksen tuloksena – Yle kun ei ole lehdistön kriisin aiheuttaja.¹⁵

Kestääkö uudistettu Yle-laki aikaa? Mitkä kohdat siinä aiheuttavat keskustelua tulevaisuudessa? Uutisjournalismi monikanavaistuu joka tapauksessa, Yle-laista huolimatta. Mediatalot hyödyntävät useanlaisia viestintätapoja ja -alustoja digitaalisessa ympäristössä. Sähköisen viestinnän tapojen moninaistuminen tuntuu väistämättömältä riippumatta tekijästä. Perinteiset lehtitalot julkaisevat liikkuvaa kuvaa verkossa, vaikka niillä ei ole varsinaista tv- ja radiotoimintaa. Voi kysyä, miksei ääneen ja liikkuvaan kuvaan keskittyvä Yle voisi vastaavasti julkaista tekstimuotoisia sisältöjä. Yle-laki saattaa kuvata mennyttä aikaa jo syntyessään.

Järjestyksessään toinen kansalliskielistrategia julkaistiin

Pääministeri **Sanna Marinin** hallituksen ohjelma julkaistiin joulukuussa 2019.¹⁶ Siihen sisältyi kirjaus, jonka mukaan kansalliskielistrategia uudistetaan hallituskauden aikana (ensimmäinen kansalliskielistrategia julkaistiin 2012 pääministeri **Jyrki Kataisen** kaudella). Valtioneuvosto asetti 14.1.2021 ohjausryhmän linjaamaan strategian valmistelua.¹⁷ Hankkeeseen tuli mukaan korkean tason poliittinen edustus: ohjausryhmän puheenjohtajana toimi pääministeri Sanna Marin ja jäseninä oli useita ministereitä.

Järjestyksessään toinen kansalliskielistrategia hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätöksenä joulukuussa 2021.^{18,19} Suomen kielen osuutta kansalliskielistrategiassa on valotettu Kotimaisten kielten keskuksen *Kielikello*-lehdessä.²⁰

Strategian tiivistelmässä todetaan, että kyseessä on ”hallituksen kielipoliittinen tahdonilmaisu, joka viitoittaa kansalliskieliä koskevaa politiikkaa yli hallituskausien”. Sen tavoitteena on pitää kansalliskielemme laajassa käytössä koko yhteiskunnassa. Suomen kieltä koskeva päätavoite on estää kielen käyttöalojen kaventuminen. Ruotsinkielisten palvelujen toimivuus ja saatavuus halutaan turvata. Strategian avulla tahdotaan myös parantaa yleistä kieli-ilmapiiriä. Maahanmuuttajien pääsyä kieliyhteisön jäseneksi ja kielellistä kotoutumista niin suomeksi kuin ruotsiksi halutaan edistää. Strategisten päämäärien konkretisoimiseksi ohjelmassa esitetään 62 toimenpidettä, joiden toteuttamisvastuu on osoitettu eri ministeriöille. Osa toimenpiteistä on valtioneuvoston suosituksia muille toimijoille kuin ministeriöille.

9 https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_250+2020.aspx

10 https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohhta/Sivut/PTK_2+2021+14.aspx

11 https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Sivut/PeVL_32+2021.aspx

12 <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000007749641.html>, 19.1.2021

13 <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000007883781.html>, 26.3.2021

14 <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008297139.html>, 29.9.2021

15 <https://yle.fi/uutiset/3-11775193>, 5.2.2021

16 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161931>, 10.12.2019

17 <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=OM048:00/2020>

18 <https://valtioneuvosto.fi/-/1410853/uusi-kansalliskielistrategia-turvaa-kielten-elinvoimaa-konkreettisin-toimenpitein>, 2.12.2021

19 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163650>, 2.12.2021

20 Räsänen, M. 2022. Suomen kieli kansallistrategiassa. *Kielikello* 1/2022. <https://www.kielikello.fi/-/suomen-kieli-kansalliskielistrategiassa>

Kansalliskielistrategiassa käsitellään niitä suomen kieleen liittyviä teemoja, joita suomen kielen lautakunta otti puheeksi vuonna 2018 julkaisemassa kannanotossaan.²¹ Mieliopidekirjoituksessa epäiltiin kansalliskielten käyttöä edistävien suositusten tehoa ja tilalle kaivattiin velvoittavampaa kielilainsäädäntöä.²²

Hallituksen kielikertomus julkaistiin

Valtioneuvosto antaa eduskunnalle kertomuksen kielilainsäädännön soveltamisesta kerran vaalikaudessa. Joulukuussa 2021 julkaistiin hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta.^{23,24,25} Se on järjestyksessään viides; aiemmat on julkaistu vuosina 2006, 2009, 2013 ja 2017.^{26,27,28,29} Oikeusministeriö järjesti kuulemisia hallituksen kertomuksen valmistelua varten. Kieliryhmien edustajien lisäksi kuultiin myös kielen asiantuntijoita. Suomen kielen lautakunnan vastaukset kuulemiskysymyksiin julkaistiin Kotimaisten kielten keskuksen verkkosivuilla.³⁰

Hallituksen kielikertomuksesta säädetään kielilaisa (423/2003)³¹ sekä kielilain täytäntöönpanosta annetussa asetuksessa (433/2004)³². Asetuksen 10. pykälässä määritellään kertomuksen sisältö:

10 § Kertomuksen sisältö

Kertomuksessa käsitellään suomen ja ruotsin kielen lisäksi ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä sekä tarpeen mukaan yleisemminkin maan kielioloja.

Kertomuksessa käsitellään kielilainsäädännön soveltamista, kielellisten oikeuksien toteutumista, maan kielisuhteita sekä suomen ja ruotsin kielten kehitystä. Kertomukseen sisältyy yhteenveto seuranta-aikana kootuista kokemuksista kielilainsäädännön soveltamisesta ja maan kieliolojen kehityssuunnista.

Valtioneuvosto voi sisällyttää kertomukseen ehdotuksia kielilainsäädännön soveltamiseksi tai kielellisten oikeuksien toteutumiseksi taikka ehdotuksia lainsäädännön kehittämiseksi.

Kertomuksen sisällön painotukset ovat vaihdelleet jonkin verran hallituskausittain. Ensimmäisessä kertomuksessa (2006) käsiteltiin kansalliskielten sekä saamen kielten, romanikielen ja viittomakielten lisäksi myös muita kieliä (englanti, jiddi, somali, tataari, venäjä ja viro). Suurimmista kieliryhmistä esitettiin tilastotietoa. Laaja kielten käsittely perustui siihen, että ensimmäisessä kertomuksessa tahdottiin hahmottaa Suomen kielellistä maisemaa kattavasti (s. 6).

21 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2018, s. 10–12: https://www.kotus.fi/files/6816/Kielipolitiikan_vuosi_2018.pdf

22 <https://www.hs.fi/mielipide/art-200008460647.html>, 13.12.2021

23 <https://oikeusministerio.fi/-/kielikertomus-valottaa-kielellisten-oikeuksien-toteutumisen-tilannetta>, 9.12.2021

24 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2021, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163677>

25 <https://www.kieliverkosto.fi/fi/kuulumisia-kentalta/news/tiedote-kielikertomus-esittelee-kielellisten-oikeuksien-toteutumisen-tilannetta>, 9.12.2021

26 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2006, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/80003>

27 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/76161>

28 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2013, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/76482>

29 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160384>

30 <https://www.kotus.fi/ohjeet/suomen-kielen-lautakunnan-suosituksia/kannanotot/kotimaisten-kielten-keskuksen-suomen-kielen-lautakunnan-vastaus-kyselyyn-kieliryhmien-kuuleminen-kielikertomukseen-2021>

31 Kielilaki (423/2003), <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030423>

32 Valtioneuvoston asetus kielilain täytäntöönpanosta (433/2004), <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040433>

Järjestyksessään toista kertomusta (2009) luonnehditaan johdannossa (s. 5) seurantakertomukseksi, joka keskittyy vuoden 2006 jälkeisiin muutoksiin ja valtioneuvoston antamien suositusten seurantaan. Vuoden 2006 kertomuksessa (s. 71–73) esitetään sekä viranomaisten ja tuomioistuinten toimintaa koskevia toimenpide-ehdotuksia (12 kpl) että yhteiskunnalliseen päätöksentekoon liittyviä toimenpide-ehdotuksia (7 kpl). Lainsäädäntöä tai muita kieliä ja niiden oloja ei käsitellä yhtä laajasti kuin vuoden 2006 kertomuksessa, mutta saamen kielten, romanikielen ja viittomakielten lisäksi venäjä, somali ja jiddiä saavat kuitenkin tilaa yhteensä kymmenen sivun verran.

Vuoden 2013 kertomus on niin ikään seurantakertomus. Siinä käsitellään kielilainsäädännön soveltamista varhaiskasvatuksessa ja koulutuksessa, valtion ja kuntien hallinnossa, sosiaali- ja terveydenhuollossa, oikeuslaitoksessa ja poliisissa sekä hallinnon uudistuksissa hyvin seikkaperäisesti etenkin ruotsin kielen näkökulmasta. Kertomus sisältää tiiviin ja ajantasaisen selvityksen saamen kielten, viittomakielten ja romanikielen oloista. Loppuun on koottu myös kielenpuhujien näkemyksiä venäjän, viron, jiddiä ja karjalan tilanteesta Suomessa.

Vuonna 2014 hallituksen kielikertomuksen status muuttui. Kielilakia muutettiin 1.2.2014 siten, että kielikertomusta ei enää anneta hallituksen toimenpidekertomuksen oheisaineistona, vaan se julkaistaan itsenäisenä asiakirjana.³³ Vuoden 2017 kielikertomus oli ensimmäinen uuden aseman mukainen julkaisu (kertomus ei kuitenkaan ulkoisesti poikkea edeltäjistään merkittävästi).

Vuoden 2017 kertomus on ulkoasua ja väritystä myöten satavuotiaan Suomen kielikertomus. Sen esipuheessa luodaan silmäys kaksikielisen Suomen syntyyn. Kertomus on laaja (noin 150 sivua) ja paikoin hyvin seikkaperäinen (esim. luku 5 kielellisten oikeuksien toteutuminen sosiaali- ja terveydenhuollossa). Aihepiirejä ovat Suomessa vallitsevat kieliolot, kieliä koskevat säädösmuutokset ja hankkeet, kieli-ilmapiiri, kielellisten oikeuksien toteutuminen sosiaali- ja terveydenhuollossa, kielellisten oikeuksien toteutuminen valtion omistamissa yhtiössä sekä kotouttaminen ja digitalisaatio kielellisten oikeuksien näkökulmasta.

Vuoden 2017 kielikertomus ei sisällä varsinaisia toimenpide-ehdotuksia, mutta jokaiseen aihepiiriin esitetään kehittämiskohteita (kertomustekstissä niistä käytetään ilmausta ”keskeisiä huomioita”). Nämä konditionaalimuotoon kirjoitetut huomiot (esim. *Etätulkkauksen ja puheentunnistuksen käytönmahdollisuuksia tulisi kartoittaa*) ovat ikään kuin toimenpide-ehdotuksia.

Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2021 sisältää ajankohtaistietoa Suomen kielioloista, kielellisiä oikeuksia tukevista rakenteista, hallinnollisten muutosten vaikutuksista kieliin sekä kokemuksia kielellisten oikeuksien toteutumisesta viranomaisasioinnissa.

Kielikertomukset elävät ajassa! Tuoreimmassa kertomuksessa selkokieltä tarkastellaan erikseen (3.1.6). Uutena asiana kuvataan, miten digitalisaatio vaikuttaa kielellisten oikeuksien toteutumiseen (5.1). Muita kuin kansalliskieliä käsitellään myös kielenopetuksen näkökulmasta (5.5). Ajankohtainen on myös jakso, jossa selvitetään A1-kielen opiskelun varhentamisen ja englannin kielen kytköstä (6.3). Käsitellen tätä aihetta tuonempana jaksossa ”Kielten opiskelun varhentamisesta on käytännössä tullut englannin kielen opiskelun varhentaminen” (s. 20).

Vuoden 2021 kielikertomuksessa on kiinnostava sisällöllinen yksityiskohta, joka liittyy vuonna 2023 alkavaan hallituskauteen (s. 142):

Kun annetaan hallituksen seuraava kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta, tulee seurata englannin kielen ylivoimaa kielivalinnoissa ja koulutuksessa ja sen vaikutusta Suomen kielivarantoon. Samalla tulee tarkastella englannin kielen aseman vahvistumista yhteiskunnassa yleisesti ja tämän kehityksen merkitystä kansalliskielten asemaan.

33 Laki kielilain 37 §:n muuttamisesta (18/2014), <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20140018>

Kielipoliittinen ohjelma käyntiin

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelmaan sisältyi kaksi kieleen liittyvää hanketta.³⁴ Kansalliskielistrategian lisäksi hallitusohjelmaan kirjattiin kielipoliittisen ohjelman laatiminen. Oikeusministeriö asetti kielipoliittisen ohjelman valmisteluryhmän helmikuussa 2021.^{35,36,37} Sen toimikausi kesti vuoden loppuun (1.3.–31.12.2021), mutta kielipoliittista ohjelmaa ei kuitenkaan julkaistu katsausvuonna.

Kansalliskielistrategiat (2012, 2021) ovat keskittyneet suomeen ja ruotsiin. Kielipoliittinen ohjelma puolestaan käsittelee muita Suomessa puhuttavia kieliä, erityisesti saamen kieliä, viittomakieliä, romanikieltä ja karjalan kieltä. Ohjelman tavoitteena on edistää kielten elinvoimaisuutta ja kielellisten oikeuksien toteutumista sekä lisätä kielten käyttömahdollisuuksia.

Stadin slangin etymologinen sanakirja julkaistiin

Katsausvuonna julkaistiin kiintoisa sanakirja. **Ulla-Maija Forsbergin** *Stadin slangin etymologinen sanakirja* kuvaa slangisanojen alkuperää.^{38,39} Slangi syntyi yli 100 vuotta sitten Helsingin työläiskortteleissa. Ulla-Maija Forsbergin slangisanakirja on ensimmäinen kokonaisvaltainen kartoitus slangisanojen alkuperästä. Siinä on noin 2 600 hakusanaa rinnakkaismuotoineen ja johdoksineen. Teos keskittyy vanhaan Stadin slangiin, joka ajoittuu 1890-luvulta 1960-luvulle. Uudemmasta sanastosta mukana on tavallisimpia sanoja, joita ei ole käsitelty aikaisemmassa etymologisessa kirjallisuudessa.

Nimet

Nimet näkyvät arjessamme. Rakennettu (kaupunki)ympäristö vilisee muun muassa liikeyritysten, oppilaitosten, sairaaloiden ja virastojen nimiä. Uusia organisaatioiden, yritysten, yksiköiden ja tuotteiden nimiä syntyy jatkuvasti. Erityisesti kaupallisia nimiä myös raikastetaan ja päivitetään. Julkishallinnon nimistä keskustellaan sekä mediaan kirjoitetuissa jutuissa että niiden kommenttipalstoilla.⁴⁰

Toimivat nimet kuuluvat hyvään virkakieleen, ja niistä on myös sääntelyä. Hallintolain 9. pykälän mukaan viranomaisten on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä. Kielilain 35. pykälä puolestaan edellyttää sitä, ”viranomaisten tulee toiminnassaan vaalia maan kielellistä kulttuuriperintöä ja edistää molempien kansalliskielten käyttämistä”. Kaikille avoimet *Hyvä virkakieli* -verkko-kurssit auttavat sujuvoittamaan kielenkäyttöä. Nimiä käsitellään omana kurssinaan (*Hyvä virkakieli – Nimet toimiviksi*).⁴¹

Nimistöntutkimuksen päivillä marraskuussa 2021 valittiin vuoden nimi äänestyksessä, johon osallistui 37 nimistöntutkimuksen, -huollon ja -suunnittelun asiantuntijaa.^{42,43} Tunnuksen sai koronavirusartuntojen jäljittämisen avuksi tehty *Koronavilkku*-mobiilisovellus (ruotsiksi *Coronablinkern*). Nimi ilmaisee sovelluksen tarkoituksen selvästi, ja se on helppo oppia ja muistaa.

34 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161931>, 10.12.2019

35 <https://oikeusministerio.fi/-/kielipoliittisen-ohjelman-valmistelu-kaynnistyy>, 1.3.2021

36 <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM071:00/2020>

37 <https://www.kieliverkosto.fi/fi/kuulumisia-kentalta/news/uutinen-kielipoliittisen-ohjelman-valmistelu-kaynnistyy>, 1.3.2021

38 <https://www.epressi.com/tiedotteet/kustannustoiminta/stadin-slangin-etymologinen-sanakirja-selvittaa-vanhojen-slangisanojen-alkuperan.html>, 3.3.2021

39 Forsberg, U.-M. 2021. Stadin slangin monikielinen tausta. *Kielikello* 2/2021. <https://www.kielikello.fi/-/stadin-slangin-monikielinen-tausta>

40 https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit_artikkelit_ja_esitelmat/hyvaa_virkakielta/hyvaa_virkakielta_2021/julkishallinnon_nimet_huolestuttavat_kansalaisia.36979.news, 9.11.2021

41 <https://www.eoppiva.fi/kokoelmat/hyva-virkakieli/>

42 <https://blogs.helsinki.fi/nimipaivat/vuoden-nimi/>

43 <https://www.sttinfo.fi/tiedote/vuoden-nimeksi-valittiin-koronavilkku?publisherId=3747&releaseId=69923642>, 4.11.2021

Luoto pysyköön Luotona

Englanninkieliset nimet ovat muotia. Ne herättävät keskustelua erityisesti silloin, kun viranomais-taho käyttää organisaation nimeämiseen englantia suomen kielen sijaan (*Business Finland, No-Harm Center, Traffic Management Finland, Stroke Unit*).

Suomen- ja ruotsinkielisen paikannimen käytön rajankäynti on harvinaista siltä kannalta, että ruotsinkielinen nimi korvaisi suomenkielisen. Loppuvuodesta 2021 Luodon kunta pyysi Kotimaisten kielten keskukselta lausunnon suomenkielisestä nimestään. Lausuntopyyntö perustui valtuustoaloitteeseen, jossa kuntaa pyydetään selvittämään mahdollisuuksia käyttää kunnan ruotsinkielistä nimeä *Larsmo* virallisena suomenkielisenä nimenä nimen *Luoto* sijaan.⁴⁴

Luoto on vanha ja vakiintunut paikannimi. Lausunnossaan Kotimaisten kielten keskus puolsi nimen *Luoto* säilyttämistä kunnan virallisena suomenkielisenä nimenä. *Luoto* on ollut kaksikielinen kunta vuodesta 2015, ja sen tulee käyttää viestinnässään suomea ja ruotsia. Asia on esillä toistamiseen. Kotimaisten kielten keskus suhtautui kielteisesti nimestä *Luoto* luopumiseen myös vuonna 1996, jolloin *Luoto* oli vielä yksikielinen ruotsinkielinen kunta.

Perinnäiset paikannimet – joita kuntienkin nimet monesti ovat – eivät noudata kuntien kielisuhteita eivätkä kuntarajoja. Kaksikielisyys on Luodon kunnan tapauksessa painava peruste nimen säilyttämiseksi. Luopua ei tule sellaisestakaan kunnannimestä, joka on vakiintunut yksikieliselle kunnalle toisella kotimaisella kielellä. Yksikielisellä kunnalla voi olla virallinen nimi kahdella kielellä (*Iisalmi – Idensalmi, Lappeenranta – Villmanstrand*).

Turku Center

Turku esitteli keväällä 2021 uuden markkinointinimen, *Turku Centerin*. Kun asiasta nousi porua, Turun kaupunki muistutti, että kyse on Turun keskustan kaupallisesta markkinointinimestä. Turun keskustaa ei ole nimetty uudestaan. Nimi on kauppiaiden ja Turun Ydinkeskustayhdistyksen käyttöön ottama brändinimi, jota käytetään ilmoituksissa, kampanjoinnissa ja tapahtumissa. Niin tai näin, nimellä on todennäköisesti vaikutusta Turun keskustan identiteettiin ja imagoon.

Nimi sai runsaasti vastakaikua. Kielentutkija **Janne Saarikiven** mukaan *Turku Centerin* mukana menivät Suomen Turku ja Suomi.⁴⁵ Saarikivi muistuttaa, että nimeäminen on valtaamista ja miehittämistä; tällä hetkellä englantia pyrkii valtaan.

Ylen *Turku Centeriä* käsittelevässä jutussa historioitsija ja tietokirjailija **Teemu Keskisarja** ei ole huolissaan suomen kielestä – hän on masentunut ja epätoivoinen suomen kielen tilasta.⁴⁶ Turku, Suomen historiallisin kaupunki, alentuu irvokkaaseen nimipelleilyyn. Samassa jutussa akateemikko **Kaisa Häkkinen** totesi, että *Turku Center* kuulostaa kirpputorilta. Hän korosti, ettei englantia ole väkisin vyörymässä Suomeen, vaan suomalaiset valitsevat englanninkielisiä nimiä ihan itse. Suomessa on aina ollut monikielisyyttä. Ulkomaalaisille voi hyvin sanoa asiat toisella kielellä, mutta miksei suomalaisille sanota suomeksi.

44 https://www.kotus.fi/kielitieto/nimisto/ajankohtaista_nimista/kotus_puoltaa_luodon_kunnan_suomenkielisen_nimen_sailyttamista.37405.news, 3.12.2021

45 <https://yle.fi/uutiset/3-11871662>, 19.4.2021

46 <https://yle.fi/uutiset/3-11896557>, 22.4.2021

Pietarsaaressa puutteita suomenkielisessä lääkäripäivystyksessä

Ehtimiseen viestitään puutteista ruotsinkielisten (viranomais)palveluiden saatavuudessa. Hyvin harvoin kaksikielisessä kunnassa ruotsinkieliset palvelut toimivat paremmin kuin suomenkieliset.

Kielipolitiikan vuosi 2020 -katsauksessa tarkasteltiin Pietarsaaren terveyspalveluiden kielitilannetta (jakso ”Kaksikieliset lääkäripalvelut kortilla Pietarsaaressa”).⁴⁷ Syksyllä 2019 Pietarsaaren lääkäripäivystyksessä oli vaikea saada suomenkielistä palvelua. Vuonna 2020 suomenkielisten lääkäripalvelujen puutteellisuudesta kanneltiin eduskunnan oikeusasiamiehelle.

Aluehallintovirasto antoi Pietarsaaren sosiaali- ja terveysvirastolle hallinnollisen huomautuksen asiasta ja edellytti korjaavia toimia. Kaupunki toimitti syyskuussa 2020 selvityksen. Saman vuoden lopussa Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto ilmoitti, että Pietarsaaren sosiaali- ja terveysviraston jo käynnistämät parannukset ja omavalvonta riittävät. Aluehallintovirasto kuitenkin seuraa asiakastytyväisyytuloksia ja arvioi valvonnan tarpeen niiden perusteella.

Asia nousi uudelleen esille katsausvuonna: suomenkielisissä lääkäripalveluissa on edelleen ongelmia.^{48,49,50} Epäkohdat liittyvät varsinkin terveyskeskuksen päivystykseen. Päivystysvastaanotolla tilanne on parantunut vuodesta 2019, mutta soomea osaavien lääkärin määrä ei edelleenkään ole riittävä. Ongelmat liittyvät eritoten ostopalveluina toteuttavaan, virka-ajan ulkopuolella tapahtuvaan päivystykseen. Huomautuksessa todetaan, että Pietarsaaren kaupungin on korjattava puutteet kesäkuuhun 2022 mennessä ja toimitettava aluehallintovirastoon selvitys korjaavista toiminnoista viimeistään heinäkuussa 2022.

Miten lääkäreiden suomen kielen taitoa voisi parantaa? Kielen oppiminen käytännön työtilanteissa on menetelmänä tätä aikaa, mutta soveltuuko se potilastyöhön? Äidinkieleltään ruotsinkielinen pohjalaislääkäri opetteli suomen potilastyössä.⁵¹ Hän ei kuitenkaan suosittele samaa kaikille. Jos kieltä opetellaan hoitotyössä, on selvää, että oppimistilanteiden tulisi olla hyvin hallittuja potilasturvallisuuden takaamiseksi.

Koronaviestintä, koronarokotukset ja kieli

Keväällä 2021 koronatartuntoja tavattiin suhteellisesti enemmän vieraskielisillä.^{52,53,54,55,56} Helsingissä vieraskielisten osuus koronatartunnan saaneista oli noussut 39 prosenttiin, ja Vantaalla se oli jopa puolet sairastuneista. Syksyllä pantiin merkille sama suuntaus.^{57,58,59,60} Tuolloin kiinnitettiin huomiota myös siihen, että rokotekattavuus vaihtelee äidinkielen mukaan: vieraskieliset olivat ottaneet

47 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2020, s. 32: https://www.kotus.fi/files/10014/Kielipolitiikan_vuosi_2020.pdf

48 <https://www.pietarsaarensanomat.fi/uutinen/608497>, 7.1.2021

49 <https://www.keskipohjanmaa.fi/uutinen/623988>, 29.9.2021

50 <https://www.pietarsaarensanomat.fi/uutinen/629451>, 28.12.2021

51 <https://yle.fi/uutiset/3-12211335>, 4.12.2021

52 <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000007866615.html>, 18.3.2021

53 <https://www.iltalehti.fi/koronavirus/a/8642f781-c07d-4385-a16e-3d5cfe2525fb>, 11.3.2021

54 <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/f96e497c-7468-46a1-9723-d99e636a3bc2>, 12.3.2021

55 <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000007866615.html>, 18.3.2021

56 <https://www.ts.fi/uutiset/5257630>, 18.3.2021

57 <https://www.sttinfo.fi/tiedote/tuore-tutkimus-vieraskielisten-koronainfektioista-vahemman-testattuja-enemman-tartuntoja-mutta-ei-kerkeampaa-kuolleisuutta?publisherId=23980819&releaseId=69920403>, 30.9.2021

58 <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000008301158.html>, 30.9.2021

59 <https://www.medi uutiset.fi/uutiset/tutkimus-vieraskielisissa-vahemman-koronatestattuja-enemman-tartuntoja/d1b33cd7-33d8-4eae-8de7-7ea6f59932cb>, 1.10.2021

60 <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000008306320.html>, 3.10.2021

koronarokotuksia muuta väestöä vähemmän.^{61,62,63} Syitä siihen oli ilmeisesti useita: huoli rokotteen turvallisuudesta, vaikeus saada luotettavaa tietoa, epäluottamus viranomaisia kohtaan, hankaluudet ajan varaamisessa sekä vieraskielisen väestön muuta väestöä alempi keski-ikä.

Maaliskuussa 2021 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos selvitti koronaepidemiaan liittyvän tiedotuksen onnistumista. Valtaosa tutkimukseen vastanneista maahan muuttaneista kertoi saaneensa koronaviruksesta riittävästi tietoa, joskin heikko suomen tai ruotsin kielen taito oli yhteydessä niukempaan tiedonsaantiin.^{64,65,66} Yhtenä syynä vähäisiin rokotusmääriin epäiltiin olevan maahanmuuttajayhteisössä leviävät virheelliset väitteet rokotteiden haittavaikutuksista.⁶⁷ Työoloja arveltiin yhdeksi seittäväksi tekijäksi maahanmuuttajaväestön keskimääräistä korkeampiin tartuntalukuihin: vain vajaa kolmannes pystyi tekemään etätyötä.⁶⁸

Keväällä 2021 tietoa jaettiin monilla kielillä, mikä vähensi tartuntojen määrää.⁶⁹ Koronaviestintää parannettiin katsausvuoden aikana. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö olivat yhteydessä eri kieliryhmien edustajiin. Yhteisöissä myös vierailtiin, ja esimerkiksi Helsingin ja Vantaan kaupungit sekä HUS laativat materiaalia eri kielillä.

Suomen kielen opetus

Maahan muuttaneille tarjotusta suomen kielen opetuksesta keskustellaan alinomaa, usein kriittiseen sävyyn.⁷⁰ Kielenopetus tulisi järjestää paremmin, ja varsinkin etäopetus saa moitteita.⁷¹ Vaasassa maahanmuuttajien kielenoppimisen esteet on poistettu.⁷² Kansalaisopisto Alma tarjoaa maahanmuuttajille maksuttomia suomen ja ruotsin kielen alkeiskursseja. Almassa kielikoulutusta pidetään elintärkeänä toimintana, joka auttaa pääsemään kiinni yhteiskuntaan. Opetustarjonnan mahdollistaa maahanmuuttajille kohdennettu opintoseteliraha.

Vuonna 2004 käynnistyi Luetaan yhdessä -toiminta, jossa tuetaan suomen oppimista. Siitä on kehittynyt merkittävä valtakunnallinen verkosto, joka tukee erityisesti maahan muuttaneiden naisten kielen oppimista ja kotoutumista.⁷³ Luetaan yhdessä -ryhmissä vapaaehtoiset opettajat opettivat arkisuomea maahanmuuttajajärjestöille tiiviisti myös katsausvuonna.⁷⁴

Suomen kieltä voi opetella kovin monin eri tavoin, ohjatusti tai omin päin. Ruotsin Suomen-suurlähettiläs **Nicola Clase** tviittasi lähetystön virallisella tilillä opettelevansa suomea MTV:n meteorologin **Pekka Poudan** sääennustusten avulla.⁷⁵ Toimii kuulemma hyvin!

61 <https://www.aamuposti.fi/uutissuomalainen/4338938>, 21.10.2021

62 Kontio, M. – Skogberg, N. – Sivelä, J. – Nohynek, H. – Salo, H. – Mäntymaa, P. – Helve, O. 2021. *Koronarokotuskattavuuteen vaikuttavat tekijät*. THL:n työpaperi 26/2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143238/URN_ISBN_978-952-343-753-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y (pdf)

63 <https://www.is.fi/uutiset/art-2000008430614.html>, 26.11.2021

64 <https://www.laakarilehti.fi/ajassa/ajankohtaista/koronatiedot-ovat-saavuttaneet-maahan-muuttaneet-hyvin/>, 18.3.2021

65 <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/thl-maahan-muuttaneista-lahes-kaikki-saanut-riittavasti-tietoa-koronaviruksesta-ovat-silti-ylidustettuina-tilastoissa/8094182>, 18.3.2021

66 <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000007867001.html>, 18.3.2021

67 <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000008270153.html>, 18.9.2021

68 <https://aamuset.fi/artikkeli/5257832>, 18.3.2021

69 <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/vieraskielisten-laajat-koronaryypaat-saatu-rauhoittamaan-tartunnat-laskevat-nyt-samaa-tahtia-kuin-suomenkielistenkin/8138588>, 11.5.2021

70 Ks. myös esim. Kielipolitiikan vuosi 2020, s. 14–27: https://www.kotus.fi/files/10014/Kielipolitiikan_vuosi_2020.pdf

71 <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008507901.html>, 31.12.2021

72 <https://www.sttinfo.fi/tiedote/alma-tarjoaa-maksuttomia-kielikursseja-maahanmuuttajille?publisherId=67975446&releasId=69928402>, 21.12.2021

73 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2020, s. 27: https://www.kotus.fi/files/10014/Kielipolitiikan_vuosi_2020.pdf

74 <https://www.hs.fi/kaupunki/vantaa/art-2000008374096.html>, 13.11.2021

75 <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/ruotsin-suurlahettilaalta-yllytyspaljastus-opettelee-suomea-pekka-poudan-avulla-toimii-hyvin/8259642>, 8.10.2021

Kielenosaamisessa alueellista vaihtelua

Koulutuksen alueellisesta ja sosiaalisesta eriytymisestä on oltu Suomessa huolissaan jo jonkin aikaa. Tutkijat **Venla Bernelius** ja **Heidi Huilla** julkaisivat katsausvuonna raportin, joka käsittelee koulutuksellista tasa-arvoa ja oppimistulosten eriytymistä.^{76,77,78} Suomen kielen osaamisessa on alueellista ja koulukohtaista vaihtelua, mikä liittyy oppilaiden taustaan. Tutkimuksessa kuvataan oppijan sukupuoleen, kieleen ja etniseen taustaan yhdistettäviä oppimiseroja (s. 68):

Sosioekonomisen taustan ohella oppimistuloksissa on systemaattisia eroja myös maahanmuutto-taustaisuuden, kielen ja sukupuolen osalta. Maahanmuuttotaustaisten ja vieraskielisten, eli muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenään puhuvien, opetuksen tukemisessa suomalainen koulutusjärjestelmä näyttää olevan erityisen haasteen edessä. Vaikka maahanmuuttotaustaiset oppilaat ovat keskenään hyvin heterogeeninen ryhmä, keskimäärin tarkastellen maahanmuuttotaustaisten oppilaiden osaaminen on selkeästi heikompaa kuin valtaväestön, ja koulusegregaatio lisää osaltaan tuen tarpeen kasautumista joihinkin kouluihin.

Kategorisia yleistyksiä yhteyksistä kielenhallinnan ja oppimisen välillä on varottava muun muassa siksi, ettei oppimiseen vaikuttavien tekijöiden syy-seuraussuhteita välttämättä tunneta tarkasti. Kielenosaamisen sosiaalinen eriytyminen on kuitenkin hyvin merkittävä tekijä, jonka vaikutukset on otettava huomioon koulutuksen suunnittelussa.

Toisto-metodin avulla suomen taitajaksi

Kolmannen sektorin toimijat, kielenopettajat ja -tutkijat julkaisivat maaliskuussa 2021 uudenlaista, käytännönläheistä suomen kielen opetusmateriaalia. Verkkomateriaali (”Suomen kieli sanoo tervetuloa: Osallisuuden kieltä oppimassa”) on kokonainen menetelmäsivusto vapaaehtoistyönä kieltä opettaville.⁷⁹

Nyt julkaistava materiaali on jatkoa ”Suomen kieli sanoo tervetuloa” -alkeisopetusmateriaalille, jota alettiin kehittää erityisesti turvapaikanhakijoille ja Suomeen kotoutuville vuoden 2015 siirtolaiskriisin jälkeen. Materiaali pohjautuu Toisto-metodiin, joka taas perustuu yhteisölliseen kielenoppimismalliin (*Community Language Learning*).^{80,81} Metodin soveltamisessa keskitytään kielioppisääntöjen opettelun sijaan puhumiseen ja puhutun mallin toistamiseen, ei niinkään lukemiseen ja kirjoittamiseen. Kieliopin sijaan painotetaan sanaston laajentamista ja puhuttua kieltä.

Uudessa materiaalissa on soveltavampi ote. Aineisto sisältää enemmän valinnaisia ja vaihtoehtoisia elementtejä. Materiaalipaketti koostuu erilaisista suullisista kielenoppimistuokioista näytevideoineen ja ohjemateriaaleineen. Tunnilla opitaan yksi vuorovaikutustilanne ja siihen kuuluva kommunikaatorakenne (esimerkiksi pyytämään apua ruokakaupassa). Toisto-metodin erityisyys on siinä, että tuokioita voi ohjata kuka tahansa suomea osaava. Osalla oppimateriaalin tekijöistä on omakohtaista kokemusta kotoutumisesta, ja tuota asiantuntijuutta on hyödynnetty materiaalia laadittaessa.

76 Bernelius V. – Huilla, H. 2021. *Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet*. Valtioneuvosto. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162857>

77 <https://www.is.fi/kotimaa/art-200008385500.html>, 5.11.2021

78 <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/b140fa0a-6f07-43e6-989b-c4cbae43b1ee>, 4.11.2021

79 <https://suomenkielisanootervetuloa.fi/osallisuuden-kieli/>

80 <https://suomenkielisanootervetuloa.fi/metodi/>

81 Huilla, S. – Möttönen, T. – Ahlholm, M. 2016. Ensiapua akuuttiin kielentarpeeseen. Toisto-metodi vastaanottokeskusten suomen opetuksessa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 7(3). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-toukokuu-2016/ensiapua-akuuttiin-kielentarpeeseen-toisto-metodi-vastaanottokeskusten-suomen-opetuksessa>

Kielibuusti

Hallitus linjasi kevään 2021 puoliväliriihessään, että ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden määrä kolminkertaistetaan vuoteen 2030 mennessä. Lisäksi tavoitellaan sitä, että kolme neljäsosaa opiskelijoista jää Suomeen ja saa töitä täältä. Näitä tavoitteita toteutetaan *Talent Boost* -toimenpideohjelmassa.⁸²

Kielibuusti-hanke on osa *Talent Boost* -ohjelmaa.⁸³ Siinä keskitytään korkeakoulutettujen maahanmuuttajien (niin sanottujen kansainvälisten osaajien) suomen ja ruotsin taidon parantamiseen. Kotimaisten kielten edistyneen taitotason koulutus halutaan saada vastaamaan tehokkaammin Suomeen rekrytoitavien ja maassa jo olevien kansainvälisten osaajien kielitaitotarpeisiin. Hankkeessa on neljä osakokonaisuutta:

1. Korkeakoulujen yhteistyö suomi/ruotsi toisena kielenä -opetuksessa: kansallinen yhteistoimintamalli ja -alusta
2. Kielenoppimisen ja -opetuksen digitaaliset ratkaisut
3. Opetuksen ja ohjaamisen kielipedagogiset mallit
4. Kielenoppimispolut ja -mallit korkeakoulusta työelämään

Hanke toteutetaan Aalto-yliopiston, Haaga-Helia-ammattikorkeakoulun, Helsingin yliopiston, Laurea-ammattikorkeakoulun ja Metropolia-ammattikorkeakoulun yhteistyönä. Aalto-yliopisto ja Helsingin yliopisto koordinoivat hanketta ja korkeakoulujen välistä toimintaa.

SIMHE ja MOKOMA

SIMHE (*Supporting Immigrants in Higher Education*) on valtakunnallinen korkeakoulujen ohjausverkosto, joka ratkoo maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden korkeakoulutukseen liittyviä kysymyksiä.⁸⁴ Tavoitteena on auttaa maahan muuttanutta löytämään sopivia opiskelumahdollisuuksia suomalaisessa korkeakoulussa ja suunnittelemaan omaa uraa. Tärkeää toiminnassa on myös opiskelijan kotimaassa tehtyjen aikaisempien opintojen tunnistaminen ja osaamisen kartoittaminen.

Toiminta on jatkoa vuosina 2018–2020 toteutetulle SIMHE polku -hankkeelle (*Supporting Immigrants in Higher Education in Finland*).⁸⁵ Pilottihankkeen jälkeen on toiminnan järjestämiseksi nimetty kymmenen maahanmuuton vastuukorkeakoulua, jotka saavat tukea on opetus- ja kulttuuriministeriöltä. Vuodesta 2021 lähtien vastuukorkeakouluja ovat Helsingin yliopisto, Jyväskylän yliopisto, Tampereen korkeakoulu yhteisö, Turun yliopisto ja Vaasan yliopisto sekä Arcada-ammattikorkeakoulu, Metropolia-ammattikorkeakoulu, Karelia-ammattikorkeakoulu, Oulun ammattikorkeakoulu ja Savonia-ammattikorkeakoulu.

MOKOMA-hanke (monipaikkainen asiantuntijatehtäviin valmentava koulutus korkeasti koulutetuille maahanmuuttajille) on Karelia-ammattikorkeakoulun, Savonia-ammattikorkeakoulun ja Itä-Suomen yliopiston jatkuvan oppimisen kehittämishanke vuosille 2020–2022.^{86,87} Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamassa hankkeessa luodaan kansainvälisten osaajien työllistymistä edistävä monipaikkainen kielikoulutus. Koulutuksessa kehitetään kielitaitoa vahvistavia, työelämään valmentavia verkkopedagogisia työkaluja. Koulutus on tarkoitettu sellaisille korkeakoulutetuille, joiden kielitaito ei ole riittävä Suomessa työskentelyyn. Opiskelu tähtää ammattialan sanaston kartuttamiseen ja työhön liittyvien kielenkäyttötilanteiden hallintaan.

82 <https://tem.fi/talent-boost>

83 <https://kielibuusti.fi/>

84 <https://www.oph.fi/fi/kehittaminen-ja-kansainvalisyys/korkeakoulut-tukemassa-maahanmuuttajia/simhe>

85 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2020, s. 21–22: https://www.kotus.fi/files/10014/Kielipolitiikan_vuosi_2020.pdf

86 <https://karelia.fi/projektit/?RepoProject=7654>

87 <https://www.savonia.fi/uutiset/kielen-osaaminen-on-todella-tarkeaa-savonian-monipuoliset-suomen-kielen-opinnot-tukevat-maahanmuuttaneiden-integroitumista/>, 16.9.2021

Korkeakoulutettujen kielikoulutuksessa on meneillään muitakin hankkeita. Tampereen ammattikorkeakoulu ja pääkaupunkiseudun Metropolia-ammattikorkeakoulu julkaisivat keväällä 2021 pilottikoulutusmallin, jossa luodaan suuntaa maahanmuuttajien hoitajakoulutukselle.⁸⁸ Koulutus alkoi tammikuussa 2022. Hoitajille opetetaan suomen kieltä normaalia enemmän, ja lisäksi kielitaidon kartuttaminen on esillä kaikissa teoriaopintojaksoissa ja harjoitteluissa. Ensimmäisestä ryhmästä valmistuu 28 sairaanhoitajaa. Tavoitteena on, että kolmen ja puolen vuoden koulutuksen jälkeen opiskelijoiden tulisi selvitä töissä suomen kielellä.

Englanti Suomessa

”Englannin kielen käyttö uhkaa suomen kielen asemaa.” Lause, jonka olemme kuulleet ja lukeneet monta kertaa viime vuosina. Näkemys ei ole syntynyt tyhjästä, sillä englannin kielen käyttöala on kiistatta laajentunut maassamme jo pitkän aikaa. Englannin käyttö sinänsä ei välttämättä huolestuta, vaan se, että englanti syrjäyttää kielenkäyttötilanteissa muut kielet, myös suomen. Englanti hallitsee viestintäkenttää eikä taivu rinnakkaiskäyttöön muiden kielten kanssa.

Suomen kielisosiologinen tilanne on peräti erikoinen. Kansalliskielten oikeudellinen asema on turvattu perustuslaissa, mutta niiden käyttöä joudutaan toisinaan jopa anelemaan erikseen (esimerkiksi asiakaspalvelutilanteissa ja korkeakoulutuksessa). Englannin kielestä sitä vastoin ei ole sääntelyä käytännössä lainkaan, mutta tosiasiaa kieli on asemoitu miltei virallisen kielen asemaan.

Englannin kielestä keskustellaan mediassa jatkuvasti. Näkökannat vaihtelevat kovin. Toimittaja **Mikko Puttonen** suhtautuu kolumnissaan englannin vahvaan asemaan hyvin myönteisesti.⁸⁹ Hänen mukaansa englannin kieli yhdistää maapalloa eikä sitä pidä kokea uhaksi. Päinvastoin englanti rikastaa elämäämme. Jos eurooppalaisista tulee kaksikielisiä niin, että kaikkien toinen kieli on englanti, se on hyvä asia.

Moni mielipidekirjoittaja asettui toiselle kannalle. Englannin kieli ei elä rauhanomaisesti rinnakkain suomen kanssa vaan köyhdyttää suomen kieltä.⁹⁰ Englanti *lingua francana* valaa käsitystä siitä, että se olisi jollakin tavoin muita parempi ja ilmaisuvoimaisempi kieli. Vastaavasti suomen kielen ilmaisukeinot taas olisivat hyvin niukat ja riittäisivät vain kyökkikieleksi. Merkitysten lainautuminen huolettaa kommentoijia erityisesti. Esimerkiksi englannin sana *love* on otettu vastaan avosylin: nykykielessä kaikkea voidaan rakastaa aina hikijumpasta ja kosmetiikasta kuntavaaleihin. Lainamallit korvaavat kieleemme vakiintuneita ilmaustapoja.

Kauppakeskusten englanninkieliset nimet ärsyttävät tavan takaa. Erään kirjoittajan mukaan suomenkielisten nimien korvaaminen englanninkielisillä ilmentää kansainvälisyyteen hakeutuvaa alemmuudentuntoamme.⁹¹ Englannin kielen sanojen lainaaminen ja niillä puheen ryydittäminen ärsyttävät osaa kielenkäyttäjistä. Muuan kirjoittaja pitää englannin sanojen työntämistä joka paikkaan peräti kielisaastana.⁹²

Englannin asema lujittuu käyttöalan laajenemisen myötä. Käyttöala laajenee – tai on itse asiassa laajentunut jo pitkään – osittain pinnan alla ja vaivihkaa. Jotta kielitilanne muuttuisi, vaaditaan tietoisia toimia. Kirjoittelussa esitetäänkin tarkennuksia lainsäädäntöön sekä tiukempia kielilakeja.^{93,94,95}

88 <https://yle.fi/uutiset/3-11930540>, 17.5.2021

89 <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008156464.html>, 2.8.2021

90 <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008170874.html>, 5.8.2021

91 <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008009432.html>, 29.5.2021

92 <https://www.ita-savo.fi/paakirjoitus-mielipide/4292030>, 14.9.2021

93 <https://www.ts.fi/lukijoilta/5200687>, 24.1.2021

94 <https://www.hameensanomat.fi/mielipiteet/juteini-palkittu-janne-saarikivi-hattulassa-suomea-ja-ruotsia-vaadittava-myos-liikeyrityksilta-1974560/>, 11.5.2021

95 <https://www.suomenmaa.fi/uutiset/kaleva-keskustan-aittakumpu-huolissaan-englannin-ylivallasta-lainsaadantoa-on-tarkennettava/>, 28.10.2021

Kuntavaalitkin yhdistettiin englannin kieleen. Englannin valta-asema herätti mielipidepalstalla toiveen, että kieltenopetus nousisi teemaksi kevään 2021 vaaleissa.⁹⁶ Ehdokkailta toivottiin näkökulmia siihen, millä keinoin nykyistä suurempi osa koululaisista saataisiin opiskelemaan ensimmäisenä vieraana kielenään muuta kuin englantia.

Yhteiskunnallinen keskustelu on tällä hetkellä varsin polarisoitunutta. Sama koskee ajoittain myös kielikeskustelua. Sitä seurattaessa on kuitenkin syytä muistaa, etteivät mielipiteet ja näkökannat jakaudu (jyrkästi) kahtia. Pikemminkin on niin, että keskustelun ääripäät ovat ajautuneet etäämmäs toisistaan. Ääni kuuluu laidoilta voimakkaammin, eivätkä maltilliset äänenpainot aina kantaudu korviin.

Muumit alkoivat puhua Suomessa myös englantia keväällä 2021.^{97,98,99} Ylen Areenan kaikkien aikojen katsotuimpiin sarjoihin kuuluva *Muumilaakso* julkaistiin englanninkielisenä versiona (*Moominvalley*). Uutisen tästä tekee se, että Yle ehti sentään julkaista sarjan viidellä perinteisemmällä Suomessa puhuttavalla kielellä ennen englanninkielistä versiota: suomeksi, ruotsiksi sekä saameksi (pohjois-, inarin- ja koltansaameksi).

Englannin kieltä koskevan keskustelun pääkohdat vuosina 2017–2021

Englannin kieleen on kiinnitetty huomiota laajasti Kielipolitiikan vuosi -katsauksissa.^{100,101,102,103} Edellisvuosien katsausten perusteella voi tiivistää englantia koskevan keskustelun pääkohdat vuosina 2017–2021:

1. Englannin valta-asema peruskoulutuksessa opiskeltavana vieraana kielenä (englanti monissa kouluissa käytännössä ainoa opiskeltava vieras kieli).
2. Englannin kielen (orastava) yksinomaistuminen korkeakoulutuksen kielenä.
3. Englannin voimistuva asema palvelu- ja asiointikielenä (liike-elämässä, muun muassa ravitsemisliikkeissä, mutta myös viranomaisten palvelu- ja asiointikielenä).
4. Englannin kielen käyttö julkishallinnon nimissä (esimerkiksi *Traficom*, *Traffic Management Finland*, *No-Harm Center*).
5. Maahanmuutto ja kielet (kielikoulutuksen tarjonta ja ulkomaisen työvoiman kasvu).

Ensimmäistä ja toista aihepiiriä käsitellään usean sivun verran tuonnempana tässäkin katsauksessa (jakso ”Englanti koulutuksessa”, s. 20). Keskustelu englannin asemasta kunnan palvelu- ja asiointikielenä tiivistyi katsausvuonna Helsingin kaupunkiin (jakso ”Helsingistä englanninkielinen kaupunki?”, s. 17). Englannin käyttöä nimissä on käsitelty tässä katsauksessa jo aiemmin (jakso ”Nimet”, s. 9).

96 <https://www.ts.fi/lukijoilta/5255331>, 18.3.2021

97 <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2021/04/02/huippunimien-tahdittama-moominvalley-katsottavissa-nyt-myos-suomessa-testaa>, 2.4.2021

98 <https://www.sttinfo.fi/tiedote/muumilaakso-tv-sarja-englanniksi-ylen-kanavilla?publisherId=69817827&releaseId=69904355>, 23.3.2021

99 <https://www.findance.com/uutiset/55021/yle-areena-tanaan-muumilaaksoanimaatiosarja-englanniksi-moominvalley-sarjassa-suuria-tahtia-aanina>, 2.4.2021

100 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2017, s. 2–4: https://www.kotus.fi/files/5947/Kielipolitiikan_vuosi_2017_Matti_Rasanen.pdf

101 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2018, s. 7–29: https://www.kotus.fi/files/6816/Kielipolitiikan_vuosi_2018.pdf

102 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2019, s. 36–49: https://www.kotus.fi/files/8994/Kielipolitiikan_vuosi_2019.pdf

103 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2020, s. 14–16: https://www.kotus.fi/files/10014/Kielipolitiikan_vuosi_2020.pdf

Nimeämiseen liittyi vuonna 2021 myös ministeriöiden sähköpostiosoitteiden muuttamisesta käyty keskustelu. Valtioneuvosto nimittäin päätti elokuussa muuttaa kaikkien ministeriöiden sähköpostiosoitteet gov.fi-päätteisiksi.¹⁰⁴ Kansalaiset eivät nielleet muutosta purematta, ja uusista sähköpostiosoitteista kanneltiin oikeusasiamiehelle.^{105,106,107} Kotimaisten kielten keskuksen nimistönhuollon asiantuntijatkin esittivät näkökantansa: hyvän hallinnon mukaisesti sähköpostiosoitteissa tulisi käyttää Suomen kansalliskielinä.^{108,109} Oikeusasiamiehen kannanotto julkaistiin marraskuussa 2021.^{110,111} Siinä todetaan, ettei sähköpostiosoitteiden muodostamisessa ole osoitettavissa lainvastaista menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä. Oikeudellisia perusteita ryhtyä selvittämään asiaa oikeusasiamiehen kannanottoa laajemmin ei ole.

Viidennen teeman (maahanmuutto ja kielet) käsittely voimistuu tulevaisuudessa. Työperäinen maahanmuutto kasvaa rajusti tulevina vuosina, mikä vaikuttaa myös maan kielitilanteeseen. Kysymys on Suomessa puhuttavien kielten näkökulmasta hyvin moniulotteinen. Maahanmuuton myötä lisääntyy arvattavasti ainakin englanninkielisten palvelujen tarjonta.

Keskustelu englannin kielestä ei suinkaan ole rajautunut eikä rajaudu vatedeskään vain edellä esitettyihin teemoihin. Näin siitä syystä, että englanti punoutuu melkein jokaiseen tšekäläiseen kielikeskusteluun. Sen tämänhetkinen asema Suomessa poikkeaaakin täysin muista kielistä. Laajeneepa englannin kielen käyttö mihin tahansa (vuorovaikutus)tilanteeseen, jonkin toisen kielen käyttöala mitä todennäköisimmin vastaavasti kapenee.

Helsingistä englanninkielinen kaupunki?

Englannin asemasta kunnan palvelu- ja asiointikielenä keskustellaan jatkuvasti varsinkin isoissa kaupungeissa. Ei katsausvuotta ilman. Helsingin pormestarin **Juhana Vartiaisen** lausuma herätti vilkkaan debatin vuoden 2021 syksyllä.¹¹² Vartiainen sanoi olevansa avoin sille, ettei Helsingin kaupunki edellyttäisi työntekijöiltään ruotsin kielen taitoa. Hänen mukaansa ”Helsinki voisi julistautua englanninkieliseksi kaupungiksi, jossa englantia osaavilta ei vaadittaisi myös suomen ja ruotsin kielen taitoa”. Riittäisi siis, että kaupungin työntekijä osaa vain englantia.

Vartiaisen avauksen jälkeen syksyllä 2021 pinnalla oli englannin käyttö ja asema työelämässä. Tohtiiko Suomessa vaatia suomen käyttöä? Keskustelu tiivistyi varsinkin Suomessa työskentelevien kansainvälisten osaajien kielitaitoon. Tämä työntekijäryhmä käyttää englantia työssään paljon ja suomen kielen opettelua voidaan pitää taakkana. Toisaalta taas esitetään näkökantoja sen puolesta, että suomen kielen osaamista tarvitaan. Käsittelem näitä teemoja seuraavaksi.

104 <https://valtioneuvosto.fi/-/1410853/valtioneuvosto-yhtenaistaa-sahkopostiosoitteensa-vnk-ja-om-ottavat-kayttoon-uuden-gov.fi-paatteen-23.8.2021>, 23.8.2021

105 <https://www.ts.fi/lukijoilta/5411759>, 1.9.2021

106 <https://www.ts.fi/uutiset/5431614>, 21.9.2021

107 <https://www.tivi.fi/uutiset/ministerioiden-uusista-sahkopostiosoitteista-tehtiin-kantelu-nain-arvioi-oikeusasiamies/4a9849e3-b458-4ab3-a7bd-4ecc43b0fed1>, 9.12.2021

108 <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008212040.html>, 23.8.2021

109 https://www.kotus.fi/nyt/uutistekstit/kotuksen_uutiset/kotuksen_uutiset_2021/sahkopostiosoitteissa_olisi_hyva_kayttaa_suomea_ja_ruotsia.36561.news, 24.8.2021

110 <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/5889/2021>, 26.11.2021 (pdf)

111 <https://www.mikrobitti.fi/uutiset/onko-tama-turhaa-englantia-ministeriot-saivat-uudet-sahkopostiosoitteet-nain-kanteluun-vastattiin/2f19812a-d576-41f1-ab03-1bbee06c190a>, 18.12.2021

112 <https://www.is.fi/ulkomaat/art-2000008237590.html>, 2.9.2021

Suomen kielen opettelu taakkana

Suomi on pyrkinyt houkuttelemaan ulkomaisia korkeakouluopiskelijoita jäämään maahan, mutta silti verrattain suuri osa muuttaa pois jo pian valmistumisensa jälkeen. Missä vika? Työ- ja elinkeinoministeriön selvityksessä on löydetty neljä syytä: julkisen sektorin kielitaitovaatimukset, Suomen pohjoinen ja syrjäinen sijainti, tiukka oleskelulupapolitiikka ja alhainen palkkataso (jota laajat julkiset palvelut tosin kompensoivat).^{113,114} Lisäksi kulttuurisena kysymyksenä mainitaan, että suomalaiset voivat jäädä etäisiksi muualta muuttaneille. Suomalaisiin ei kuulemma ole helppo tutustua.

Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA julkaisi raportissaan *Jäähyväiset nuivuudelle – Näin maahanmuutto pelastaa Suomen* 10 kohdan ohjelman, jolla Suomeen saataisiin 100 000 uutta työllistä vuoteen 2030 mennessä.^{115,116} Ohjelmakohta 4 poistaisi suomen ja ruotsin kielitaitovaatimukset:

4 Lopetetaan suomen ja ruotsin kielen vaatiminen

... sieltä, missä kotimaisten kielten taito ei ole aivan välttämätöntä. Jo tällä hetkellä merkittävä osa maahanmuuttajista työskentelee tehtävissä, joissa pärjää englannin kielellä. Myös julkisen sektorin on syytä tarkastella, voiko vaatimuksista suomen ja ruotsin kielen osaamisesta tinkiä, ja onko esimerkiksi konsulttiselvityksiä mahdollista teettää yhä useammin englanniksi. Työllistymisensä tärkeimmäksi esteeksi maahanmuuttajat arvioivat juuri kielitaidon puutteen.

Kuulua olisi syytä kuroa kiinni kahdesta suunnasta: sekä parantamalla kielikoulutuksen laatua ja saatavuutta että tarkastelemalla kriittisesti, onko vaatimus suomen tai ruotsin kielen taidosta aina perusteltu. Kielikoulutusta on lisättävä tai parannettava, sillä alle viidennes maahanmuuttajista hallitsee kielikurssin jälkeen riittävän suomen kielen taidon ammatilliseen koulutukseen, joten nykyisellään kielen opetus ei ole riittävää.

Mielipidekirjoituksissa otettiin kantaa aiheeseen. Helsingin Sanomiin kirjoittaneen työelämäprofessorin mukaan ulkomailta opiskelemaan tulleiden työllistyminen julkisen sektorin tehtäviin estyy kielitaitovaatimusten takia.¹¹⁷ Jos ulkomaalainen suorittaa tutkintonsa pääosin englanniksi, ei opiskelun ohessa ole mahdollista oppia riittävästi kumpaakin kansalliskieltä. Yksityisellä sektorilla sitä vastoin ei ole lakiin kirjoitettua kielivaatimusta.

Yrittäjän mielestä suomen kielen osaamisen ei pitäisi olla Suomessa välttämätöntä.¹¹⁸ Englannin kielen aseman virallistaminen parantaisi merkittäväksi Suomen kilpailukykyä ja tekisi maasta houkuttelevan kansainvälisten yritysten pääkonttorien sijoituspaikan. Suomea voisi mainostaa englanninkielisenä. Englannin kielen tunnustaminen viralliseksi kieleksi ei olisi kommentoijan mukaan radikaali toimenpide, pikemmin välttämättömyys.

Yrityskonsultti toi keskustelussa esille sen, ettei Suomeen tuleva huippuosaaja tai muukaan työntekijä ilman muuta suunnittele jäävänsä Suomeen.¹¹⁹ Jos työntekijä asuu Suomessa vain muutamia vuosia, hänellä ei juuri ole motivaatiota opiskella kieltä. Tästä seuraa, että suomen kieltä taitamaton työntekijä pysyy aina hieman erillään suomalaisesta yhteiskunnasta. Työn perässä maahan muuttaneiden kielenopiskelusta pitäisikin tehdä äärimmäisen helppoa ja palkitsevaa, esimerkiksi tukemalla opiskelua työajalla. Toisen näkemyksen mukaan väliaikaisesti Suomeen tulevat huippuosaajat tai heidän perheensä eivät juuri hyödy suomen kielen osaamisesta, vaan ratkaisevaa maahan jäämisen kannalta on usein puolison työllistyminen, ei kielitaito.¹²⁰

113 <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000008201658.html>, 26.8.2021

114 Mathies, C. – Karhunen, H. 2019: Suomeen valmistumisen jälkeen jääneet tutkinto-opiskelijat tilastojen valossa. Teoksessa Kazi, V. – Alitolppa-Niitamo A. – Kaihovaara A. (toim.), *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019 – Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta*. Työ- ja elinkeinoministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162005>

115 <https://www.eva.fi/blog/2021/11/02/nain-maahanmuutto-pelastaa-suomen/>, 2.11.2021

116 <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/ba5ad46d-3953-450b-bf69-1da65d8448d5>, 2.11.2021

117 <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008228019.html>, 31.8.2021

118 <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008409587.html>, 20.11.2021

119 <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008180791.html>, 10.8.2021

120 <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008199470.html>, 20.8.2021

Suomen kielen osaamista tarvitaan

Suomen kielen opettelua on pidetty painolastina, mutta toisenlaisiakin näkemyksiä on esitetty. Espanjalainen sairaanhoitaja tuli perheineen Kuopioon syksyllä 2020, opetteli kielen ja tahtoo jäädä tänne.¹²¹ Hänelle oli kerrottu, että suomalaiset ovat kylmiä ja etäisiä, mutta sellaista tuntemusta ei ole syntynyt kertaakaan Suomessa olon aikana.

Mielipidekirjoituksissa pidetään tarpeellisena sitä, että kansainväliset työntekijät osaavat suomea. Suomeen tulijoilta – myös huippuosaajilta – voi edellyttää ainakin jonkinasteista suomen tai ruotsin kielen taitoa.¹²² Sanonta ”maassa maan tavalla” pätee myös kielikysymyksissä.

Eräs kirjoittaja esittää ratkaisuksi sen, että yliopistot tukisivat kotoutumista voimakkaammin.¹²³ Esimerkiksi Tanskassa yliopisto tukee tutkijan kotoutumista monin tavoin ja suoristaa byrokratian kiemuroita. Perhettä autetaan löytämään asunto, puolisoa avustetaan työhaussa ja perheenjäsenille tarjotaan kielikursseja.

Korkeakoulutettujen maahanmuuttajien pitää osata suomea, esittää tutkija **Maija Tervola**.¹²⁴ Korkeasti koulutettujen ammateissa kielellä on erityisen merkittävä rooli. Esimerkiksi lääkärit, opettajat, psykologit ja juristit tekevät merkittävää yhteiskunnallista palvelutyötä. Näissä ammateissa kielenoppimista on tuettava käytännön työssä. Ratkaisuksi voisi kehittää esimerkiksi palkkatuen kaltaisen kielitaitotuen, joka kompensoisi kielenoppimiseen ja -opettamiseen menevää työaikaa. Tätäkin tärkeämpää olisi, että mahdollisimman moneen työpaikkaan palkattaisiin maahanmuuttajataustaisia henkilöitä.

Iranilaissyntyinen **Siamäk Naghian** johtaa menestyvää Genelec-yhtiötä. Hän saapui Helsinkiin vuonna 1986, aloitti opinnot Helsingin yliopistossa ja Teknillisessä korkeakoulussa ja päätti opetella suomen kielen heti.¹²⁵ Riittävät suomen kielen taidot Naghian kertoo oppineensa viidessä ja puolessa kuukaudessa. Resepti: Naghian pääsi sisälle yhteisöön, kun tutustui heti tultuaan suomalaisiin, joista sai kavereita ja apua kielen opetteluun. Yhteiskunnan on syytä myös tulla kielenoppijaa vastaan tarjoamalla riittävästi mahdollisuuksia tarkoituksenmukaiseen oppimiseen. Selkokieli voi olla tärkeä viestintäväline Suomeen muuttaneelle; se voi avata väylän osallisuuteen yhteiskunnassa.¹²⁶

Yksityinen ja julkinen sektori poikkeavat kielikysymyksissä toisistaan, sillä kielilainsäädäntö koskee lähinnä julkisen vallan käyttöä ja viranomaistoimintaa. Liike-elämässä ja yksityisissä palveluissa käytettävistä kielistä ei ole tiukkaa sääntelyä, mutta julkisella puolella sitä vastoin on. Erityisesti tästä syystä kielitaitovaatimuksista lipeäminen kaupungin tehtävissä ja muussa viranomaistoiminnassa herättää aiheellista huolta.¹²⁷

Pormestari Vartiaisen aloite säteili myös poliittiseen keskusteluun. Keskustan kansanedustajan **Pekka Aittakummun** mukaan eduskunnan olisi syytä käydä laaja keskustelu suomen kielen asemasta. Aittakumpu jätti eduskunnan puhemiesneuvostolle keskustelualoitteen aiheesta katsausvuoden syksyllä.^{128,129}

121 <https://www.savonsanomat.fi/paikalliset/4329581>, 15.10.2021

122 <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008260031.html>, 14.9.2021

123 <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008219671.html>, 30.8.2021

124 Tervola, M. 2021. Korkeakoulutettujen maahanmuuttajien pitää osata suomea – kielenoppimista tulee myös tukea käytännön työssä. Mustread 25.11.2021. Tampereen yliopisto. <https://www.mustread.fi/artikkelit/korkeakoulutettujen-maahanmuuttajien-pitaa-osata-suomea-kielenoppimista-tulee-myos-tukea-kaytannon-tyossa/>

125 <https://www.hs.fi/visio/art-2000008183015.html>, 16.8.2021

126 <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008209565.html>, 23.8.2021

127 <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/bcf4c5c0-8899-4459-9d4b-4af2dc5f8938>, 3.9.2021

128 <https://www.suomenmaa.fi/uutiset/helsingin-pormestari-ehdottaa-paakaupungin-julistautuvan-englanninkieliseksi-keskustan-aittakumpu-peraa-keskustelua-suomen-kielen-asetusta/>, 13.9.2021

129 <https://www.kaleva.fi/pitaako-suomen-kielesta-olla-huolissaan-oululainen/4001269>, 5.10.2021

Englanti koulutuksessa

Englanninkielinen opetus on suosittua tätä nykyä, joskin sitä järjestetään pääasiassa vain suurissa kaupungeissa. Tärkeitä kohderyhmiä on kaksi: ulkomailta Suomeen palanneet perheet ja tänne työn perässä muuttaneet. Tämän lisäksi myös tšekäläisten perheiden lapset suuntaavat englanninkieliseen opetukseen. Vantaalla englanniksi suoritettava peruskoulu on niin suosittu, että vain kolmannes hakijoista voidaan valita.¹³⁰ Englanninkielinen perusopetus on Vantaan kaupungissa huomattavasti suositumpaa kuin ruotsin kielikylpy.¹³¹

”Kielten opiskelun varhentamisesta on käytännössä tullut englannin opiskelun varhentaminen”

Otsikko on lainattu katsausvuoden lopulla ilmestyneestä raportista *Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2021* (s. 142).¹³² Peruskoulussa A1-kielen opiskelun varhentamisen piti monipuolistaa oppilaiden kielivalintoja, mutta toisin kävi: muutos vahvisti englannin kielen asemaa.^{133,134} Kuinka näin pääsi käymään?

Kieltenopetuksen varhentamista koskeva kokeilu toteutettiin pääministeri **Juha Sipilän** hallituksen *Uusi peruskoulu* -kärkihankkeessa (2017).¹³⁵ Muutos koski ensimmäisenä ikäryhmänä vuonna 2019 peruskoulun aloittaneita.¹³⁶ Ennen uudistusta ensimmäisen vieraan kielen opetus alkoi tavallisesti kolmannella vuosiluokalla.

Varhentamiskokeilu lähti liikkeelle selvityksestä. Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti helmikuussa 2017 *Monikielisyys vahvuudeksi – Suomen kielivarannon tilasta ja tasosta* -hankkeen, jonka selvityshenkilöksi nimitettiin professori **Riitta Pyykkö**.¹³⁷ Pyykkö tarkasteli raportissaan muun muassa kielivarannon yksipuolistumista kouluopetuksessa.^{138,139} Hän havaitsi, että valinnaisten kielten opiskelu oli vähentynyt merkittävästi viimeisen 20 vuoden aikana ja että koulussa opiskeltiin pääosin vain englantia.

Selvityksessä suositettiin kielenopetuksen aloittamisen aikaistamista. Tavoitteeksi asetettiin, että yhä useampi lapsi valitsisi ranskan, saksan, venäjän, espanjan, kiinan tai japanin pitkäksi kielekseen. Lisäksi tavoiteltiin sitä, että oppilas valitsisi A1-kieleksi pääsääntöisesti muun kielen kuin englannin. Valinnainen A2-kieli taas varhennettaisiin alkamaan jo kolmannelta luokalta, ja se olisi yleensä englantia.

Opetushallituksessa selvitettiin oppilaiden, opettajien ja huoltajien kokemuksia varhaisen englannin opetuksesta.^{140,141} Tutkimukseen osallistui 363 oppilasta ja 550 opettajaa sekä 129 tutkimukseen osallistuneiden oppilaiden huoltajaa. Ilmeni, että niin opettajat, oppilaat kuin huoltajatkin suhtautuivat myönteisesti A1-englannin opetuksen aloittamiseen jo ensimmäisellä vuosiluokalla ja myös heidän kokemuksensa itse opetuksesta olivat myönteisiä. Oppilaat myös pitivät valitsemastaan A1-kielestä ja sen opiskelusta sekä kokivat oppivansa sitä helposti. Huoltajien mukaan lapset omaksuivat sanastoa vaivattomasti.

130 <https://www.vantaansanomat.fi/paikalliset/4323737>, 10.10.2021

131 <https://www.vantaansanomat.fi/paikalliset/1513795>, 17.4.2020

132 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163677>, 9.12.2021

133 <https://www.opettaja.fi/tyossa/kieltenopetus-kuihtuu-mika-neuvoksi/>, 28.1.2021

134 <https://www.opettaja.fi/tyossa/kielivaranto-nuutuu-yha-englannin-varjossa/>, 4.11.2021

135 <https://okm.fi/kielikokeilut>

136 <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008383299.html>, 10.11.2021

137 <https://okm.fi/-/professori-riitta-pyykko-selvittaa-kielikoulutuksen-kehittamista>, 2.3.2017

138 Pyykkö, R. 2017. *Monikielisyys vahvuudeksi. Selvitys Suomen kielivarannon tilasta ja tasosta*. Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160374/okm51.pdf>

139 <https://okm.fi/-/selvitys-suomen-kielivarannon-tilasta-ja-kehittamistarpeista-julkaistu>, 13.12.2017

140 Mård-Miettinen, K. – Huhta, A. – Reini, A. – Stylman, A. 2021. *A1-englanti suomenkielisen perusopetuksen vuosiluokilla 1–6. Oppilaiden, opettajien ja huoltajien näkökulmia*. Opetushallitus. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/A1-englanti_suomenkielisen_perusopetuksen_vuosiluokilla_1%E2%80%936.pdf

141 <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008383299.html>, 10.11.2021

Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus julkaisi helmikuussa 2021 selvityksen kieltenopetuksen varhentamiskokeilun tuloksista: kokeilu ei ole sanottavasti lisännyt kielten tarjontaa eikä monipuolistanut kielten opiskelua.¹⁴² Edelleen A1-kieleksi valitaan ja tarjotaan vain englantia. Useassa kunnassa A1-kieleksi on käytännössä määritetty englanti eivätkä oppilaat voi valita muuta kieltä.

Perusopetuksen kielivalinnat esitetään Opetushallinnon Vipunen-tilastopalvelussa. Tilastoa tarkasteltaessa on hyvä mielessä Pyykön raportin toimenpide-ehdotus (”oppilas valitsee A1-kieleksi pääsääntöisesti muun kielen kuin englannin”). Lukuvuonna 2020–2021 vieraan kielen eli muun kuin ruotsin tai suomen oli valinnut A-kieleksi (A1 ja A2) ensimmäisellä vuosiluokalla 50 037 oppilasta.¹⁴³ Näistä peräti 48 135 oppilasta – yli 96 prosenttia ikäluokasta – valitsi A-kieleksi englannin! Muiden kielten osuus on nimellinen, yhteensä vajaa 4 prosenttia. Koko Suomessa saksan valitsi A-kieleksi 822, ranskan 780, espanjan 285, venäjän 174 ja kiinan 63 oppilasta.

Lopputulema: A1-kielen varhentaminen ja sen myötä kielivarannon monipuolistaminen tarkoittaa käytännössä sitä, että englannin opiskelu aloitetaan koulussa hieman aiemmin kuin ennen. Parin kolmen kaupungin tilanne poikkeaa kuitenkin muista jossain määrin. Tarkastelen sitä seuraavaksi.

Kaupungeissa kuljetaan vastavirtaan A1-kielivalinnoissa

Mahdollisuus opiskella eri kieliä vaihtelee Suomessa alueellisesti, mikä johtaa oppilaiden väliseen epätasa-arvoon. Tämä huolestuttaa kieliammattilaisia.¹⁴⁴

Suomen kieltenopettajien liitto SUKOL kiinnitti keväällä 2021 julkaisemassaan kannanotossa huomiota siihen, että valtaosa opetuksen järjestäjistä tarjoaa vain englantia A1-kieleksi.¹⁴⁵ Pienet kunnat eivät pysty järjestämään monipuolista kieltenopetusta, ja englanti jyrää niissä. Kunnissa, joissa kieli-
valikoima on hieman laajempi, kieliryhmien aloituskoot on säädetty epärealistisen suuriksi, jolloin ryhmiä ei käytännössä muodostu. Muutosta ei liene luvassa ilman, että kunnat velvoitetaan tarjoamaan muuta kuin englantia ensimmäisenä vieraana kielenä.

Toisaalta suurten kuntien sisälläkin on eroja. Opiskeltavien kielten tarjonta vaihtelee kouluittain. Lisäksi opetusryhmiä keskitetään eri kouluihin, mikä vaikeuttaa oppilaan lukujärjestyksen suunnittelua ja edellyttää työlästä sukkulointia. Opiskelu kun voi hiipua myös siitä syystä, että se tehdään käytännön järjestelyin mahdottomaksi. Pelkkä into ei kannata pitkälle.

Isojen kaupunkien tilanne poikkeaa jonkin verran muusta Suomesta. Osa kaupungeista tarjoaa vaihtoehtoja englannille A1-kielenä. Tämä johtuu paitsi resursseista myös siitä, että kaupungeissa on paljon oppilaita ja sen myötä enemmän kieltenopiskelusta kiinnostuneita. Opetusryhmiä voi syntyä ainakin joissain kielissä, vaikka kieliä opiskelevia olisikin koko ikäluokkaan suhteutettuna vähän. Helsingin kaupunki erottuu muista laajemman kielitarjontansa perusteella.¹⁴⁶

142 Vaarala, H. – Riuttanen, S. – Kyckling, E. – Karppinen, S. 2021. Kielivaranto. *Nyt! Monikielisyys vahvuudeksi -selvityksen (2017) seuranta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus. https://www.jyu.fi/hyt/fi/laitokset/solki/tutkimus/julkaisut/pdf-julkaisut/kielivaranto-nyt-julkaisu_sivuittain-1.pdf

143 <https://vipunen.fi/fi-fi>

144 <https://www.kaleva.fi/ekaluokkalainen-voi-oppia-napparasti-ranskaa-tai-v/3307104>, 31.1.2021

145 <https://www.epressi.com/tiedotteet/koulutus/kaikille-oikeus-kieltenopiskeluun.html>, 1.3.2021

146 <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000007977601.html>, 21.5.2021

	Helsinki	Espoo	Tampere	Vantaa	Oulu	Turku	Jyväskylä	Kuopio	Lahti	Pori
englanti	4 845	2 919	1 566	2 631	2 463	1 272	1 437	1 227	1 113	849
espanja	114		132		15		24			
kiina	42	12	9							
ranska	543	81	114			24				
saksa	168	51	330			24		12		
venäjä	78		18			12				
YHTEENSÄ	5 790	3 063	2 169	2 631	2 478	1 332	1 461	1 239	1 113	849

Taulukko 1. Oppilaiden A1-kielivalinnat 1. vuosiluokalla kymmenessä suurimmassa kaupungissa lukuvuonna 2020–2021. Lähde: Vipunen, perusopetuksen kielivalinnat <https://vipunen.fi/fi-fi>.

Edellä on käynyt jo ilmi, että muuta kuin englantia A-kielenä opiskelevia on koko maata tarkastellen todella vähän, vain nelisen prosenttia. Taulukossa kuvataan oppilaiden A1-kielivalinnat ensimmäisellä vuosiluokalla kymmenessä suurimmassa kaupungissa lukuvuonna 2020–2021. Kolmessa kaupungissa kymmenestä (Vantaa, Lahti, Pori) opiskellaan ensimmäiseltä vuosiluokalta alkavana A1-kielenä vain englantia. Lisäksi kolmessa on vain yksi kielivaihtoehto englannin ohella (Oulussa ja Jyväskylässä espanja, Kuopiossa saksa). Espoossa opiskellaan englannin lisäksi A1-kielinä kiinaa, ranskaa ja saksa. Opiskelijoita näissä kielissä on kuitenkin hyvin vähän.

Helsingissä ja Tampereella opiskellaan A1-kielinä espanjaa, kiinaa, ranskaa, saksa ja venäjää. Espanja, ranska ja saksa ovat suosituimmat kielet molemmissa kaupungeissa. Isoista kaupungeista ainoastaan Helsingissä ja Tampereella muuta kieltä kuin englantia A1-kielenä opiskelevien määrä lasketaan kymmenien sijaan sadoissa (Helsingissä 945 ja Tampereella 603 oppilasta).

Kieltenopiskelun monipuolistamisen kuva näyttää valoisammalta, kun tarkastellaan kolmannen vuosiluokan A-kielivalintoja. Lahdessa puolet kolmasluokkalaisista aloitti valinnaisen vieraan kielen opiskelun (A2).¹⁴⁷ Tulevistä kolmasluokkalaisista neljännes aloitti elokuussa 2021 espanjan kielen opiskelun. Seuraavaksi suosituimmat ovat saksan ja ruotsin kieli. Yhteensä 527 oppilasta valitsi kolmannelta luokalta alkavan valinnaisen A2-kielen. Kolmasluokkalaisia on yhteensä 1 100. Espanjan kielen valitsi 265 ja kiinan 20, saksan 117, ranskan 29, ruotsin 56 ja venäjän 34 oppilasta. Lisäksi Lahden ruotsinkielisen koulun oppilaista 6 valitsi suomen kielen. Espanja ja kiina ovat Lahden kielivalikoiman uusia kieliä. Kielet valikoituivat huoltajille keväällä 2020 tehdyn kyselyn perusteella. Muitakin myönteisiä tapauksia on. Esimerkiksi Hamina selvittää, voisiko vieraiden kielten tarjontaa lisätä alakouluissa.¹⁴⁸

Kielten kato perusopetuksessa huolesttaa jo koululaisiakin, tulevan ammatin valinnan näkökulmasta. Lukiolainen pohtii mielipidekirjoituksessa kielten yliopisto-opintojen mielekkyyttä.¹⁴⁹ Kannattaako opiskella venäjän kielen opettajaksi? Koulujen kielitarjonta kapeutuu, ja samalla katoavat myös työpaikat kieltenopettajilta.

147 <https://www.epressi.com/tiedotteet/kaupungit-ja-kunnat/puolet-tulevista-kolmasluokkalaisista-aloittaa-valinnaisen-vieraan-kielen-opiskelun.html>, 8.2.2021

148 <https://yle.fi/uutiset/3-12222080>, 9.12.2021

149 <https://www.tamperelainen.fi/paakirjoitus-mielipide/3962207>, 7.3.2021

Koulutuspoliittiset linjaukset tukemaan kieltenopiskelua!

Englanti siis jyllää kouluissa, ja esimerkiksi saksan ja ranskan opiskelu on romahtanut. Opettajien mukaan syynä ovat koulutuspolitiikan uudistukset.¹⁵⁰ Kieliä arvostetaan juhlapuheissa, muttei koulun arjessa. Tämä käy ilmi kieltenopettajille tehdystä tutkimuksesta.^{151,152} Opettajat arvioivat, että kieltenopiskelun esteet ovat ennen kaikkea rakenteellisia. Heidän mukaansa tarvitaan nopeasti kieltenopiskelua koskevia koulutuspoliittisia päätöksiä. Kielet jäävät muiden oppiaineiden jalkoihin.

Kentällä on toimittu – opettajat ja koulut ovat tehneet paljon työtä kielivalintojen monipuolistamiseksi. On järjestetty kielimaistaisia, tiedotettu kielenopetuksesta vanhemmille, yhdistetty ryhmiä ja pidetty yhteyttä syntyperäisiin kielenpuhujiin. Käytännön ongelmat ovat hyvin tiedossa.

Vaaditut ryhmäkoot ovat liian suuria. Valinnaisten kielten ryhmiä ei synny tai eritasoisia ryhmiä joudutaan yhdistämään. Valinnaisten kielten opiskelu jää usein kesken, koska opiskelijat kokevat kieltenopiskelun työlääksi. Kielet ”eivät mahdu lukujärjestykseen”. Positiivista asennoitumista kieltenopiskeluun vaikeuttaa erityisesti se, että niistä ei ole hyötyä korkeakoulujen todistusvalinnassa. Yksi kyselytutkimukseen vastannut opettaja esitti pessimistisen arvion, jonka mukaan lyhyet kielet häviävät kouluista viiden vuoden sisällä. Puolet vastaajista mainitsi kielivalintojen kapenemisen vaikuttavan heidän työhönsä jo nyt.

Miten tästä eteenpäin? Valtaosa lukion opettajista toivoi, että korkeakoulujen opiskelijavalinnan pisteitysjärjestelmää uudistettaisiin, niin että valinnaisten kielten ja ruotsin opiskelu koettaisiin kannattavaksi. Opettajat kaipaavat kunnille ja kouluille lisää voimavaroja kielenopetukseen ja muutoksia tuntijakoon. Kunnat tarjoavat liian usein ensimmäiseksi kieleksi vain englantia.

Englanninkielinen ylioppilastutkinto

Englanninkielistä ylioppilastutkintoa suomalaisen lukion päättökokeena on suunniteltu pariin kertaan 1990-luvulta lähtien. Jälkimmäinen hanke oli pääministeri Juha Sipilän hallituskaudella, mutta se kaatui.¹⁵³

Lehtitietojen mukaan englanninkielistä ylioppilastutkintoa on alettu jälleen suunnitella.¹⁵⁴ Tampere ja viisi muuta suurta kaupunkia ovat käyneet alustavia keskusteluja asiasta opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa. Hanketta perustellaan vieraskielisten määrän kasvulla ja maahanmuutolla.

Monipuolisen kielitaidon merkitys kasvaa, osaaminen hupenee

Kielten osaamisen tärkeyttä on korostettu muun muassa useissa selvityksissä. Huolta kannetaan erityisesti kielitaidon kapenemisesta.¹⁵⁵ Monipuolisen kielitaidon merkitys kasvaa esimerkiksi liike-elämässä. Markkinatutkimusyriitys Kantar selvitti kielten asemaa yrityksissä.^{156,157} Kielitaito on erittäin tärkeä 27 prosentille ja melko tärkeä 31 prosentille yrityksistä. Neljännes yrityksistä kertoo, että vieraiden kielten osaamisen tarve kasvaa tulevaisuudessa.

150 <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000007867968.html>, 19.3.2021

151 Mäntylä, K. – Veivo, O. – Pollari, P. – Toomar, J. 2021. English only? Kielten opettajien käsityksiä kielivalintojen monipuolistamisen esteistä ja keinoista. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 12(2). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2021/english-only-kielten-opettajien-kasityksia-kielivalintojen-monipuolistamisen-esteista-ja-keinoista>

152 <https://jyunity.fi/ajassa/kielia-ei-kannata-lukea-vaikka-kiinnostaisi/>, 13.4.2021

153 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2018, s. 13–21: https://www.kotus.fi/files/6816/Kielipolitiikan_vuosi_2018.pdf

154 <https://www.aamulehti.fi/tampere/art-2000008228187.html>, 3.9.2021

155 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2020, s. 22–24: https://www.kotus.fi/files/10014/Kielipolitiikan_vuosi_2020.pdf

156 https://www.yrittajat.fi/wp-content/uploads/2021/07/yrittajagallup_kesa_2021_kielitaito.pdf, 6.7.2021

157 <https://www.yrittajat.fi/tiedotteet/kysely-monipuolinen-kielitaito-on-tarkea-yrityksille-kielitaidon-merkitys-vahassa-kasvussa/>, 6.7.2021

Englantia pidetään yritysten toisena kotikielenä. Ruotsin kielen asema on merkittävä: sen osaamista tarvitaan 44 prosentissa yrityksissä. Liike-elämässä tarvitaan saksaa (15 %), venäjää (12 %) ja viroa (6 %). Teollisuudessa myös kiinan merkitys korostuu. Toisaalta englantia pidetään monissa yrityksissä yhtä tärkeänä kielenä kuin suomea.¹⁵⁸

Tilanne on ristiriitainen. Riittääkö bisnesmaailmassa (ja monilla muilla aloilla) pelkkä englannin kielen osaaminen vai ei? Vastaus lienee: usein ei riitä. Kulttuurierot, toimiala sekä yritystoiminnan ja kaupanteon kohdemaat vaikuttavat käytettävään kieleen. Mielipidekirjoittajan mukaan suurin osa Saksan yrittäjistä ei puhu englantia.¹⁵⁹

Englanti yliopistossa

Helsingin yliopisto on korkeakoulutuksemme lippulaiva.¹⁶⁰ Lähes 90 prosenttia yliopiston vertais-arvioituista tieteellisistä julkaisuista on kirjoitettu englanniksi. Tohtorikoulutettavista noin 30 prosenttia puhuu äidinkielenään jotain muuta kuin suomea tai ruotsia. Englanniksi opetetaan yhä enemmän, ja englanninkielinen opetus myös vetää väkeä. Vuonna 2021 yliopiston 35 kansainväliseen maisteriohjelmaan tuli hakemuksia ennätysmäärä, 7 401 kappaletta.

Suomen kielen asema yliopistossa on jatkuva puheenaihe myös mielipidepalstoilla. Opetushenkilökunnan suomen kielen taito ja kielitaitovaatimukset herättävät keskustelua alituisen. Mielipidekirjoituksessa esitetään, että vakituiselta opetushenkilökunnalta tulisi edellyttää aidosti riittävää kotimaisten kielten taitoa, ainakin yliopiston perusopetuksessa.¹⁶¹

Aalto-yliopiston kielipolitiikasta on keskusteltu kauan: suomen kielen asema opetuksessa heikkenee heikkenemistään.^{162,163} Aalto-yliopistossa lähes kaikki maisteriohjelmat ovat olleet englanninkielisiä vuoden 2013 tutkinno uudistuksesta alkaen. Viime vuosina englannin kieli on hivuttautunut myös osaan kandidaattitason koulutusohjelmia. Oppilaitos perustelee pakollista englanninkielistä opetusta kansainvälisellä toimintaympäristöllä. Aalto-yliopiston kielipolitiikasta kanneltiin katsausvuoden lopulla oikeuskanslerille, mutta asiaa ei ole ratkaistu toistaiseksi. Aalto-yliopiston opetus- ja tutkintokielestä on jätetty kaksi muutakin kantelua jo vuonna 2013.^{164,165}

Korkeakoulujen kielikeskusten opetustarjonta vaihtelee alueittain. Korkeakoulut verkostoituvat, jotta voisivat tarjota laajempia kieliopintoja opiskelijoille kautta maan. KiVANET-verkko-opintoja tehdään kuudentoista ammattikorkeakoulun ja kahdeksan yliopiston yhteisvoimin.^{166,167,168} Syksyllä 2021 yhteistyön tuloksena syntyi yhteensä 30 kurssia kymmenestä eri kielestä. Tarjontaa laajennetaan asteittain. Syksyllä 2021 yli 800 opiskelijaa eri korkeakouluista ilmoittautui KiVANET-opintoihin.

158 <https://www.hs.fi/talous/art-2000008095205.html>, 6.7.2021

159 <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000007874760.html>, 23.3.2021

160 <https://ylioppilaslehti.fi/2021/02/helsingin-yliopistossa-kaksikielisyys-nahdaan-trademarkkina-mutta-englanti-valtaa-koko-ajan-alaa-suomalta-ja-ruotsilta/>, 10.2.2021

161 <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008474160.html>, 31.12.2021

162 <https://www.tekniikkatalous.fi/uutiset/aalto-yliopistossa-suomenkielisista-tutkinnoista-iso-osa-pakko-tehdä-englanniksi-kielipolitiikasta-kanneltiin-taas-oikeuskanslerille/463a2c8a-5ef2-44be-aed4-d1dc31312047>, 10.12.2021

163 <https://www.tekniikkatalous.fi/uutiset/kommentti-aalto-yliopiston-toiminta-on-kiusallista-suomenkielisen-sivistyksen-alas-ajamista-pakkoenglanti-valtaa-jo-kandiopintoja/72d7989d-d814-429c-905f-c78b4f49eb9b>, 10.12.2021

164 <https://oikeuskansleri.fi/-/aalto-yliopiston-insinoritieteiden-korkeakoulun-opetus-ja-tutkintokieli>, 12.11.2013

165 <https://oikeuskansleri.fi/-/aalto-yliopiston-kauppakorkeakoulun-opetus-ja-tutkintokieli>, 13.11.2013

166 <https://www.xamk.fi/tiedotteet/xamkin-opiskelijoille-10-kielen-opintopolku-korkeakoulu yhteistyössä/>, 13.9.2021

167 <https://www.samk.fi/uutiset/kielten-ristiinopiskelu-mahdollistaa-laajan-opintotarjonnan/>, 22.9.2021

168 <https://next.xamk.fi/uutta-luomassa/japani-ja-viro-nyt-pysyvasti-kielivalikoimassa/>, 9.11.2021

Kurssit on tuotettu opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamassa KiVAKO-hankkeessa (kielivaranon vahvistaminen korkeakouluissa) vuosina 2018–2021.¹⁶⁹ Hankkeen avulla laajennettiin korkeakoulujen vieraiden kielten opetustarjontaa sekä valtakunnallisen että alueellisen yhteistyön avulla.

Samaan aikaan kun englannin kielen asema korkeakoulutuksessa vankistuu, myös uusia kielikouluksia syntyy. Kevään 2021 yhteishaussa saattoi hakea ensi kertaa Turun yliopistoon opiskelemaan kiinan kieltä pääaineena.^{170,171} Opiskelijoita valittiin viisitoista. Kiinaa voi opiskella myös sivuaineena.

Englanninkielisestä korkeakouluopetuksesta on ollut paljon puhetta viime vuosina. Englanninkielinen opetus rantautunee vähitellen myös muille koulutustasoille. Katsausvuonna Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymä Riveria sai opetus- ja kulttuuriministeriöltä luvan englanninkielisen tutkinto-koulutuksen järjestämiseen.¹⁷² Englanninkielinen kone- ja tuotantotekniikan koulutus alkaa uutisen julkaisuhetken tietojen mukaan viimeistään syksyllä 2022.

169 <https://www.kivanet.fi/>

170 <https://www.ts.fi/tiede/5228105>, 4.3.2021

171 <https://www.tylkkari.fi/uutiset/ennen-vain-helsingissa-nyt-myos-turun-yliopistossa-uudessa-kiinan-kielen-paaaineessa-voi>, 15.3.2021

172 <https://www.karjalainen.fi/maakunta/riveria-sai-vihdoin-englanninkielisen-tutkinto-oikeuden-tama-on-upea-joululahja-koko-maakunnalle-elinkeinoelamalle-ja-riverialle-sanoo-rehtori-esa-karvinen>, 13.12.2021

RUOTSIN KIELI

Kielibarometri 2020

Kielibarometri 2020 -hankkeessa selvitettiin kyselytutkimuksena Suomen kaksikielisten kuntien kielitilannetta.¹⁷³ Tarkastelun kohteina olivat yleinen kieli-ilmapiiri ja kansalaisten mahdollisuus käyttää omaa kieltään kunnan ja valtion palveluissa. Kohderyhmäksi valittiin kaksikielisen kunnan kielivähemmistö, joka käytännössä viittaa useimmiten ruotsinkielisiin. Myös kaksikielisten kuntien ruotsinkielinen enemmistö otettiin mukaan selvittelyyn. Kysely lähetettiin kaikkiaan 16 583 henkilölle; vastauksia saatiin 6 475 (vastausprosentti oli 39).

Kieli-ilmapiiri hahmottui hyvin samankaltaiseksi kuin edellisen tarkastelun aikaan vuonna 2016. Kokemukset ja näkökannat ilmapiiristä liittyivät siihen, ovatko ruotsin- vai suomenkieliset vähemmistönä kunnassa. Kaksikielisen kunnan suomenkielinen vähemmistö kokee kieli-ilmapiirin huonommaksi kuin kaksikielisen kunnan ruotsinkielinen vähemmistö. Kokonaisuutena tarkastellen ruotsinkielinen vähemmistö kuitenkin kokee ilmapiirin huonontuneen eniten.

Sekä ruotsin- että suomenkielisissä ryhmissä nuorimmat ja vanhimmat kokevat kieli-ilmapiirin huonommaksi. Keski-ikäisillä (50–54-vuotiailla) ruotsinkielisillä puolestaan on myönteisin käsitys kielitilanteesta. Alueelliset erot ovat kokonaistarkastelussa sangen pieniä. Niin ruotsin- kuin suomenkieliset ovat tyytyväisimpiä kieli-ilmapiiriin Uudellamaalla, kun taas tyytymättömimmät asuvat Pohjanmaalla.

Suomi on kaksikielinen maa, ja valtionhallinnossa tulee käyttää sekä suomea että ruotsia. Odotuksenmukaisesti suomenkieliset ovat huomattavasti tyytyväisempiä valtion palveluihin kuin ruotsinkieliset. Erot suomen- ja ruotsinkielisten palvelujen välillä ovat luvattoman suuria. Monilla sektoreilla ruotsin- ja suomenkielisten palveluiden saamien arvosanojen välinen ero on vain kasvanut entisestään. Ruotsinkieliset (valtion) palvelut toimivat paremmin kaksikielisissä kunnissa, joissa enemmistökielenä on ruotsi. Nämä palvelut saavat yleisesti ottaen parhaat arvostukset Pohjanmaalla.

Hätäkeskuksen ja poliisin ruotsinkielisissä palveluissa on ollut pitkään vakavia puutteita (joita on käsitelty edellisuosien Kielipolitiikan vuosi -katsauksissa). Sama tilanne jatkuu. Ongelmana on sekä ruotsinkielisen palvelun puute että poliisin nihkeä suhtautuminen ruotsinkielisen palvelun tarjoamiseen.

Kielen osaaminen ja sen hyödyt sekä kieliasteet kietoutuvat yhteen. Aiemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että henkilö pitää kieltä itselleen sitä hyödyllisempänä, mitä paremmin hän osaa kyseistä kieltä.¹⁷⁴ Kieliasteetkin vaikuttaisivat olevan yhteydessä kielen osaamiseen. Mitä paremmin puhuja hallitsee äidinkieltänsä lisäksi toista kotimaista kieltä, sitä myönteisemmäksi hän kokee kieli-ilmapiirin.

Onko pohjoismaista kieliyhteyttä olemassa?

Pohjoismaiden ministerineuvosto toteutti pohjoismaisille nuorille suunnatun kyselyn, jossa selvitettiin kielitaitoa ja kieliasteita. Siihen osallistui yli 2 000 Pohjoismaissa asuvaa 16–25-vuotiasta nuorta. Kyselyn tulokset julkaistiin maaliskuussa 2021.¹⁷⁵

173 Lindell, M. 2021: *Kielibarometri 2020*. Oikeusministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162837>

174 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2019, s. 51–52: https://www.kotus.fi/files/8994/Kielipolitiikan_vuosi_2019.pdf

175 Onko pohjoismaista kieliyhteyttä olemassa? Pohjoismaiden ministerineuvosto 2021. <https://www.norden.org/fi/publication/onko-pohjoismaista-kielilyhteytta-olemassa>

Miten nuoret omasta mielestään ymmärtävät toista pohjoismaista kieltä? Se, kuinka hyvin nuoret ymmärtävät naapurimaan kieltä, vaihtelee huomattavasti maittain. Suuri osa nuorista on sitä mieltä, että toisen skandinaavisen kielen ymmärtäminen on vaikeaa. Selvitys esittää pohdittavaksi pohjoismaiseen identiteettiin liittyviä monisyisiä kysymyksiä:

- Miten heikentynyt pohjoismaisten kielten taito vaikuttaa Pohjoismaiden yhteenkuuluvuuteen?
- Miten kieli vaikuttaa pohjoismaiseen identiteettiin – siihen, keitä pohjoismaalaiset kokevat olevansa?
- Miten kielitaito vaikuttaa esimerkiksi työskentelymahdollisuuksiin muissa Pohjoismaissa?

Suomessa pohjoismainen kieliyhteys liittyy ruotsin kielen osaamiseen. Suomenkielisten koululaisien vaatimat ruotsin taito ei ainakaan edistä kieliyhteyden syntyä.

Ohjelmistotalo Tietoevry siirsi käyttäjätuen Virosta Vaasaan

Työpaikat karkaavat ulkomaille, todetaan usein. Muuttoliikettä on kuitenkin myös Suomeen päin. Ohjelmistotalo Tietoevry siirsi käyttäjätuen Virosta Vaasaan katsausvuonna.¹⁷⁶ Vaasaan syntyi siirron myötä 160 uutta työpaikkaa. Yhtiö ui vastavirtaan, sillä ohjelmistopalvelujen tuen työpaikat lipuvat usein Suomesta muihin maihin.

Miksi käyttäjätuki muutettiin Suomeen? Tärkeä syy työtehtävien siirtoon oli palvelujen kieli ja työn laatu. Vaasa valikoitui sijainniksi mitä ilmeisimmin sen tähden, että kaupungissa on sekä suomen että ruotsin kielen taitoista työvoimaa.

Ryhtykäämme visioimaan hetkeksi. Kannattaisiko pohjoismaisia yrityksiä houkutellessa Suomen kaksikielisille alueille? Varsinkin niitä, jotka tarjoavat asiakaspalvelua Pohjoismaissa – myös suomeksi.

Perämerenkaaren yhteistyö

Perämerenkaareksi kutsutaan Perämeren pohjukan rannikkokaistaleelle sijoittuvaa aluetta, jossa harjoitetaan liike-elämään, matkailuun ja koulutukseen liittyvää yhteistyötä Suomen ja Ruotsin välillä.¹⁷⁷ Perämerenkaari-yhdistys aloitti yhteistyön alueella vuonna 1992. Se on yksi kahdestatoista pohjoismaisesta rajakomiteasta, joiden toimintaa Pohjoismaiden ministerineuvosto tukee.¹⁷⁸ Yhteistyöorganisaatioon kuuluu kuusi kuntaa Ruotsista (Haaparanta, Kalix, Boden, Luulaja, Piitme, Skellefteå) ja seitsemän tahoja Suomesta (Raahen kaupunki, Keski-Pohjanmaan maakunta sekä Kemi-Tornion, Oulunkaaren, Oulun seutukunta ja Ylivieskan seutukunnat). Alueella on yli 700 000 asukasta.

Miksi aihe on mukana tässä katsauksessa? Kielen takia. Ruotsi on Ruotsin pääkieli ja Suomen virallinen kieli. Oulun ja Luulajan kaupungit johtavat toimintaa. Yhdistyksen johtoon kuuluu kaksi edustajaa Luulajasta ja kolme Oulusta. Suomen ja ruotsin keskinen yhteistyöhanke antaa aiheen olettaa, että viestinnän kieli olisi ensisijaisesti ruotsi. Etenkin yleisölle suuntautuva viestintä tulisi järjestää myös suomeksi. Hankkeen verkkosivut ovat kuitenkin kokonaan englanninkieliset.¹⁷⁹

176 <https://insinööri-lehti.fi/uutiset/tietoevry-siirtaa-kayttajatuen-virosta-vaasaan/>, 19.1.2021

177 <https://fi.wikipedia.org/wiki/Per%C3%A4merenkaari>, 16.10.2021

178 <https://www.norden.org/fi/information/rajakomiteoiden-yhteyshiedot>

179 <https://bothnianarc.voog.com/en>

Ei ole lainkaan harvinaista, että viranomaistoiminnassa ja sen luonteisissa tehtävissä viestitään pelkästään englanniksi. Aika usein englannin kielen käyttöä perusteella sillä, että ”toimintaympäristömme on kansainvälinen”. Etenkään julkisen vallan käytössä kielivalinnat eivät kuitenkaan ole mielipideasioita. Ne perustuvat sääntelyyn.

Oulun kaupunki ja BusinessOulu-liikelaitos käynnistivät syksyllä 2021 Perämerenkaaren alueen yhteistyötä vahvistavan hankkeen.^{180,181} *Perämerenkaaren kehittämisvyöhykkeen rajaton ja kestävä tulevaisuus* -niminen hanke keskittyy matkailuun, liikenneyhteyksiin, merellisyyteen sekä kulttuurin näkyvyyteen. Uskaltaako yhdistystä lähestyä ruotsiksi tai suomeksi?

Kielenopetus

Kielikylpy

Kielikylpyyn liittyvistä ongelmista on kirjoitettu paljon viime vuosina.¹⁸² Espoossa kouluasteiden nivelkohdissa on pullonkauloja: yläkoulussa ruotsin kielikylpyopetuksen paikkoja on tällä hetkellä tarjolla vähemmän kuin alakoulussa.¹⁸³ Jos hakijoita on enemmän kuin paikkoja, oppilaat valitaan arvalla. Oppilasvalinnan ei soisi olevan arpapeliä.

Kokkolan kaupunki on saanut moitteita kielikylvyn järjestämisestä parin kolmen viime vuoden aikana. Kaupunki sai syksyllä 2020 aluehallintovirastolta huomautuksen siitä, ettei kielikylpyopetuksessa käytetä tarpeeksi ruotsia.¹⁸⁴ Katsausvuonna tilanne kohentui.¹⁸⁵ Kielikylvyssä puolet opetuksesta tulisi tarjota ruotsiksi. Tavoite ei toteudu vielä, mutta kielikylpyä tarjoavan Kiviniityn koulun rehtorin **Reijo Timosen** mukaan siihen päästään parin vuoden kuluessa.

Kouluun on rekrytoitu päteviä, ruotsin kieltä osaavia opettajia kaupungin kouluverkko- ja koulutuskeskusten yhteydessä syksyllä 2021. Lisäksi koulussa jo aiemmin työskennelleet aineenopettajat on koulutettu ruotsin käyttöön opetuksessa. Opettajat ovat paneutuneet sanojen ja käsitteiden opiskeluun.

Ruotsinkielisen opetuksen kanssa tehdään yhteistyötä. Yhteistunnit ruotsinkielisen Donnerin koulun (Donnerska skolan) kanssa innoittavat, joskin niitä järjestetään harvassa aineessa. ”Oishan se kiva mennä sinne kouluun muinakin tunteina kuin vain köksän tunteilla”, toteaa oppilas **Nea Ersta**.

Yllättävät (suorastaan hullunkuriset) asiat voivat muodostua ongelmaksi. Yhteistyötä ruotsinkielisen koulun kanssa rajoittavat jaksojen ja tuntien eri pituudet. Kiviniityn koulussa on lukuvuoden aikana viisi jaksoa, Donnerin koulussa kolme. Oppitunti kestää Kiviniityssä 56 minuuttia ja Donnerin koulussa 70 minuuttia.

Kirkkonummella kielikylpyopetus toimii hyvin. Kielikylpyyn pääsevät kaikki halukkaat. Opetusta on järjestetty jo 30 vuoden ajan, ja siihen osallistuu tällä hetkellä noin 200 lasta ja nuorta.^{186,187} Vaasan kaupungin varhaiskasvatuksen ruotsinkieliseen kielikylpyyn puolestaan jäi haussa vapaita paikkoja.¹⁸⁸ Kielikylpyopetuksessa oli varsinaisen hakuajan jälkeen 20 avointa paikkaa, ja niitä tarjotaan jatkohaussa. Porvoossa taas opiskelupaikat eivät riitä; kielikylpyä halutaan lisää.¹⁸⁹

180 <https://www.businessoulu.com/fi/businessoulu/ohjelmat-ja-hankkeet/peramerenkaaren-rajaton-ja-kestava-tulevaisuus-hanke-2021-2023.html>

181 <https://www.lapinliitto.fi/aluesuunnittelu/liikennejarjestelma/kaynnissa-olevat-hankkeet/peramerenkaaren-rajaton-ja-kestava-tulevaisuus-hanke-2021-2023/>

182 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2019, s. 74–75: https://www.kotus.fi/files/8994/Kielipolitiikan_vuosi_2019.pdf

183 <https://www.lansivayla.fi/paakirjoitus-mielipide/3593122>, 6.2.2021

184 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2020, s. 48–49: https://www.kotus.fi/files/10014/Kielipolitiikan_vuosi_2020.pdf

185 <https://yle.fi/uutiset/3-12175494>, 8.11.2021

186 <https://www.kirkkonummensanomati.fi/neo/?app=NeoDirect&com=6/159/57700/3102ad2c49>, 27.1.2021

187 <https://www.kirkkonummensanomati.fi/neo/?app=NeoDirect&com=6/159/62788/ac51f6bcb3>, 22.12.2021

188 <https://www.sttinfo.fi/tiedote/varhaiskasvatuksen-kielikylvyssa-vapaita-paikkoja-haettavana?publisherId=67975446&releaseId=69902203>, 1.3.2021

189 <https://www.itavayla.fi/mielipide/porvooseen-toinen-ruotsinkielinen-kielikylpyryhma-6.2.57942.6696ad505f>, 8.12.2021

Turussa infopiste Luckan järjestää ilmaisia ruotsin kielikylypykahvitteluja, joihin kaikenikäiset voivat tulla kohentamaan suullista kielitaitoaan.¹⁹⁰ Kieltä opetellaan rennosti ja vapaamuotoisesti eikä kotiläksyjä anneta. Mukaan pääsevät kaikki, joita ruotsi kiinnostaa. Jos kieli on ruostunut, voi tulla myös vain kuuntelemaan. Luckanin kielikylypykahvittelu alkoi jo vuonna 2005. Sen tarkoituksena on tehdä ruotsin kieli tutuksi ja madaltaa puhumisen kynnystä.

Pietarsaaren äiru

Äidinkielenomaista ruotsia eli *äirua* opetaan kaksikielisten perheiden lapsille suomenkielisessä perusopetuksessa. Ruotsinkielisissä kouluissa harjoitetaan vastaavaa opetusmuotoa kaksikielisille lapsille suomeksi (*modersmålsinriktad finska, mofi*).

Pietarsaaren sivistyslautakunta päätti helmikuussa 2021, että äidinkielenomaista ruotsia opiskelevien opetus lopetetaan kaupungin suomenkielisissä kouluissa.¹⁹¹ Oppilaiden vanhemmat jättivät asiasta oikaisuvaatimuksen. Heidän mukaansa opetusta on jatkettava ja laajennettava muun muassa yhdenvertaisuussyistä.

Äiru-opetusta on annettu Pietarsaareissa 15 vuoden ajan alakoulun ylemmillä luokilla. Pietarsaaren suomenkielisissä alakouluissa opetetaan ruotsia A1-kielenä laajalti heti ensimmäiseltä luokalta lähtien. Äiru-opetuksesta kiinnostuneiden määrä on vähentynyt merkittävästi ruotsin A1-tarjonnan myötä.

Ruotsin opetuksen varhentamista kritisoidaan

Ruotsin kielen opetuksen alkamista varhennettiin – suurin odotuksin. Koulun arki paljasti uudistuksen todelliset kasvot. Iso osa opettajista suhtautuu kriittisesti uudistukseen, jolla keskipitkän ruotsin opetus varhennettiin alkamaan jo 6. luokalta.^{192,193} Tämä ilmenee Hanasaaren Svenska nu -verkoston ja Suomen kieltenopettajien liiton (SUKOL) teettämästä haastattelututkimuksesta.¹⁹⁴ Siihen osallistui 196 yläkoulun ja 60 lukion ruotsin kielen opettajaa ympäri Suomen.

Syksyllä 2016 toteutetussa uudistuksessa kaksi vuosiviikkotuntia ruotsin opetusta siirrettiin vuosiluokilta 7–9 alakoulun opetukseen. Melkein kaikki kyselyyn vastanneet yläkoulun opettajat olivat sitä mieltä, ettei uudistus ole vastannut tarkoitustaan eikä johtanut asetettuihin tavoitteisiin. Ongelmia aiheuttavat liian vähäiset tuntimäärät yläkoulussa.

Tehokas oppiminen vaatii opeltavien asioiden toistoa. Opetusjaksojärjestelmän aiheuttamien taukojen takia oppilaat unohtavat jopa perusasiat. Opetus joudutaan monesti aloittamaan alusta, tai se etenee kovin hitaasti. Jotkin kunnat ovat kompensoineet muutosta lisäämällä ruotsin kielen opetuksen tuntimäärää yläkoulussa, mutta näin ei ole tehty kaikissa kunnissa.

Tutkimukseen vastanneista yläkoulun opettajista lähes kolme neljästä arvosteli opetustuntien siirtoa alakouluun ja yläkoulun tuntimäärien vähentämistä. Edes perussanastoa ei ehditä käymään läpi. Puolet vastasi, että kielenosaaminen on heikentynyt ja varsinkin tekstien tuottaminen on vaikeutunut. Lukion opettajista 61 prosenttia arvioi, että oppilaiden ruotsin osaaminen on huonontunut paljon viimeisten kahden lukuvuoden aikana. Yhdenkään vastanneen mukaan osaaminen ei ole parantunut.

190 <https://aamuset.fi/artikkeli/5216508>, 8.2.2021

191 <https://www.pietarsaarensanommat.fi/uutinen/612607>, 16.3.2021

192 <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/opettajat-ruotsin-taito-heikkeni-kun-opetus-varhennettiin-alkamaan-alakoulussa/8276714>, 29.10.2021

193 <https://www.esaimaa.fi/uutissuomalainen/4348279>, 29.10.2021

194 <https://svenskanu.fi/2021/10/29/ny-undersokning-om-tidigarelaggningen-av-svenskundervisningen/>, 29.10.2021

Mobiilipeli opetukseen

Pelillistäminen on ollut muotia jo jonkin aikaa mitä erilaisimmissa oppimistilanteissa. Kieltenopetuksessa tietokonepelit ja tietokoneavusteinen opetus ovat olleet merkittävässä asemassa jo kauan. Jyväskylän yliopiston Kielikampus on kehittänyt paikallisen peliyrityksen kanssa yläkoulun ruotsin kielen opiskeluun soveltuvan mobiilipelin *Modigt på svenska – Saaristoseikkailu*.¹⁹⁵ Yliopistosta peliä on ollut kehittämässä ryhmä pedagogisia aineopintoja suorittavia kieltenopettajaopiskelijoita.

Kielilähettiläät kentällä

Kielilähettiläät-hankkeessa on edistetty ruotsin opiskelua ja oppimista parin vuoden ajan Suomen kouluissa ja muissa oppilaitoksissa.^{196,197,198} Kielilähettiläitä on yli 120. He ovat vierailleet yli tuhanella ruotsintunnilla eri puolilla Suomea ja tavanneet jo lähes 20 000 oppilasta. Jokaisella lähettiläällä on henkilökohtainen kertomuksensa siitä, miten on oppinut ruotsin ja millaisia yllättäviäkin mahdollisuuksia kielitaito on elämässä avannut. Korona-aikana hankkeessa toteutettiin yli 500 vierailua etäyhteyden avulla.

Kielilähettiläiden toiminta laajeni syksyn 2021 aikana Ruotsiin. Suomessa asuvat ruotsalaiset opiskelijat aloittivat vierailut ruotsalaisissa kouluissa. Lähettiläät kertovat tapaamisissa, miten Suomeen muutto vaikutti heidän elämäänsä ja mitä kiinnostavaa Suomi on heille tarjonnut. Myös kymmenet Ruotsissa asuvat suomalaiset ovat ilmoittautuneet kielilähettiläiksi.

Lukiovertailun kärjessä jälleen Katedralskolan i Åbo

Ruotsinkieliset lukiot menestyvät lukiovertailussa kerta toisensa jälkeen. Katedralskolan i Åbo on sijoittunut suurten lukiodien vertailussa ykköspaikalle vuosina 2019 ja 2020.^{199,200} Se oli lukiovertailun kärjessä myös katsausvuonna.^{201,202,203,204}

1. Katedralskolan i Åbo, Turku
2. Ekenäs gymnasium, Raasepori
3. Etelä-Tapiolan lukio, Espoo
4. Korsholms gymnasium, Mustasaari
5. Brändö gymnasium, Helsinki
6. Oulun normaalikoulu, Oulu
7. Karhulan lukio, Kotka
8. Haukiputaan lukio, Oulu
9. F. E. Sillanpään lukio, Hämeenkyrö
10. Borgå Gymnasium, Porvoo

195 <https://www.stinfo.fi/tiedote/yliopistoyhteistyossa-tehty-mobiilipeli-auttaa-ylakoululaisia-ruotsin-opinnoissa?publisherId=69817172&releaseId=69915855>, 12.8.2021

196 <https://www.epressi.com/tiedotteet/koulutus/kielilahettilailla-on-ollut-kova-kysynta-toiminta-jatkuu-likki-1000-kouluvierailun-pohjalta.html>, 28.5.2021

197 <https://www.epressi.com/tiedotteet/koulutus/kielilahettilailla-edistaneet-menestyksellisesti-ruotsin-opiskelua-toiminta-laajenee.html>, 28.10.2021

198 <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008376271.html>, 6.11.2021

199 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2019, s. 77–78: https://www.kotus.fi/files/8994/Kielipolitiikan_vuosi_2019.pdf

200 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2020, s. 51–52: https://www.kotus.fi/files/10014/Kielipolitiikan_vuosi_2020.pdf

201 <https://www.sss.fi/2021/06/suurten-ja-pienten-lukioiden-kevaan-2021-karki-loytyy-turusta-ja-etela-karjalasta/>, 4.6.2021

202 <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008028647.html>, 5.6.2021

203 <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000008027931.html>, 5.6.2021

204 <https://www.lansi-uusimaa.fi/uutissuomalainen/4393713>, 4.12.2021

Katsausvuonna parhaimpien lukioden joukossa on viisi ruotsinkielistä koulua. Vuonna 2020 suurten lukioden kärkikymmenikköön sijoittui niin ikään viisi ruotsinkielistä lukiota, vuonna 2019 peräti seitsemän.

Åbo Akademi käynnistää luokanopettajakoulutuksen Ruotsissa

Åbo Akademi lisää näkyvyyttään Pohjoismaissa ja suunnittelei aloittavansa luokanopettajakoulutuksen Ruotsissa syksyllä 2022.^{205,206} Ruotsi ei pysty ratkaisemaan maan opettajapulaa omalla opettajakoulutuksellaan. Suomalaista, akateemisesti korkealaatuista koulutusta suunnitellaan nyt tilanteen pelastajaksi. Uusi luokanopettajakoulutus käynnistetään yhteistyössä ruotsalaisten yliopistojen kanssa.

Åbo Akademi pyrkii aidosti pohjoismaiseksi yliopistoksi. Tulevaisuuden yliopistot ovat paikka-riippumattomia ja toimivat paljolti sähköisessä ympäristössä, mikä vähentää sijainnin merkitystä. Hankkeella on myös kielipoliittinen ulottuvuus: Åbo Akademi pyrkii vaikuttamaan ruotsin kielen vakaaseen asemaan ja kehitykseen Suomessa.

Kielisaareke-hanke vahvistaa suomenkielisten kuntien ruotsinkielistä koulutusta

Kielisaarekkeeksi kutsutaan yksikielisen ympäristön sisään jäävää muunkielistä yhteisöä. Suomessa on viitisentoista ruotsinkielistä saarekettä.^{207,208,209} Ne ovat erillään (selvästi) kaksikielisistä alueista niin, että suomenkielinen puheyhteisö ympäröi yleensä pienen ruotsinkielisen yhteisön. Kielisaarekkeessa järjestetään tavallisesti ruotsinkielistä (perus)opetusta ainakin jossain määrin.

Syksyllä 2021 alkoi kaksivuotinen Kuntaliiton hallinnoima *Kielisaareke*-hanke (1.8.2021–31.7.2023).^{210,211,212} Sen rahoittavat Kulttuurirahasto ja Svenska folkskolans vänner -yhdistys. Hankkeen tavoitteena on tehdä näkyväksi ja vahvistaa Suomen nykyisiä kielisaarekkeita ja edistää uusien syntyä.

Mutkittelevat ja katkeilevat koulupolut leimaavat ruotsinkielistä opiskelua kielisaarekkeessa. Usein kaan ruotsinkielistä varhaiskasvatusta, perusopetusta ja toisen asteen koulutusta ei ole tarjolla samalla paikkakunnalla. Kunta voi kyllä tarjota ruotsinkielistä varhaiskasvatusta ja sen jälkeen perusopetusta alakoulussa, mutta sitten koululaisen on vaihdettava joko suomenkieliseen opetukseen tai siirryttävä kouluun toisella paikkakunnalle. Esimerkiksi Hyvinkään ruotsinkielisestä koulusta nuoret siirtyvät yläkouluun Vantaalle.

205 <https://www.ts.fi/uutiset/5254710>, 15.3.2021

206 <https://aamuset.fi/artikkeli/5254746>, 15.3.2021

207 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2018, s. 42–48: https://www.kotus.fi/files/6816/Kielipolitiikan_vuosi_2018.pdf

208 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2019, s. 62–71: https://www.kotus.fi/files/8994/Kielipolitiikan_vuosi_2019.pdf

209 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2020, s. 45–46: https://www.kotus.fi/files/10014/Kielipolitiikan_vuosi_2020.pdf

210 <https://www.kuntaliitto.fi/ajankohtaista/2021/kielisaarekkeet-ovat-tarkeitruotsin-kielen-etuvartioita>, 25.8.2021

211 <https://kuntalehti.fi/uutiset/ruotsinkielisen-opetuksen-perusparit-tarvitsevat-vahvistusta-yksikielisissa-kunnissa-kielisaarekkeet-ovat-kaksikielisen-suomen-voimavara/>, 3.9.2021

212 <https://www.kuntaliitto.fi/opetus-ja-kulttuuri/kielisaareke-hanke>, 20.9.2021

Ruotsi suomenkielisissä kunnissa

Hyvinkää

Hyvinkään ruotsinkielistä kouluyhteisöä on tarkasteltu näissä katsauksissa aiemminkin.²¹³ Kuntaan ja sen lähiseudulle on muodostunut tiivis ja aktiivinen ruotsinkielinen yhteisö. Vuonna 2021 varhaiskasvatuksen ja koulun tilanne näytti seuraavalta: Ruotsinkielisessä päiväkodissa oli 52 lasta ja koulussa 49 lasta. Päiväkodissa on sekä kielikylypyryhmiä että ryhmiä äidinkieleltään ruotsinkielisille lapsille. Kouluun, jossa on kolme yhdysluokkaa, siirtyy syksyllä 2022 vuoden 2021 tietojen mukaan päiväkodista 13 lasta.²¹⁴

Oulu

Oulussa toimii yksityinen Svenska Privatskolan i Uleåborg.^{215,216} Privatskolanissa on noin 200 oppilasta esikouluikäisistä lukiolaisiin saakka. Lisäksi Svenska Barnträdgårdenissa eli ruotsinkielisessä päiväkodissa on noin 70 lasta.²¹⁷

Ruotsinkielinen koulu on elinvoimainen ja sängen suosittu Oulun kielitilanteen valossa. Viime vuosina Oulussa on ollut 400–500 ruotsinkielistä asukasta (noin 0,2 % väkiluvusta). Vuoden 2021 lopussa Oulussa asui 474 henkilöä, jota olivat ilmoittaneet ruotsin äidinkielekseen.²¹⁸ Luvut kieliävät siitä, että koulussa on ilmeisen paljon suomenkielisestä ympäristöstä tulleita oppilaita.

Kieliolot muuttuvat. 1900-luvun alussa Oulun asukkaista neljä prosenttia oli ruotsinkielisiä. Katsausvuoden lopussa Oulun väkiluku oli 209 551 ja asukkaista 3,4 prosenttia (7 123) oli ulkomaan kansalaisia.²¹⁹ Ulkomaan kansalaisten suhteellinen osuus kaupungin väestöstä on tällä hetkellä suunnilleen sama kuin ruotsinkielisten osuus sata vuotta sitten.

Sotkamo

Miten inhokista tehtiin lempiaine Sotkamossa? Monenlaisia keinoja ruotsin kielen opiskelumotiivaation parantamiseksi on kehitelty.²²⁰ Sotkamon lukiossa ruotsin kielen suosiota on lisännyt se, että opiskelu on yksilöllistä.²²¹ Opiskelija voi valita, millaista taitotasoa ja arvosanaa tavoittelee ruotsin kursseilla. Kurssin opetus ja tehtävät räätälöidään taitotason mukaisiksi. Opiskelija etene omaa taitiaan.

Liian suuria ryhmäkokoja arvostellaan jatkuvasti koulutukseen liittyvässä keskustelussa. Sotkamossa ryhmäkoot ovat keskimääräistä pienempiä. Kaikki tuntevat toisensa, minkä tähden avun pyytämisen ja kysymisen kynnyks on matalalla. Ja mikä tärkeintä, opettajalla on aikaa kiertää luokassa ja auttaa kädestä pitäen.

213 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2019, s. 68–70: https://www.kotus.fi/files/8994/Kielipolitiikan_vuosi_2019.pdf

214 <https://www.aamuposti.fi/paikalliset/4404771>, 15.12.2021

215 <https://www.spsu.fi/>

216 <https://www.munoulu.fi/artikkeli/-/id/ruotsalaisuuden-viikkoa-vietetään-marraskuun-ensimmäisellä-viikolla>, 3.11.2021

217 <https://www.munoulu.fi/artikkeli/-/id/saman-katon-alla-lukioon-asti-ruotsinkielinen-paivakoti-vetää-oulussa>, 8.2.2021

218 Tilastokeskus. Kieli sukupuolen mukaan kunnittain -taulukko: https://pxdata.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vaerak/statfin_vaerak_pxt_11rm.px

219 <https://www.ouka.fi/oulu/oulu-tietoa/tilastoja-oulusta>

220 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2019, s. 75–77: https://www.kotus.fi/files/8994/Kielipolitiikan_vuosi_2019.pdf

221 <https://yle.fi/uutiset/3-12191758>, 18.11.2021

Sosiaali- ja terveydenhuolto

HUS uudisti kielilähettiläsohjelmansa

Svenska veckan -viikolla marraskuussa 2021 julkaistiin HUSin uudistettu kielilähettiläsohjelma.^{222,223,224,225} Se on osa kaksikielisyysohjelmaa, joka uudistettiin ja hyväksyttiin vuonna 2020. HUSissa on ollut kielilähettilästoimintaa vuodesta 2007, jolloin sairaanhoitopiiriin laadittiin ensimmäinen kieliohjelma. Hus tuottaa erikoissairaanhoitopalveluja yli kahdelle miljoonalle ihmiselle, joista noin 130 000 puhuu ruotsia äidinkielenään. Suomen ja ruotsin kielen yhdenvertaisuus palveluissa perustuu lakiin, joten elävän kaksikielisuuden ylläpitäminen on hyvin merkityksellistä.

HUSissa on nyt noin 120 kielilähettilästä. Kielilähettiläsohjelma sisältää konkreettisia toimia, joilla tuetaan lähettiläitä heidän työssään, lisätään tietoisuutta kaksikielisyystoiminnasta ja tehostetaan uusien kielilähettiläiden rekrytointia. Ruotsin kielen käyttö halutaan tehdä helpoksi. Ruotsia aktiivisesti käyttävä työntekijä voi saada palkan päälle erillistä kielenkäyttölisää.

Sairaala kasvaa ja organisaatio laajenee. Kielilähettilästoimintakin kaipaava jatkuvasti uutta nostetta. Toisaalta ponnistukset kaksikielisen palvelun parantamiseksi ovat kantaneet jo hedelmää. Muun muassa Lohjan sairaanhoitoalueen asiakastyytyväisyyskysely osoittaa, että ruotsinkielinen palvelu on kohentunut.²²⁶

Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri päivitti kieliohjelmansa

Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin kieliohjelmaa päivitettiin vuosille 2021–2022.^{227,228,229} Erona aikaisempaan kieliohjelmaan sisältää myös toimintaohjelman, joka konkretisoi sen, miten sairaanhoitopiiriin ruotsinkielistä palvelua parannetaan. Tavoitteet ovat korkealla.

Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri haluaa tulla tunnetuksi kaksikielisenä yliopistosairaalana, sairaanhoitopiirinä ja hyvinvointialueena. Ohjelman tarkoitus on tukea henkilöstöä palvelemaan asiakkaita omalla äidinkielellä, suomeksi tai ruotsiksi. Molemmat kielet elävät rinnakkain kaikissa toiminnoissa. Ruotsin kielestä tehdään elävää ja näkyvää sairaalan arjessa.

Linjauksiin kuuluu muun muassa se, että asiakas otetaan vastaan hänen äidinkielellään. Vähimmäisvaatimuksena tervehditään asiakkaan kielellä. Jos vastaanottava henkilö ei osaa puhua ruotsia, hän auttaa asiakasta saamaan yhteyden henkilöön, joka hallitsee ruotsin kielen. Kielivirheitä saa tehdä, muttei tulla väärinymmärretyksi.

222 <https://www.uusimaa.fi/paikalliset/4398863>, 11.12.2021

223 <https://www.sttinfo.fi/tiedote/kielilahettilasohjelma-husille?publisherId=23980819&releaseId=69923181>, 1.11.2021

224 <https://www.medi uutiset.fi/uutiset/hus-kannustaa-laakareita-puhumaan-myos-ruotsia-ja-lanseeraa-kielilahettilasohjelman/b2784482-7c71-46a8-8e68-8e7923e71166>, 2.11.2021

225 <https://www.laakarilehti.fi/ajassa/ajankohtaista/husissa-uusi-kielilahettilasohjelma/>, 2.11.2021

226 <https://www.sttinfo.fi/tiedote/lohjan-sairaanhoitoalueella-ahkeroidaan-kaksikielisen-palvelun-parantamiseksi?publisherId=23980819&releaseId=69900102>, 5.2.2021

227 <https://www.ts.fi/uutiset/5295204>, 27.4.2021

228 <https://www.medi uutiset.fi/uutiset/otamme-asiakkaan-vastaan-hanen-aidinkielellaan-varsinais-suomessa-halutaan-parantaa-ruotsinkielista-palvelua/7decb1fb-33b2-4940-a1c6-86fd12be9252>, 29.4.2021

229 <https://www.vakka.fi/uutiset/sairaanhoitopiiri-parantaa-ruotsinkielista-palvelua-6.221.115732.2b1fc9bbf1>, 29.4.2021

Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimialalle uudistettu kaksikielisyysuunnitelma

Helsinki kaksikielisenä kaupunkina tarjoaa asukkaalleen palveluja sekä suomeksi että ruotsiksi. Helsingin kaupunki esitteli uudistetun sosiaali- ja terveystoimialan kaksikielisyysuunnitelman tammi-kuussa 2021. Päätös on luettavissa sosiaali- ja terveyslautakunnan kokouksen (19.1.2021) pöytäkirjasta.²³⁰ Ruotsinkielisen palvelun periaatteet esitetään päätöksen liitedokumentissa (s. 5).²³¹

- Ruotsinkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen järjestämisessä hyödynnetään osittain keskitettyjä ratkaisuja, jotta turvataan laadukkaat palvelut ruotsinkielisille helsinkiläisille.
- Perhekeskumallissa ruotsinkieliset lapsiperheiden palvelut ovat kootusti Kallion perhekeskuksessa, jonka lisäksi äitiys- ja lastenneuvolapalveluja on saatavilla laajemmin.
- Terveys- ja hyvinvointikeskustoimintamallin yhteydessä tarkastellaan mahdollisuutta koota ruotsinkielisiä palveluja yhteen keskukseseen, kuitenkin niin, että esimerkiksi ruotsinkielisiä terveysasemapalveluja on saatavilla myös muissa toimipisteissä.
- Senioripalvelut takaavat ruotsinkieliset kohdennetut palvelut ikääntyville henkilöille, ja osa ruotsinkielisistä palveluista, kuten kotihoito, voidaan järjestää osittain ostopalveluna.

Suunnitelma pyrkii turvaamaan lakisääteiset kielelliset oikeudet sosiaali- ja terveystoimialalla, ohjaamaan kaksikielisyysuunnitelman toteuttamista ja tukemaan ruotsinkielisten sosiaali- ja terveystoimialan kehittämistä. Tarkoituksena on, että henkilöstö käyttää aktiivisesti ruotsin kieltä sosiaali- ja terveystoimien palveluissa ja ohjaa asiakkaita tarvittaessa ruotsinkielisiin palveluihin. Ruotsin kielen taitoisen henkilöstön saatavuutta edistetään monin eri tavoin. Siihen tähtää muun muassa rekrytointiyhteistyön tiivistäminen ruotsinkielisten oppilaitosten kanssa.

Onko Helsingin kaupunki keksinyt ihmeläkkeen ruotsinkielisten palvelujen parantamiseksi? Keskitäminen on melkein kaikilla aloilla patenttiratkaisu kustannusten karsimiseksi. Tämäkin suunnitelma tasapainoilee palvelujen keskittämisen ja lähipalvelujen välillä. Saavatko asukkaat ruotsinkielisiä palveluja siedettävän helposti? Sen osoittanee käytäntö.

Ruotsinkielisiin palveluihin liittyy myös Helsingin pormestarin Juhana Vartiaisen lausuma, joka kohautti kaupunkilaisia vuoden 2021 syksyllä.²³² Hänen mukaansa Helsinki voisi julistautua englanninkieliseksi kaupungiksi, jossa työntekijältä ei vaadittaisi kansalliskielten osaamista (ks. lähemmin Suomen kieli, alaluku Helsingistä englanninkielinen kaupunki?, s. 17). Vartiaisen ehdotusta kommentoivassa mielipidekirjoituksessa kysytään aiheellisesti, miten kaupunki turvaa ruotsinkieliset palvelut, jos sen työntekijät eivät osaa ruotsia.²³³

Vartiaisen ehdotuksen taustana on ajatus siitä, että Helsinki voisi kielitaitovaatimuksia höllentämällä rekrytoida helpommin kansainvälisiä osaajia. Lehtikirjoituksessa tähdennetään, että kysymys kansainvälisten osaajien kielitaitovaatimuksista on kovin monisyinen.²³⁴ Houkuttelisiko kouluissa tarjottava kaksikielinen opetus (suomi–englanti) kansainvälisiä osaajia ja heidän perheitään Suomeen? Mielipidekirjoituksessa nostetaan esille kaksikielisen opetuksen lisääminen yhdeksi vaihtoehdoksi kansainvälisten osaajien houkuttelemiseksi.²³⁵ Kirjoittajan mukaan kaksikielillä opetuksella on myönteinen vaikutus kohdekielen eli suomen oppimiseen. Siitä tosin hyötyvät vain kansainvälisen osaajan koulua käyvät lapset eivätkä tänne muuttavat aikuiset.

230 https://www.hel.fi/sote/fi/maatoksenteke/lautakunnan-paatosasiakirjat/asiakirja?year=2022&ls=11&doc=Sote_2021-01-19_Sotelk_1_Pk

231 https://www.hel.fi/static/public/hela/Sosiaali- ja terveyslautakunta/Suomi/Paatos/2021/Sote_2021-01-19_Sotelk_1_Pk/AFBE7362-4B4F-C840-955A-76FFF3F00000/Liite.pdf

232 <https://www.is.fi/ulkomaat/art-2000008237590.html>, 2.9.2021

233 <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008228129.html>, 16.9.2021

234 <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/vartiainen-ehdotti-pakkoruotsia-pois-mita-kielia-meidan-pitaisi-huippuosaajilta-vaatia/2273e71c-2235-4844-8e90-76d16f51cc6f>, 31.8.2021

235 <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008227413.html>, 31.8.2021

Käypä hoito -suositusten kääntäminen ruotsiksi vaakalaudalla

Suomalainen lääkariseura Duodecim ja erikoislääkärijärjestöt julkaisevat Käypä hoito -suosituksia, joiden perusteella voidaan linjata ja yhdenmukaistaa suomalaisen terveydenhuollon hoitokäytäntöjä. Suositukset on julkaistu alun alkaen vain suomeksi.

Pääministeri **Antti Rinteen** hallitus myönsi vuoden 2020 valtion talousarviossa 600 000 euroa suositusten kääntämiseen ruotsin kielelle. Duodecim käänsi ja julkaisi ruotsinkielisiä suosituksia hankerahoituksella vuosina 2020–2021.²³⁶

Käännöstyön jatkuminen on epävarmaa rahoituksen päätyttyä.^{237,238,239,240} Hankkeessa ehdittiin julkaista lähes kaikki ajanmukaiset Käypä hoito -suositukset ruotsiksi. Käännöstarve on kuitenkin jatkuva, sillä uusia suosituksia julkaistaan kaiken aikaa ja jo olemassa olevia suosituksia päivitetään uuden tutkimustiedon perusteella. Suosituksia ei voi hyödyntää, jollei päivitettyjä versiota käännätä. Lisäksi uudet suositukset jäävät kokonaan kääntämättä.

Ruotsinkielisiä Käypä hoito -suosituksia tarvitaan hoitotyössä etenkin kaksikielisissä kunnissa. Sen lisäksi, että terveydenhuollon ammattilaiset hyödyntävät ohjeistusta työssään, niitä käyttävät myös tavalliset kansalaiset tietolähteenä.

Kaksikielinen dialogiopas akuuttihoitoon

Tampereen ammattikorkeakoulun vetämässä hankkeessa laadittiin kaksikielinen opaskirja, joka johdattaa ruotsin kielen käyttöön ensihoidossa ja päivystyspoliklinikalla.^{241,242} Se sisältää alan sanastoa ja fraaseja sekä dialogiharjoituksia. Dialogien yhteyteen on laadittu harjoitustehtäviä, joiden avulla opiskelijat voivat pohtia teeman soveltamista käytäntöön.

Dialogiopas tähtää toiminnallisen kielitaidon parantamiseen: olennaista on ymmärretyksi tuleminen pikemmin kuin kielioppi. Oppaan avulla opitaan käytännönläheisiä toimintamalleja. Dialogien harjoittelu kannustaa opiskelijoita käyttämään ruotsia ja harjaannuttaa akuuttihoiton keskeisiin kielenkäyttötilanteisiin.

236 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2020, s. 43: https://www.kotus.fi/files/10014/Kielipolitiikan_vuosi_2020.pdf

237 <https://www.medi uutiset.fi/uutiset/kaypa-hoito-suositusten-julkaisu-ruotsin-kielella-uhkaa-paattya-thln-myontama-rahoitus-loppuu/2407a1b9-8495-4fa4-82de-42f4b0b53373>, 18.3.2021

238 <https://www.duodecim.fi/2021/03/18/kaypa-hoito-suositusten-julkaisu-ruotsin-kielella-uhkaa-paattya-tilanne-heikentaisi-terveyden-tasa-arvoa/>, 17.3.2021

239 <https://www.duodecim.fi/2021/09/06/50-kaypa-hoito-suositusta-on-kaannetty-ruotsiksi-vad-fint-kaannostyon-jatkuminen-kuitenkin-epavarmaa/>, 6.9.2021

240 <https://www.duodecim.fi/2021/02/10/kaypa-hoito-suositusten-saatavuus-ruotsinkielisina-on-varmistettava/>, 16.2.2021

241 Myllymäki, S. – Tervajärvi, L. – Kvist, A. – Vestö, N. 2021. *Dialogia. Akuuttihoitoa kahdella kotimaisella kielellä – Akutvård på två inhemska språk*. Tampereen ammattikorkeakoulu. <https://www.theseus.fi/handle/10024/508480>

242 <http://www.systole.fi/toista-kotimaista-akuutteihin-tilanteisiin/>

SAAMEN KIELET

”Oulusta on tullut Suomen suurin saamelaiskylä”

Tilastokeskuksen yliaktuaarina työskentelevä **Juho Keva** julkaisee tilastotietoa saamelaisista aina saamelaisten kansallispäivän vaiheilla (kansallispäivä on 6. helmikuuta).²⁴³ Vallitseva tilanne on ollut jo pitkään se, että valtaosa saamenkielitaustaisista lapsista asuu saamelaisalueen ulkopuolella. Nimityksellä *saamenkielitaustainen* Keva viittaa henkilöön, jonka oma, toisen vanhemman tai yhden isovanhemman äidinkieli on väestötietojärjestelmässä saame.²⁴⁴ Näiden henkilöiden ”taustakieli” on saame. Huomattakoon, että saamenkielitaustainen ja (etnisesti) saamelainen voivat tarkoittaa eri asiaa. Ilmausta *saamelaistaustainen* voidaan käyttää tässä äidinkieleltään saamenkielisten ja saamenkielitaustaisten yhteisnimityksenä.

Kevan laskelmien mukaan ”Suomen suurimman saamelaiskylän” titteli kuuluu Oululle. Vuonna 2019 siellä asui 1 200 saamelaistaustaista henkilöä. Pohjois-Pohjanmaan saamelaistaustaisista 90 prosenttia sijoittuu Ouluun. Inarissa asui 750, Rovaniemellä 700 ja Utsjoella 630 saamelaistaustaista henkilöä. Kevan mukaan Helsinkiä kuulee pidettävän Suomen suurimpana saamelaiskeskittymänä. Se sijoittuu kuitenkin vasta viidenneksi tässä luokituksessa 527 saamelaistaustaisella henkilöllään. Uudenmaan saamelaisista 60 prosenttia asuu Helsingissä.

Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio

Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio prosessi eteni katsausvuonna. Joulukuussa saamelaiskäräjät esitti totuus- ja sovintokomission jäseniksi eli komissaareiksi **Miina Seurujärveä** ja **Heikki Hyväristä** sekä kolttien kyläkokouksen ehdokkaaksi **Irja Jefremoffia**.²⁴⁵ Saamelaiskäräjät hyväksyi kokouksessaan 18.2.2021 yksimielisesti valtion esitykset totuus- ja sovintokomission komissaariehdokkaiksi, jotka olivat arkkipiispa emeritus **Kari Mäkinen** ja työelämäprofessori **Hannele Pokka**. Valtioneuvosto asetti totuus- ja sovintokomission valtioneuvoston istunnossa 28.10.^{246,247} Komissio piti järjestäytymiskokouksensa 13.12. Inarissa.^{248,249}

Saamelaisten totuus- ja sovintokomission kokoonpano herätti keskustelua jo ennen toiminnan aloitusta. Sen uskottavuutta epäiltiin, sillä totuuskomissaareiksi ei valittu saamelaisia.²⁵⁰ Lapin sairaanhoitopiirin johtama työryhmä ehdotti palveluyksikön perustamista tarjoamaan psykososiaalista tukea saamelaisten totuus- ja sovintokomission työn ajaksi.²⁵¹ Tuen rahoitus oli kuitenkin kiven alla.²⁵²

243 <https://www.stat.fi/tietotrendit/blogit/2021/oulusta-on-tullut-suomen-suurin-saamelaiskyla/>, 5.2.2021

244 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2020, s. 58: https://www.kotus.fi/files/10014/Kielipolitiikan_vuosi_2020.pdf

245 <https://www.lapinkansa.fi/koko-saamelaisyhteiso-pitaa-saada-mukaan-totuus-ja/3236954>, 5.1.2021

246 <https://www.epressi.com/tiedotteet/politiikka/saamelaisten-totuus-ja-sovintokomissio-aloittaa-tyonsa-suomessa.html>, 28.10.2021

247 <https://yle.fi/a/3-12164570>, 28.10.2021

248 <https://yle.fi/a/3-12229366>, 14.12.2021

249 <https://www.inarilainen.fi/uutiset/saamelaisten-totuus-ja-sovintokomission-jarjestaytymiskokous-pidettiin-inarissa-6.249.2091767.cf2e3339f2>, 15.12.2021

250 <https://yle.fi/uutiset/3-11786715>, 12.2.2021

251 <https://yle.fi/uutiset/3-11855699>, 26.3.2021

252 <https://yle.fi/a/3-11915940>, 5.5.2021

Inarin kunnanvaltuuston kokouksiin pohjoissaamen tulkkaus

Katsausvuoden elokuussa Inarin kunnassa tehtiin historiaa: uuden valtuustokauden alkajaisiksi Inarin kunnanvaltuuston kokous tulkattiin suomesta saameen ja saamesta suomeen.²⁵³ Tosin jo 1990-luvulla valtuutettu **Anni-Siiri Länsman** käytti kokouspuheenvuoroja pohjoissaameksi, mutta hän tulkki ne itse suomeksi. Ylen saamenkielinen toimitus teki aiheesta pari uutista verkkoon (juttua varten tehtyjen haastatteluiden äänitallenteissa puhutaan osittain myös suomea).^{254,255}

Saamen kielilain mukaan saamelaisalueen kuntien saamelaisilla valtuutetuilla ja toimielinten jäsenillä on oikeus käyttää saamen kieltä kokouksissa ja pöytäkirjaan liitettävissä kirjallisissa lausunnoissa. Niinpä myös kunnanvaltuuston kokouksiin tulee tarvittaessa järjestää tulkkaus. Inarin kunnanvaltuuston kokousten tulkkausjärjestelyt hakevat muotoaan ja tekniikkaa parannetaan matkan varrella. Valtuuston ensimmäisessä kokouksessa käytettiin peräkkäis- eli konsekutiivitulkkausta. Pyrkimyksenä on saada käyttöön simultaanitulkkaus, joka on jo arkipäivää esimerkiksi saamelaiskäräjien kokouksissa.

Inarin kunnanvaltuutettu **Pirita Näkkäljärvi** kuvasi verkkosivuillaan saamenkielisen tulkkauksen merkitystä seuraavasti:

Pohjoissaamea äidinkielenä puhuvalle valtuutetulle tulkkauksen tarjoamisella on suuri merkitys. Pääsen käyttämään valtuustossa ja mahdollisesti myös muissa kunnan toimielimissä äidinkieltäni. Tällä tavalla kielenkäyttöympäristöt laajenevat suvun piiristä, perinteisistä elinkeinoista, saamelaispolitiikasta, saamenkielisestä mediasta ja saamelaisesta kansalaisyhteiskunnasta myös suomalaisen yhteiskunnan puolelle ja virallisiin yhteyksiin.

Inarin kunta on nelikielinen. Pohjoissaame on nyt saatu kuuluville valtuuston kokouksissa. Seuraava askel on inarin- ja koltansaamen tulkkauksen järjestäminen suomeen ja toisin päin.

Saamen kielten opetus

Sodankylän keskustaajaman kouluun perustettiin pohjoissaamen kielikylypyluokka syksyllä 2021.²⁵⁶ Keskustelua käydään kahdella kielellä. Opettaja puhuu pohjoissaamea, oppilaat käyttävät välillä suomea. Oppilaiden kielipassi kannustaa puhumaan pohjoissaamea: siihen saa rastin aina, kun käyttää kieltä.

Saamen kielen opetuksesta keskustellaan jatkuvasti.²⁵⁷ Kaksi ongelmakohtaa nousee esiin toistuvasti. Pulaa on sekä oppimateriaalista että opettajista. Suurin osa saamelaislapsista asuu saamelaisalueen ulkopuolella, minkä vuoksi opetuksen kehittämisessä riittää työtä (etäopetusta käsitellään jäljempänä, s. 41).

Parannusta on luvassa. Katsausvuonna saamenkielisten oppimateriaalien tuotantotuki kaksinkertaisesti miljoonasta miljoonaan euroon.²⁵⁸ Saamelaiskäräjien oppimateriaalityöhön myönnettiin valtion 2021 talousarvioesityksessä puoli miljoonaa euroa ja toiset puoli miljoonaa euroa sovitettiin vuoden 2021 neljänteen lisätalousarvioesitykseen.

253 <https://piritanakkalajarvi.com/2021/08/18/inarin-kunnassa-tehtiin-saamen-kielihistoriaa/>, 18.8.2021

254 <https://yle.fi/sapmi/3-12011483>, 9.7.2021

255 <https://yle.fi/sapmi/3-12056363>, 12.8.2021

256 <https://www.lapinkansa.fi/sodankylan-ensimmaisessa-kielikylypyluokassa-kaytet/4062407>, 25.10.2021

257 <https://yle.fi/a/3-11814964>, 2.3.2021

258 <https://yle.fi/a/3-12118573>, 29.9.2021

Siitä huolimatta, että saamen kielen opetusta on liian vähän ja opettajia uupuu, tilanne ei ole kuitenkaan lohduton. Opetustarjonta vaihtelee eri saamen kielissä, mutta yleisesti tarkasteltuna sitä on enemmän kuin muissa Suomen kotoperäisissä vähemmistökielissä. Saamen kielten ammattilaisia myös pyritään kouluttamaan lisää määrätietoisesti. Esimerkiksi kolmivuotisessa *Ketterässä korkeakoulussa* voi suorittaa nopeutetusti pohjois-, inarin- ja koltansaamen opinnot, ja valmistuneita on jo kymmeniä.²⁵⁹

Saamen kieli Oulussa

Oulussa asuu tällä hetkellä noin 700 saamelaista.²⁶⁰ Pohjoissaamenkielinen varhaiskasvatus alkoi Oulussa kerhotoimintana vuonna 2002. Kokopäiväinen pohjoissaamenkielinen varhaiskasvatusryhmä perustettiin vuonna 2010, ja esiopetus pohjoissaameksi omana ryhmäänään käynnistyi vuonna 2020.

Katsausvuonna varhaiskasvatuksessa oli 14 pohjoissaamenkielistä lasta, esiopetuksessa 5. Sekä saame että suomi olivat kotikielinä 9 lapsella. Loput 5 lasta olivat olleet ennen koulua kielipesässä, eli he eivät välttämättä juuri käyttäneet saamea varhaiskasvatuksen ulkopuolella. Kaikilla opetukseen osallistuvilla lapsilla oli saamelaiset sukujuuret.

Katsausvuonna Ouluun kaavailtiin perustettavaksi pohjoissaame–suomi-yhdysluokka, joka käynnistyisi syyslukukaudesta 2022. Se toimisi Knuutilankankaan koulun Lämsänjärven yksikössä ensimmäisen ja toisen vuosiluokan oppilaille. Ennakkotietojen mukaan luokka toimisi vähintään viisi vuotta, jos opetukseen lukuvuodeksi 2022–23 ilmoittautuu vähintään kuusi oppilasta. Opetuksesta vähintään neljäsosa toteutettaisiin pohjoissaamenkielisenä.

Suunnitelmien mukaan luokalle ei järjestettäisi pääsykoetta, eikä saamen tarvitsisi olla oppilaan äidinkieli. Pääsyvaatimuksena kuitenkin olisi, että oppilas on osallistunut saamenkieliseen varhaiskasvatukseen tai oppilaan suvun kieli on pohjoissaame.

Rovaniemellä saamen kielten opiskelun suosio yllätti

Katsausvuonna uutisoitiin, että Rovaniemen saamen kielen (kontakti)opetus uhkaa loppua Rovaniemellä, koska opettajaa ei löydy.²⁶¹ Kaupunki oli hakenut pohjoissaamenkielistä opettajaa marraskuusta 2020 lähtien siinä onnistumatta. Lukuvuonna 2020–21 pohjoissaamea opiskeli Rovaniemellä yhteensä 64 oppilasta.²⁶² Opetuksen järjestämistä hankaloitti se, että oppilaita oli 19 eri koulussa, mutta vain yhdessä toteutettiin kontaktiopetusta. Lisäksi sama opettaja vastasi sekä etä- että lähiopetuksesta.

Syyslukukaudella 2020 suurin osa pohjoissaamen opiskelijoista oli etäopetuksessa, mutta keväällä 2021 etätunteja ei pystytty järjestämään lainkaan. Koltan- ja inarinsaamen opetuksen kaupunki pystyi ostamaan etäopetushankkeelta (etäopetushanketta käsitellään jäljempänä, s. 41).

Syyslukukauden 2021 alussa tilanne vaikeutui entisestään.²⁶³ Pohjoissaamen opetuksen ilmoittautui melkein sata perusopetuksen oppilasta. Suuren oppilasmäärän vuoksi valtaosa saamen kielen etäoppitunneista pidettiin iltapäivisin varsinaisen kouluajan jälkeen. Vanhempien mukaan se sekä heikensi motivaatiota että vaikeutti muun muassa harrastuksiin osallistumista.²⁶⁴

259 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2020, s. 59: https://www.kotus.fi/files/10014/Kielipolitiikan_vuosi_2020.pdf

260 <https://www.munoulu.fi/artikkeli/-/id/saame-esiin-jo-paivakodin-eteisessa>, 6.2.2021

261 <https://yle.fi/uutiset/3-11737708>, 15.1.2021

262 <https://www.lapinkansa.fi/saamen-opiskelijoita-ennatysmaara-asenteet-saamea/3863295>, 9.8.2021

263 <https://yle.fi/a/3-12048574>, 5.8.2021

264 <https://www.lapinkansa.fi/rovaniemen-otettava-vastuu-saamen-kielen-opiskelij/3874973>, 12.8.2021

Saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämisen työryhmä julkaisi raporttinsa

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmän helmikuussa 2020.²⁶⁵ Sen oli määrä tarkastella saamenkielisen varhaiskasvatuksen ja opetuksen sekä saamelaisten kulttuuri- ja kielipesätoiminnan tilaa kokonaisuutena. Työryhmä julkaisi raporttinsa huhtikuussa 2021.^{266,267,268}

Mainittakoon raportin esityksistä kolme. Ensinnäkin koltansaame on saamen kielistä uhanalaisin, ja työryhmä piti sen opetuksen kehittämistä kiireellisimpänä. Suurin osa saamelaislapsista asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella, ja saamenkielistä varhaiskasvatusta tulee kohentaa muualla Suomessa. Etäyhteyksiä tarvitaan, jotta saamen kielten ja saamenkielinen opetus pystytään järjestämään maanlaajuisesti. Etäopetus edellyttää muutoksia opetuksen toiminnallisiin ratkaisuihin ja rahoitussäännöksiin.

Toiseksi opetus-, sosiaali- ja terveysalojen saamenkielisen henkilöstön koulutukseen esitettiin vastuuoppilaitosten nimeämistä sekä toimenpiteitä eri oppiaineiden aineenopettajien koulutuksen koordinoimiseksi ja saamen kielen didaktiikan koulutuksen järjestämiseksi. Kolmanneksi saamenkielisen oppimateriaalin tuottamiseen osoitetaan lisää varoja. Tärkeää on myös, että opetusta kehitetään yhdessä saamelaisten kanssa – eri puolilla maata.

Saamen kielen etäopetushanke jatkuu

Perusopetusikäisistä saamelaislapsista noin 70 prosenttia asuu ja käy koulua saamelaisalueen ulkopuolella. Utsjoen kunnan johtama ja saamelaiskäräjien koordinoima pilottihanke saamen kielten etäopetuksen kehittämiseksi toteutettiin 1.8.2018–31.12.2020.²⁶⁹

Katsausvuonna hanke sai jatkorahoituksen, joka päättyy elokuussa 2023.^{270,271,272} Hankkeessa pyritään järjestämään saamen kielten etäopetusta kaksi viikkotuntia saamelaisalueen ulkopuolella asuville peruskoululaisille ja lukiolaisille kautta Suomen. Vuonna 2021 etäopetuksessa oli 92 oppilasta eri puolilla maata. Heistä 44 opiskeli pohjoissaamea, 27 inarinsaamea ja 20 koltansaamea. Hankkeessa oli mukana 35 opetuksen järjestäjää ja 59 koulua. Saamen kielen etäopetusta saavien oppilaiden määrä kasvaa koko ajan.

Hanke julkaisi katsausvuonna uuden saamenkielisen *Gávpotfearán*-mobiilipelin (suom. Kaupunkiseikkailu).^{273,274} Sitä voi pelata pohjois-, inarin- ja koltansaamen kielellä. Kohderyhmänä ovat noin 6–8-vuotiaat lapset. Pelaaja pääsee seikkailun lomassa oppimaan kaupunki- ja tunnesanastoa erilaisissa kaupunkiympäristöissä.

265 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2020, s. 65: https://www.kotus.fi/files/10014/Kielipolitiikan_vuosi_2020.pdf

266 *Saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmän raportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:25. Saatavilla <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163014>

267 <https://yle.fi/uutiset/3-11885182>, 15.4.2021

268 <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/tyoryhma-esittaa-saamen-opetuksen-lisaa-ajantasaista-oppimateriaalia-ja-etayhteyksien-hyodyntamista/8117472#gs.hwsc4h>, 15.4.2021

269 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2018, s. 61–62: https://www.kotus.fi/files/6816/Kielipolitiikan_vuosi_2018.pdf

270 <https://yle.fi/uutiset/3-11827039>, 9.3.2021

271 <https://yle.fi/uutiset/3-11965044>, 3.6.2021

272 <https://www.saamenetaopetus.com/>

273 <https://yle.fi/a/3-12055686>, 12.8.2021

274 <https://www.samediggi.fi/2021/08/13/uusi-gavpotfearan-mobiilipeli-opettaa-kaupunki-ja-tunnesanastoa-kolmella-saamen-kielella/>, 13.8.2021

Dihtosis-hanke sai jatkorahoitusta

Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi *Dihtosis*-hankkeelle jatkorahoitusta (1.9.2021–30.6.2022).^{275,276} Saamelaiskäräjien Nuorisoneuvoston ja Nuorten Akatemian vetämä hanke on tuottanut kouluille materiaalia saamelaisesta kulttuurista vuodesta 2019 alkaen.²⁷⁷

Hanke toimi aktiivisesti katsausvuonna. Alkuvuonna 2021 julkaistiin alakoululaisille suunnattu *Pieni peli saamelaisista* -mobiilipeli. Lisäksi tuotettiin pohjoissaamenkielinen versio yläkoululaisten ja toisen asteen opiskelijoiden *Sukellus saamelaiskulttuuriin* -mobiilipelistä.

Kouluvierailut ovat tärkeä toimintamuoto hankkeessa. Kouluvierailijan tehtävään on koulutettu saamelaisnuoria. Lukuvuonna 2020–2021 seitsemän saameleisnuorta toteutti yhteensä 103 yläkouluvierailua eri puolilla Suomea. Keväällä 2021 alettiin järjestää myös alakouluvierailuja.

Opettajat ovat toivoneet kouluvierailuiden rinnalle valmiita video-oppitunteja saamelaisesta kulttuurista. Video-oppituntien oli määrä valmistua alkuvuonna 2022. Talvella 2022 oli tavoitteena julkaista myös päivitetty versio suuren suosion saavuttaneesta menetelmäpakasta, jossa on monipuolisia tehtäviä saamelaisesta kulttuurista.

Kielipesästä kouluun -hanke

Suomen kulttuurirahasto myönsi Kolttakulttuurisäätiölle 200 000 euron apurahan koulutushankkeeseen.^{278, 279} *Ķiõllpie'zzest škoou'le* – kielipesästä kouluun -hanke sai kaksivuotisen apurahan koltta-saamelaisten lasten ja nuorten omakielisen koulupolun rakentamiseen ja koltansaamenkielisen kouluopetuksen kehittämiseen.

Hanke on tärkeä koltansaamen elvytyksen kannalta, sillä katkonainen koulupolku estää saumattoman kielenoppimisen. Koltansaamenkieliset kielipesät toimivat Ivalossa ja Sevettijärvellä, mutta päiväkodin jälkeen opetus loppuu. Kielipolku katkeaa siinä vaiheessa, kun lapsi menee kouluun.

Hankkeessa suunnitellaan uudenlainen oppimisen ja opettamisen tapa. Tavoitteena on kehittää kumppanuusopettajamalli, jonka avulla rakennetaan aineenopetusta uhanalaiselle kielelle. Kumppanuusopettajien avulla lapsi voi saada koltansaamenkielistä opetusta useissa eri oppiaineissa, niin ettei kielenoppiminen rajoittuisi ainoastaan kielenopetuksen tunteihin.

Koltansaamenkielinen aapinen ilmestyi

Koltansaamen aapiskirja *Jääkk-njaal ABBÁS* julkaistiin joulukuussa 2021.²⁸⁰ Se johdattaa lukemiseen ja kirjoittamiseen, mutta tukee myös lapsen kasvua omaan kieleensä ja kulttuuriinsa. Kirja kertoo Sevettijärvellä asuvasta 7-vuotiaasta Jääkk-naalista. Värikkäästi kuvitetun aapisen valmistuminen on koltta-saamelaiselle yhteisölle merkittävä asia, sillä ajantasaiset ja innostavat oppimateriaalit ovat tärkeä kielenelvytyksen osa-alue.

275 <https://www.epressi.com/tiedotteet/kulttuuri-ja-taide/opetus-ja-kulttuuriministeriolta-rahoitus-dihtosis-hankkeen-neljannelle-vuodelle.html>, 27.10.2021

276 <https://yle.fi/a/3-12163431>, 28.10.2021

277 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2019, s. 104: https://www.kotus.fi/files/8994/Kielipolitiikan_vuosi_2019.pdf

278 <https://yle.fi/uutiset/3-11791039>, 16.2.2021

279 <https://yle.fi/a/3-11931246>, 14.5.2021

280 <https://www.epressi.com/tiedotteet/kulttuuri-ja-taide/kauan-odotettu-koltansaamen-aapinen-ilmestynyt.html>, 14.12.2021

Lapin korkeakouluihin lisää saamen kielen opintoja

Lapin yliopisto ja Lapin ammattikorkeakoulu lisäsivät saamen kielen opintomahdollisuuksia.²⁸¹ Saamen kielen alkeisopintoja tarjottiin Lapin yliopiston Kielikeskuksessa. Saamen kielen ammatillisia opintoja edistyneemmille kielenkäyttäjille ei sitä vastoin ole ollut tarjolla korkeakouluissa.

Katsausvuonna alettiin valmistella saamen kielen sivuainekokonaisuutta, joka käynnistyisi syksyllä 2022. Opinnot (25 op) koostuvat moduuleista, joista opiskelija voi halutessaan valita myös yksittäisiä opintojaksoja. Opintomodulit toteutetaan kokonaan verkossa, ja ne avataan myös korkeakoulujen Avoimen yliopiston ja Campus Onlinen opintopalettiin.

Saamen kielen opiskelumahdollisuuksia halutaan lisätä, koska kielen osaajista on huutava pula. Tarvitaan laaja-alaista kielitaitoa useille eri ammattialoille. Jo työelämässä toimiville on tärkeää ylläpitää kielitaitoa, syventää osaamista ja laajentaa ammattisanastoa, jotta saamen kieli työkielenä vahvistuu.

Yle ja saamen kielet

Unna Junná teini-ikään

Suomen ensimmäinen täysin saamenkielinen lastenohjelma *Unna Junná* juhli ensimmäistä vuosikymmentään kolmekielisenä.²⁸² Ohjelmaa tehtiin neljä ensimmäistä vuotta pohjoissaameksi yhteistyössä Ruotsin yleisradioyhtiön SVT:n kanssa. Vuonna 2011 Yle alkoi tuottaa ohjelmia yksin. Samalla kielivalikoima laajeni inarin- ja koltansaameen. Ohjelmajaksoja on tehty yhteensä noin 200.

Unna Junná on kieli- ja kulttuurikasvatusta, sillä se kertoo saamelaislasten maailmasta heidän omalla kielellään. Teemat vaihtelevat lauluista ja leikeistä saamelaisiin eläintarinoihin ja pohjoisen luontokuviin.

Yle kouluttaa saamenkielisiä media-alan osaajia

Saamenkielisiä toimittajia on sangen vähän. Ensimmäistä kertaa järjestetyssä Ylen harjoitteluohjelmassa koulutettiin uusia saamenkielisiä osaajia media-alalle.²⁸³ Koulutukseen valittiin yhteensä viisi harjoittelijaa eri kieliryhmistä. Ohjelma koostui journalismin peruskurssista ja kesäharjoittelusta Ylen saamenkielisessä toimituksessa Inarissa.

Kela ja saamen kielet

Kela ja saamelaiskäräjät sopivat saamenkielisten palvelujen kehittämistavoitteista

Kela ja saamelaiskäräjät neuvottelivat yhteistyöstä saamelaisen sosiaaliturvan ja saamen kielilain toteutumisen parantamiseksi Kelan palveluissa.²⁸⁴ Inarissa järjestetyssä tapaamisessa uudistettiin myös Kelan ja saamelaiskäräjien 30 vuotta täyttävä yhteistyösopimus. Uudistetussa yhteistyösopimuksessa luetellaan useita saamen kielisiin liittyviä toimenpiteitä:

281 <https://www.ulapland.fi/news/Pohjoissaamen-kielen-opetusta-valmistellaan-saamenkielisille-opiskelijoille/43760/0aa7aa1a-7d2b-4128-9a11-ed9b25e23d80>, 26.8.2021

282 <https://yle.fi/a/3-11810849>, 26.2.2021

283 <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2021/06/10/ylen-harjoitteluohjelma-kouluttaa-uus-saamenkielisia-osaajia-media-alalle>, 10.6.2021

284 <https://www.sompio.fi/uutiset/kela-ja-saamelaiskaraajat-uudistavat-yhteistyosopimuksensa--sopimuksella-linjataan-kelan-saamenkielisten-palvelujen-kehittamista-6.184.2078608.e0bf13adb1>, 18.11.2021

- Kela pyrkii suunnitelmallisesti edistämään saamen kielilain toteutumista käytännössä.
- Kela kehittää aktiivisesti saamenkielisiä palveluja, mukaan lukien verkkoasiointia.
- Kela kääntää saameksi lomakkeita ja sähköisen asioinnin asiakirjoja.
- Kela viestii saamenkielisistä palveluista säännöllisesti.
- Kela huomioi rekrytoinnissa saamen kielen taidon ja kulttuuriosaamisen.

Kela on kehittänyt saamenkielisiä palvelujaan aktiivisesti. Se julkaisi saamenkieliset verkkosivut 2019–2020. Kelassa on työskennellyt myös saamenkielisen viestinnän asiantuntija vuodesta 2020 lähtien. Lisäksi Kelalla on tulostettavia esitteitä ja 30 etuuslomaketta saamen kielillä.

Syksystä 2021 lähtien Kela on tuottanut etäpalvelua, jossa asiakas saa yhteyden Kelan asiakaspalvelijaan joko tietokoneen tai mobiililaitteen välityksellä.²⁸⁵ Ensiksi tarjottiin pohjoissaamenkielistä puhelin- ja etäpalvelua arkisin klo 13–15. Vuoden 2022 alusta Kela on tarjonnut etäpalvelua myös koltansaamen kielellä.²⁸⁶

Kelan järjestämässä etäpalvelussa asiakas on yhteydessä Kelan asiakaspalvelijaan tietokoneen, puhelimen tai tabletin avulla ilman ajanvarausta Virtu-portaalin kautta. Virtu-portaalia ylläpitää Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus yhdessä Lapin kuntien, sairaanhoitopiirien ja Kolpeneen palvelukeskuksen kanssa.²⁸⁷

Kela kehittää saamenkielisiä palveluja yhteistuumin kieliyhteisön kanssa.²⁸⁸ Työssä hyödynnetään asiakasraateja. Asiakkaat pääsevät niissä arvioimaan sitä, kuinka hyvin Kelan palvelut toimivat. Vuoden 2021 aikana pidettyihin raateihin on osallistunut kaikkien Suomessa puhuttujen saamen kielten edustajia.

Kela julkaisi äitiyspakkauksen ensikirjan saameksi

Äitiyspakkaukseen on kuulunut vauvan ensikirja vuodesta 1985 lähtien. Kela julkaisi *Ilo pisaroi!* -kirjan ensi kertaa myös kaikilla kolmella saamen kielellä.^{289,290} Saamenkieliset ensikirjat olivat saatavilla pakkauksessa vuoden 2022 alusta lähtien. Äitiyspakkauksen saatekirjeessä onnittelaa vanhempia vuodesta 2022 alkaen myös saameksi.

Ensikirjasta on aikaisemmin ollut saatavilla ainoastaan pohjoissaamenkielinen käännös. Uudet saamenkieliset ensikirjat julkaistiin kahtena erillisenä painettuna kirjana. Toisen kirjan teksti on pohjois- ja inarinsaameksi sekä toisen koltansaameksi ja suomeksi. Vuosina 2020 ja 2021 äitiyspakkauksen saaneet voivat tilata saamenkielisen ensikirjan takautuvasti.

Omakielinen ensikirja on merkityksellinen kielenoppimisen kannalta. Sen tarjoamien leikki- ja lukuhetkien avulla saamen kielen käytöstä tulee luonteva osa lapsen varhaista kasvua. Ensikirjan pohjoissaamenkielille saamen kielen emeritusprofessori **Pekka Sammallahti** on kääntänyt ensikirjan pohjoissaameksi ja kielitieteilijä, toimittaja ja kirjailija **Petter Morottaja** inarinsaameksi. Koltansaamenkielisen käännöksestä vastaa kääntäjä **Hilkka Fofonoff**.

285 <https://www.epressi.com/tiedotteet/hallitus-ja-valtio/kela-tarjoaa-etapalvelua-kotisohvalle-lapissa-fpa-kunder-i-lapland-erbjuds-distansservice-i-hemmet.html>, 2.9.2021

286 <https://www.sompio.fi/hyoty/turvallista-ja-helppoa-asiointia-kelan-etapalvelussa-6.184.2096192.4a5a6743e1>, 27.12.2021

287 <https://virtu.fi/>

288 <https://www.epressi.com/tiedotteet/kaupungit-ja-kunnat/kela-viettaa-saamen-kielten-viikkoa-saamenkielisia-palveluja-kehitetaan-yhdessa-kieliyhteison-kanssa.html>, 25.10.2021

289 <https://www.epressi.com/tiedotteet/hallitus-ja-valtio/kela-julkaisee-aitiyspakkauksen-ensikirjan-saameksi-fpa-ger-ut-moderskapsforpackningens-bilderbok-pa-samiska.html>, 9.12.2021

290 <https://www.ts.fi/uutiset/5507390>, 9.12.2021

Saamenkielinen taide

Musiikki

Hildá Länsmanin ja **Viivi Maria Saarenkylän** Vildá-yhtye sai arvostetun Euroopan unionin musiikkipalkinnon. Musiikissa yhdistetään toisiinsa mystisiä joikuja, svengaavia rytmejä ja improvisaatiota. Vaikutteita ammennetaan saamelaisten vahvasta yhteydestä luontoon, nykypäivän popmusiikista sekä suomalaisesta kansanmusiikista.²⁹¹ Gájanas julkaisi ensimmäisen levynsä *Cihkkojuvvon* (suom. Kätkeyty) saamelaisten kansallispäivänä.^{292,293} Yhtyeen musiikki nojaa saamelaiseen perinteeseen, mutta siinä kytketään luovasti toisiinsa myös etnomusiikkia ja progressiivista rockia. Kappaleissa korostuu vahva yhteys luontoon.

Yhtyeessä soittavat Hildá Länsman, **Nicholas Francett**, **Kevin Francett** ja **Erkki Feodoroff**. Kokoonpano valittiin Kaustisen kansanmusiikkijuhlien vuoden yhtyeeksi vuonna 2017. Sitä ennen yhtye sijoittui toiseksi Sámi Grand Prix -laulukilpailussa 2016 Norjassa.

Ánnámáretin (saamelaismuusikko **Anna Näkkäljärvi-Länsmanin**) uusi levy *Nieguid duovdagat* ammentaa sekä rikkaasta joikuperinteestä että alueen nykykulttuurista, luonnosta ja arjesta.²⁹⁴ Musiikin perustana ovat esittäjän omat joit, joihin yhdistetään erilaisia äänimaailmoja. Näkkäljärvi-Länsmanin mukaan joiku ei ole vain musiikkia, eikä kuka tahansa voi oppia sitä.²⁹⁵ Se on kieltä, johon liittyy vuorovaikutus, yhteisö ja historia. Hän itse pyrkii lähestymään joiun mysteerii säveltämällä.

Utsjokelainen **Mihkku Laiti** esittää räpiä äidinkielellään, pohjoissaameksi.²⁹⁶ Hän on laulanut ja joikannut 3-vuotiaasta. Joikaaminen ei enää tunnu ajankohtaiselta, joten nyt on oman musiikin vuoro. Saameksi räppääminen tuntuu luontevalta, ja sitä on helpointa sanoittaa omalla äidinkielellä.

Elokuva

Helmikuussa 2021 ensi-iltansa saanut luontoelokuva *Tunturin tarina* on Suomen ensimmäinen elokuvateattereissa esitettävä pitkä elokuva, joka on tekstitetty pohjoissaameksi.²⁹⁷ Elokuva esitettiin vuodesta 2017 lähtien toimineessa Utsjoen Davvenásti-elokuvateatterissa, mikä on olennaista mainita sen tähden, että teatteri on tärkeä kanava saamenkielisille elokuville. Siellä esitettiin vuonna 2020 kolme saamenkielistä elokuvaa: *Chihiro ilmmiid gaskkas* (suom. Henkien kätkemä), *Jikŋon 2* (Frozen 2) ja *Aamu stuorra liidni* (suom. Aamun iso huivi). Kyseisenä vuonna kävijämäärään suhteutettuna joka kolmas asiakas kävi katsomassa saamenkielisen elokuvan. Asiakkaat toivovat tuotantoyhtiöltä lisää saameksi tekstitettyjä elokuvia.

Kolttsaamelaisen elokuvaohjaajan **Katja Gauriloffin** elokuva *Je`vida* sai Suomen elokuväsäätiöltä 800 000 euron tuotantotuen. Se on laatuaan ensimmäinen koltansaamenkielinen pitkä fiktioelokuva. Ohjaaja on suunnitellut elokuvaprojektia jo kauan, ja tuki on pienelle kieliyhteisölle hyvin merkityksellinen. Elokuvan käsikirjoitus on muotoutunut yhdessä saamelaistaiteilija **Niillas Holmbergin** kanssa viimeisen parin vuoden aikana. Elokuvan päärooleihin on tarkoitus kiinnittää koltansaamenkielisiä näyttelijöitä.

291 <https://www.lapinkansa.fi/vildalle-euroopan-unionin-musiikkipalkinto/3271905>, 19.1.2021

292 <https://www.sompio.fi/kulttuuri/gajanas-julkaisi-debyyttialbuminsa-6.184.1951242.b7c42d8e63>, 6.2.2021

293 <https://riffi.fi/artikkelit/levyarviot/gajanas-cihkkojuvvon-hidden-universaalia-saamelaista-psykedeliaa>, 6.2.2021

294 <https://www.sompio.fi/i ihmiset/annamaretin-levy-vie-kuulijansa-kuvitteelliselle-tunturimatkalle-6.184.1951367.d565aa0278>, 5.12.2021

295 <https://seura.fi/ilmiot/tarinat/joiun-jaljilla-saamelaismuusikko-tutkii-joiun-mysteeria/>, 25.2.2021

296 <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/usjoelta-kotoisin-oleva-mihkku-saapuu-lavalle-saamelaisasussa-ja-yllattaa-tuomarit-taysin-sina-et-kertonut-meille-etta/8061618#gs.jfbd9>, 14.2.2021

297 <https://yle.fi/uutiset/3-11735226>, 15.1.2021

Uskonnollinen kieli

Katsausvuonna julkaistiin uskonnollisia tekstejä inarinsaameksi. Uuden testamentin neljän evankeliumin uusi inarinsaamenkielinen käännös *Evangeliumeh anarâškielân* ilmestyi.^{298,299} Käännös noudattaa tällä hetkellä käytettävää kielimuotoa ja voimassa olevaa oikeinkirjoitusta. Tekstin muo-
toilusta kerätään palautetta koko Uuden testamentin myöhempää julkaisua varten.

Ortodoksisen kirkon kirkolliskokoukselle tehtiin syksyllä 2021 aloite jumalanpalvelustekstien kääntämisestä koltansaameksi.³⁰⁰ Asia on merkittävä sekä kirkollisten toimitusten että uhanalaisen kielen säilyttämisen kannalta. Suomen ortodoksinen kirkko on julkaissut koltansaamenkielisen liturgian käsikirjan vuonna 2001.

298 <https://www.epressi.com/tiedotteet/uskonto/kotimaan-kielivahemmistoille-kaksi-uutta-raamatunkaannosta.html>, 17.6.2021

299 <https://www.seurakuntalainen.fi/uutiset/evankeliumit-ensi-kertaa-inarinsaameksi/>, 4.7.2021

300 <https://aamunkoitto.fi/ajassa/anna-lumikivi-toivoo-jumalanpalvelusteksteja-kaannettavan-koltansaameksi-koltansaame-minulle>, 21.11.2021

VIITTOMAKIELET

Viittomakieliset Suomessa

Ketkä käyttävät viittomakieltä, kuka on viittomakielinen, kenen äidinkieli on viittomakieli? Viittomakieleen ja sen käyttäjiin liittyy useita käsitteitä, joiden avulla voi hahmottaa kieliyhteisön sosiologista rakennetta.³⁰¹ Yleiskielessä *viittomakieltä käyttävä* tarkoittaa sen tarkemmin määrittelemättä ihmistä, joka käyttää viittomakieltä. Kielilainsäädännössä, jonka nojalla määräytyvät yksilön kielilliset oikeudet, ilmaus rajautuu tarkemmin: *viittomakieltä käyttävä* on suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävä henkilö, jonka oma kieli (äidinkieli) on viittomakieli.

Käsitteen *viittomakielinen* merkitys on laaja. Se tarkoittaa yksittäistä henkilöä, joka identifioituu viittomakieliseen yhteisöön. Myös kuulolaitetta tai sisäkorvaistutetta käyttävät voivat olla viittomakielisiä. Henkilön viittomakielisyyden kannalta ratkaisevaa on toisaalta viittomakielen käyttö, toisaalta taas yhteisöön samastuminen.

Viittomakielestä muodostuu äidinkieli tyypillisesti silloin, kun henkilö on käyttänyt viittomakieltä pienestä pitäen tai se on hänelle muutoin tärkein kieli. Viittomakieli voi olla myös kuulevan henkilön äidinkieli. Suomessa käytetään sekä suomalaista että suomenruotsalaista viittomakieltä. Äidinkieleenään suomalaista viittomakieltä käyttäviä on noin 5 500 (kuuroja käyttäjiä noin 3 000). Suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävät asuvat pääasiassa Etelä-Suomessa ja Pohjanmaalla. Kuuroja heistä on noin 100. Suomenruotsalainen viittomakieli on uhanalainen. Kuurojen vanhempien kuuleviin lapsiin viitataan englanninkielisen ilmauksen alkukirjaimista muodostetulla lyhennesanalla *CODA* tai *coda* (*Children of Deaf Adults*). Ilmaus *SODA* tai *soda* (*Siblings of Deaf Adults*) tarkoittaa kuurojen kuulevia sisarusia.

Tilastotietokanta Kelasto kokoaa tietoa Kelan tarjoamasta sosiaaliturvasta ja palveluiden käytöstä.³⁰² Sen tarjoama numeerinen tieto valaisee yhdeltä kuldasta viittomakielen käyttöä Suomessa. Kelan tulkkauspalveluihin oikeutettuja on noin 6000 ja palvelun käyttäjiä noin 3000 henkeä. Kelan rekistereissä on noin 800 viittomakielen tulkkiä, ja sen kustantamia tulkkaustilauksia järjestetään kuukaudessa keskimäärin noin 15 000.

Katsausvuonna laajennettiin väestötietojärjestelmän kielivalikkoo. Kesästä 2021 suomenruotsalaisen viittomakielen on voinut ilmoittaa äidinkielekseen väestötietojärjestelmässä.³⁰³ Järjestelmään merkityn äidinkielen käytöstä hallinnossa ei ole yhtenäistä ohjeistusta, mutta monet julkishallinnon organisaatiot ja yritykset hyödyntävät väestötietojärjestelmän kielimerkintöjä.

Viittomakielibarometri 2020

Viittomakielibarometri 2020 -kyselyssä selvitettiin viittomakielen tilannetta puheyhteisön jäsenten valottamana.^{304,305} Miten viittomakielisten kielelliset oikeudet toteutuvat? Keskeisiä aiheita olivat tulkkauspalvelujen saatavuus ja tiedonsaanti viittomakielellä sekä mahdollisuus käyttää viittomakieltä palveluissa.^{306,307} Kysely suunnattiin erityisesti niille, joiden äidinkieli väestötietojärjestelmässä on suomalainen tai suomenruotsalainen viittomakieli (540 henkilöä).

301 Ks. lähemmin esim. <https://kuurojenliitto.fi/viittomakieliset/>

302 <https://tietotarjotin.kela.fi/tilastodata/2051231/Tilastotietokanta%20Kelasto>

303 <https://www.stinfo.fi/tiedote/ruotsinkielisen-viittomakielen-voi-ilmoittaa-nyt-aidinkielekseen-vaestotietojarjestelmaan?publisherId=3777&releaseId=69911866>, 10.6.2021

304 Rainò, P. 2021. *Viittomakielibarometri 2020 – Tutkimusraportti*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:4, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162839>

305 <https://www.humak.fi/uutiset/viittomakielinen-barometri-mittaa-kielellisten-oikeuksien-toteutumista/>, 9.2.2021

306 Rainò, P. 2021. *Viittomakielibarometri 2020 – Tutkimusraportti*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:4, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162839>

307 <https://www.humak.fi/uutiset/viittomakielinen-barometri-mittaa-kielellisten-oikeuksien-toteutumista/>, 9.2.2021

Viranomaistoiminta saa moitteita. Melkein yhdeksässä asioimistilanteessa kymmenestä (87 %) julkista palvelua tarjoava taho ei ollut toiminut lainsäädännön edellyttämällä tavalla: asiakas oli joutunut tilaamaan tulkin viranomaisen puolesta. Viranomaisten ylläpitämät verkkosivustot kaipaavat kohennusta. Vain 28 prosenttia vastaajista oli löytänyt sivustoilta viittomakielellä tarjottua tietoa. Suomenruotsalaisella viittomakielellä tietoa on äärimmäisen harvoin saatavilla.

Kuurojen Liitto esittää viittomakielisten sovinto- ja totuusprosessin käynnistämistä

Kesällä 2020 valtioneuvosto aloitti pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukaisesti tutkimushankkeen, jossa selvitettiin kuuroihin kohdistuneita oikeudenloukkauksia. Tutkimus käsitteli kuuroihin ja viittomakielisiin kohdistuneita vääryyksiä Suomessa 1900-luvulta nykypäivään ja niiden käsittelyyn tarkoitetun sovintoprosessin käynnistämistä.

Hanke julkaisi selvityksen 15.12.2021.³⁰⁸ Kuurot ovat kohdanneet henkistä ja fyysistä väkivaltaa, alistamista ja eristämistä. Viittomakieltä on kielletty käyttämästä, ja se on hävitetty kuurojen ope- tuksesta. Epäinhimillisintä ovat olleet rotuhygieenisiin syin tehdyt toimenpiteet, kuten pakkosterili- saatiot ja -abortit sekä kokeelliset korvaleikkaukset. Hanke esitti kahdeksan toimenpidesuositusta:

- Historiallisten vääryyksien kohtaamisprosessia on kutsuttava totuus- ja sovintoprosessiksi.
- Prosessi on rajattava kuurouteen ja viittomakieliseen kulttuuriin kohdistuneisiin hävittämisyrittämyksiin ja niiden käsittelyyn.
- Prosessiin osallistuville on taattava asianmukainen omakielinen psykososiaalinen tuki.
- Prosessissa on huomioitava myös väärintekijöiden näkökulma ymmärtäen kunkin ajan yhteiskunnallinen konteksti.
- Prosessi tulisi kohdistaa koko suomalaiselle yhteiskunnalle.
- Prosessin keskeisille toimijoille on tarjottava koulutusta ennen totuus- ja sovintoprosessin yksityiskohdista sopimista.
- Prosessin sidosryhmien on sitouduttava prosessiin osoittamalla siihen tarvittavat resurssit.
- Totuus- ja sovintokomission asettaminen on mahdollinen, kun komissiolla on tila toimia itsenäisesti ja riippumattomasti.

Kuurojen Liitto esitti, että nyt valmistuneen selvityksen jälkeen varsinainen totuus- ja sovintopro- sessi on viipymättä käynnistettävä, ja prosessille on osoitettava riittävät resurssit sekä varmistettava psykososiaalinen tuki.^{309,310} Prosessi vaatii yhteisön tukea, osallisuuden kokemusta ja keskinäistä luottamusta. Kaikki materiaali tulee tuottaa myös viittomakielellä, jotta se saavuttaa koko yhteisön.

308 Katsui H. – Koivisto M. – Tepora-Niemi S-M. – Meriläinen N. – Rautiainen P. – Rainò P. – Tarvainen M. – Hiilamo H. 2021. *Viitotut muistot. Selvitys kuuroihin ja viittomakielisiin Suomen historiassa 1900-luvulta nykypäivään kohdistuneista vääryyksistä sekä niiden käsittelyyn tarkoitetun totuus- ja sovintoprosessin käynnistämisen edellytyksistä*. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163689>

309 <https://www.epressi.com/tiedotteet/kotimaa/kuurojen-liitto-vaatii-viittomakielisten-sovinto-ja-totuusprosessin-kaynnistamista.html>, 15.12.2021

310 <https://yle.fi/uutiset/3-12231911>, 15.12.2021

Vuoden viittomakieliteko -palkinto myönnettiin valtioneuvoston kanslialle

Viittomakielen päivää juhlistaan aina 12. helmikuuta. Kuurojen Liitto myöntää merkkipäivänä tunnustuspalkinnon vuoden viittomakieliteosta. Palkinto myönnetään henkilölle tai taholle, joka on edistänyt viittomakielisten kielellisiä oikeuksia, parantanut viittomakielten asemaa ja tuonut viittomakieliä näkyville.

Vuoden viittomakieliteko 2020 -palkinto myönnettiin valtioneuvoston kanslialle sen ansioista viittomakielisen viestinnän järjestämisestä kriisitilanteessa.^{311,312,313} Kuurojen Liiton hallitus perusteli päätöstään sillä, että valtioneuvoston kanslia on koronakriisin aikana järjestänyt viittomakielen tulkkausten tiedotustilaisuuksissaan, mikä on parantanut viittomakielisten tiedonsaantia merkittävästi ja näyttänyt esimerkkiä myös muille toimijoille.

Kunnissa viittomakielinen kriisitiedotus tai tiedotustilaisuuksien tulkkaus ei ole yleistynyt samassa määrin. Viestintätavat myös vaihtelevat kunnittain, minkä tähden viittomakieliset asukkaat kokevat tilanteen epätasa-arvoiseksi. Tulkkausta järjestetään etupäässä suurten kuntien yleisötilaisuuksissa.

Ylen palvelut merkityksellisiksi viittomakielisille

Kesäkuussa 2021 Yle teetti tarjoamistaan palveluista kyselyn näkö- ja kuulovammaisille henkilöille.³¹⁴ Sen avulla tahdottiin selvittää, miten usein ja mihin tarkoitukseen palveluita käytetään ja kuinka saavutettavia palvelut ovat.

Yle on näkö- ja kuulovammaisten henkilöiden mielestä tärkeä mediayhtiö, ja sen tarjoamat sisällöt koetaan erittäin merkityksellisiksi. Palveluja käytetään aktiivisesti ja niitä pidetään luotettavina. Muihin mediapalvelujen tuottajiin nähden Yleä pidetään helpommin saavutettavana. Yhtiö sai paljon kiitosta näkö- ja kuulovammaisten huomioimisesta.

Kyselyssä saatiin konkreettisia ehdotuksia ohjelmien ja muiden palveluiden saavutettavuuden parantamiseksi. Äänitekstityksen laajentamista ajankohtaisohjelmiin toivottiin. Tekstitysten alustaksi kaivataan taustapalkkia, jotta teksti erottuisi paremmin muusta kuvasta. Kuvailutulkattuja ja viittomakielisiä sisältöjä esitettiin lisättäväksi. Verkkosivujen saavutettavuutta tulisi parantaa, jotta ruudunlukuohjelma toimisi paremmin.

Kuurojen liiton kielineuvonta

Kuurojen liitto tarjoaa kielineuvontaa.^{315,316} Maksuttomasta neuvonnasta voi saada apua viittomakielen rakenteeseen liittyviin ongelmiin ja laajemminkin kielenkäyttöön. Palvelua tarjotaan suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä sekä niiden lisäksi myös suomeksi ja ruotsiksi. Vuonna 2020 neuvonnassa vastattiin noin 400 puheluun.

311 <https://yle.fi/uutiset/3-11787056>, 12.2.2021

312 <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/kuurojen-liitto-palkitsi-valtioneuvoston-kanslian-koronaviestinnan-tasta-on-hyva-jatkaa/8063818>, 12.2.2021

313 <https://www.epressi.com/tiedotteet/kotimaa/vuoden-viittomakielitekopalkinto-valtioneuvoston-kanslialle.html>, 12.2.201

314 <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2021/06/30/janna-inkinen-ja-minna-pontys-yle-on-saavutettavissa-nako-ja-kuulovammaisille>, 30.6.2021

315 <https://kuurojenliitto.fi/kielineuvonta/>

316 <https://yle.fi/uutiset/3-11963243>, 17.6.2021

Viittomakieli muuttuu nopeasti, mikä on pantu merkille myös kielineuvonnassa. Nuori sukupolvi käyttää viittomakieltä vapaammin kuin aiemmat polvet. Nuorisokielessä – esimerkiksi räppivideoilla – syntyy uusia sanoja tiuhaan ja viittominen on nopeaa. Se lisää kielen variaatiota ja osin kiihdyttää muutosta.

Kääntäjät ja tulkit muodostavat tärkeän kielineuvonnan asiakasryhmän. Neuvonnasta tiedustellaan uusien sanojen viittomia ja uusien viittomien merkityksiä. Esimerkiksi tulossa oleva tulkkaus saattaa sisältää uutta sanastoa, joille tarvitaan viittomia. Ennakkovalmisteluista huolimatta tulkit joutuvat usein tulkkaustilanteessa keksimään uusia viittomia. Varsinkin suomenruotsalaisessa viittomakielissä tulkilla voi olla ajoittain paljon sananvaltaa, koska pienessä kieliyhteisössä ei välttämättä ei ole olemassa vakiintuneita ilmaistapoja uusille asioille.

Tulkit keräävät myös tietoa siitä, millaisia viittomia asiakkaat käyttävät. Lainautuminen on tavallista ja uudissanon muodostamisessa seurataan kansainvälisiä viittomia. Uusista virallisista viittomista päättää Kotimaisten kielten keskuksen yhteydessä toimiva viittomakielten lautakunta.

Viittomakielen alkeet voi opiskella itsenäisesti verkossa

Vuoden 2020 Kielipolitiikan vuosi -katsauksessa mainittiin, että Diakonia-ammattikorkeakoulu (Diak) tuottaa KiVAKO-hankkeessa (kielivarannon vahvistaminen korkeakouluissa) suomalaisen viittomakielen A1–A2-tasoista opetusta verkossa.³¹⁷ Keväällä 2020 julkaistiin videosarja A1-tasoisesta pilottikurssista ja syksyllä 2020 alettiin toteuttaa A2-tason verkko-opetusta. Toukokuusta 2021 viittomakielen alkeiskurssit ovat olleet vapaasti käytettävissä oppilaitoksen Youtube-tilillä.³¹⁸ Kurssit *Viittomakieli 1* ja *Viittomakieli 2* vastaavat eurooppalaisen viitekehyksen taitotasoja A1 ja A2. Kurssien esittelyvideot johdattavat aiheeseen.^{319,320}

Suomenruotsalainen viittomakieli

Suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimus laajenee

Jyväskylän yliopiston viittomakielen keskuksella on opetusministeriön myöntämä valtakunnallinen erityistehtävä harjoittaa viittomakieleen liittyvää tutkimusta ja koulutusta. Katsausvuoden alussa opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi keskukselle hankerahoitusta tutkimuksen laajentamiseen: suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimus aloitettiin yhdessä Helsingin yliopiston kanssa.^{321,322} Jyväskylässä painottuu korpustyö, kun taas Helsingissä tutkitaan suomenruotsalaista viittomakieltä vähemmistökielenä kielisosiologian näkökulmasta.³²³

Hankkeessa keskitytään korpustyöhön. Vuonna 2019 julkaistiin korpuksen ensimmäinen osakokous, joka sisältää suomalaista viittomakieltä.³²⁴ Nyt tarkoituksena on julkaista suomenruotsalaisen viittomakielen korpus ja luoda videoaineistokokoelma. Viittomakielen keskuksessa on vuosina 2015–2017 kerätty 12 suomenruotsalaista viittomakieltä äidinkielenään käyttävältä henkilöltä videomateriaalia korpusta varten.

317 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2020, s. 84: https://www.kotus.fi/files/10014/Kielipolitiikan_vuosi_2020.pdf

318 <https://www.diak.fi/2021/05/21/viittomakielen-alkeet-voi-jatkossa-opiskella-verkossa-itsenaisesti/>, 21.5.2021

319 https://www.youtube.com/watch?v=5NoFIHZdgYM&list=PLX8L6VZCYbFKZB-Lipido1mPsKI_cfvsC

320 <https://www.youtube.com/watch?v=ZUwqgynL20g&list=PLX8L6VZCYbFLuyOtSBh9tV4AWvCz7WBPF>

321 <https://jyunity.fi/ajassa/viittomakielen-keskukselle-lisavastuuta/>, 10.2.2021

322 <https://kuurojenliitto.fi/ajankohtaista/suomenruotsalaisen-viittomakielen-tutkimus-kahdelle-yliopistolle/>, 9.12.2021

323 <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/kulttuuri/tutkimus-auttaa-elvyttamaan-uhanalaista-kielta>, 20.4.2021

324 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2019, s. 120: https://www.kotus.fi/files/8994/Kielipolitiikan_vuosi_2019.pdf

Videoaineistokokoelmat ovat hyödyllisiä kielellisten ja kulttuuristen piirteiden tutkimuksessa ja opetuksessa. Niiden avulla voidaan selvittää viittomakielen sanastoa, rakennetta ja variaatioita sekä kuurojen yhteisön tapoja ja normeja. Videoihin liitetyt metatiedot helpottavat tutkimusta. Ne mahdollistavat esimerkiksi yksittäisen viittoman tai tietyn kielenpiirteen etsimisen. Lisäksi päästään vertailemaan eri kielenkäyttäjien tapoja viittoa.

Suomenruotsalaisen viittomakielen elvytys

Suomenruotsalainen viittomakieli on uhanalainen, sillä on vain satakunta käyttäjää.³²⁵ Kuurojen Liitto sai opetus- ja kulttuuriministeriöltä projektirahoitusta 131 000 euroa suomenruotsalaisen viittomakielen elvytyksen jatkotyöhön vuodeksi 2021.³²⁶ Elvytysprojekti *Språkstyrka – revitalisering av finlandssvenskt teckenspråk* toteutettiin yhteistyössä Finlandssvenska teckenspråkiga -yhdistyksen kanssa. Projektin merkittävä yhteistyökumppani on Pohjanmaalla sijaitseva Pedersören kunta. Kunnassa sijaitseva Ytteressen koulu pystyi käynnistämään hankkeen avulla suomenruotsalaisen viittomakielen lähi- ja etäopetuksen. Se on tällä hetkellä ainoa Pohjanmaalla sijaitseva koulu, jossa järjestetään opetusta suomenruotsalaisella viittomakielellä. Elvytyshankkeen tuella neljä henkilöä pystyi antamaan etäopetusta Pedersören kunnasta käsin muualle Suomeen. Koulu pyrkii kokonaisvaltaiseen kasvatukseen. Opetuksessa vahvistetaan kielen lisäksi myös oppilaan identiteettiä.

Kielen yhteisöllisen aseman kohentamisessa riittää työtä, sillä suomenruotsalainen viittomakieli ei ole samassa määrin vakiintunut kuin suomalainen viittomakieli. Käyttöyhteyksiä on niukalti. Tulkkipula vaivaa, ja tulkkausta on vaikea saada. Esimerkiksi Pohjanmaalla on vain neljä suomenruotsalaista viittomakieltä osaavaa tulkkiä. Suomenruotsalaista viittomakieltä osaavia tulkkeja kaivataan etenkin länsi- ja etelärannikolle, jossa ruotsi on monen äidinkieli.

Poimintoja

Hätäilmoituksen voi jättää suomalaisella viittomakielellä. Hätäilmoituksiin käytettävästi 112 Suomi -sovelluksesta tuli vuoden 2021 alussa yksi virallisista hätätiedotekanavista. Kesäkuussa alkoi vuoden mittainen kokeilu, jonka aikana hätäilmoituksen voi tehdä myös suomalaisella viittomakielellä.^{327,328,329}

Kela edistää kuulovammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta. Laitoksen järjestämässä kokeilussa vammaisten tulkkauksen hakemuksen voi tehdä suomalaisella viittomakielellä.³³⁰ Viittomakielellä voi hakea esimerkiksi lisätunteja, opiskelutulkkausta ja oikeutta tulkkaukseen. Aiemmin kuulovammaisten asiakkaiden on pitänyt laatia hakemukset suomen- tai ruotsinkielisellä lomakkeella. Tiedote kokeilusta julkaistiin myös suomalaisella viittomakielellä.³³¹

325 <https://yle.fi/uutiset/3-11974450>, 17.6.2021

326 <https://kuurojenliitto.fi/ajankohtaista/suomenruotsalaisen-viittomakielen-elvytykseen-jatkorahoitusta/>, 29.1.2021

327 <https://www.hs.fi/kotimaa/art-200008057828.html>, 15.6.2021

328 <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/hatailmoituksen-voi-tehda-myo-s-viittomakielella-historiallinen-kokeilu-alkaa/8170896#gs.idw290>, 15.6.2021

329 <https://mobili.fi/2021/06/16/112-suomi-sovelluksessa-alkoi-mielenkiintoinen-kokeilu-hatailmoitus-onnistuu-viittomakielella/>, 16.6.2021

330 <https://www.epressi.com/tiedotteet/hallitus-ja-valtio/uudessa-kokeilussa-vammaisten-tulkkauksen-hakemuksen-voi-tehda-viittomakielella-nytt-forsok-mojliggor-ansokan-pa-finskt-teckensprak-inom-toltkjansten-for-personer-med-funktionsnedsattning.html>, 28.10.2021

331 <https://youtu.be/xHsbq4ZHUe4>

Viitottu ja kuvitettu viikonloppu on järjestetty Muumimaailmassa vuodesta 2014 alkaen vuosittain.³³² Kuopiolainen yhteisöteatteriproduktio *Kanttia kadulla* esitti kesällä 15 minuutin mittaisia, kaikille avoimia ja maksuttomia kohtauksia Minna Canthin näytelmistä ja teksteistä eri puolilla kaupunkia. Osa kohtauksista tulkattiin viittomakielelle.^{333,334} Vantaan joulurauhan julistuksessa on tätä nykyä viittomakielen tulkkaus.³³⁵

Q-teatteri on kevätkauden 2021 ohjelmistoon kuului *Toksinen Kabaree*, joka lähetettiin myös suoratoistona verkon välityksellä.³³⁶ Kabareen viimeinen esitys tulkattiin myös suomalaiselle viittomakielelle.³³⁷ Lahden kaupunkia pyydettiin järjestämään kaupunginvaltuuston kokouslähetyksen simulaationtulkkaus viittomakielelle. Kokouslähetyksiä ei alettu tulkata viittomakielelle, mutta sen sijaan kaupunki alkoi tekstittää valtuuston kokoustallenteet.³³⁸

332 <https://www.diak.fi/2021/08/04/diakin-opiskelijat-luomassa-saavutettavaa-satumaailmaa-viitottu-ja-kuvitettu-viikonloppu-muumimaailmassa/>, 4.8.2021

333 <https://yle.fi/uutiset/3-11942166>, 21.5.2021

334 <https://www.viikkosavo.fi/paikalliset/4260253>, 18.8.2021

335 <https://www.vantaansanomat.fi/paikalliset/4411975>, 20.12.2021

336 <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000007814035.html>, 19.2.2021

337 <https://www.epressi.com/tiedotteet/kulttuuri-ja-taide/toksinen-kabaree-tulkataan-suomalaiselle-viittomakielelle.html>, 28.4.2021

338 <https://www.ess.fi/paikalliset/3610544>, 8.2.2021

ROMANIKIELI

Romanikielen elvytysohjelman laatimista jatkettiin

Romanikielen elvytysohjelman laatiminen käynnistettiin kesällä 2020, jolloin Opetushallitus asetti elvytysohjelman laatimisen tueksi kielitieteen, kielenelvytyksen ja romanikielen edustajista koostuvan asiantuntijaryhmän.³³⁹ Se alkoi työskennellä syksyllä 2020 ja jatkoi toimintaansa vuonna 2021. Katsausvuoden aikana ryhmä perehtyi romanikielen asemaan ja kielisosiologiseen tilanteeseen laajasti. Se järjesti myös kymmenkunta kuulemistilaisuutta ulkopuolisille asiantuntijoille.

Romaniväestön kuulemisissa keskeinen kysymys oli, haluaako puheyhteisö kieltä elvytettävän. Lähes kaikki kuultavat pitivät kielenelvytystä tarpeellisena ja kiireellisenä. Millaisia toimia tarvitaan? Romanivanhukset osaavat hyvin kieltä, mikä tuli esille myös kuulemisissa. Heidän kielitaitonsa tulisi saada elvytyksessä laajaan käyttöön.

Kieltä opettelevat tulisi saattaa yhteen kieltä ja kulttuuria taitavien ”kielimestarien” kanssa. Kieltä voidaan käyttää luontaisissa tilanteissa, esimerkiksi käsitöiden tekemisessä ja ruoanlaitossa. Konkreettisessa toiminnassa oppija voi olla osallisena vähäiselläkin kielitaidolla. Tärkeää on löytää kielitaitoisia keskustelukumppaneita oppijoille. Kuulemisissa pidettiin tärkeänä luoda kielenelvytykseen virheet salliva ja puhumiseen kannustava ilmapiiri.

Elvytysohjelman tärkeä kohderyhmä ovat lapset ja nuoret. Miten romanikieltä voisi elvyttää nuorten puhujien keskuudessa? Helsingin yliopiston romanikielen ja -kulttuurin yliopisto-opettaja **Anette Åkerlund** toteaa, että ”romanikieli on kuollut kuin latina”.^{340,341} Romanikieltä voisi elvyttää esimerkiksi omakielisillä lastenkirjoilla ja päiväkotiryhmillä.

Romano mirits kielen asialla

Ylen romaniasiain ajankohtaisohjelma Romano mirits on tärkeä romanikulttuurin välittäjä. Se on ainoa valtamediassa säännöllisesti lähetettävä romaneille suunnattu radio-ohjelma. Ohjelmaa toimitetaan kerran viikossa; jakso kestää 15 minuuttia. Sisällöt vaihtelevat laidasta laitaan, mutta henkilökuvat ja omakohtaiset tarinat sekä romanitaitteeseen liittyvät aiheet ovat tavallisia.

Lähes jokaisen ohjelmajakson lopussa esitetään muutaman minuutin pituiset romanikieliset uutiset. Uhanlaisen kielen säilymisen kannalta se on verraten vähän. Romanikieltä ei juuri kuule julkisissa yhteyksissä, minkä vuoksi radio-ohjelma voisi tarjota kieltä kuultavaksi enemmänkin.

Romano mirits käsittelee ajoittain romanikieltä. Vuonna 2021 kieli oli teemana kolmessa jaksossa. Kesäkuussa esitetyssä jaksossa teemana oli kielenelvytys. Vieraana oli Kotimaisten kielten keskuksen romanikielen lautakunta lautakunnan jäsen **Miranda Vuolasranta**.³⁴² Kahta muuta ohjelmajaksoa tarkastellaan tässä katsauksessa romanikielen ja kulttuurin kesäkoulun käsittelyn yhteydessä.

Romano miritsiä on toimitettu jo hyvän aikaa. Marraskuussa 2020 ohjelma täytti 25 vuotta. Juhlalähteyksen vieraana oli presidentti **Tarja Halonen**, joka tunnetaan romanien oikeuksien puolustajana ja edistäjänä. Katsausvuoden elokuussa Romano mirits julkaisi kesäuusintana tiivistetyn version juhlaohjelmasta.³⁴³

339 Ks. lähemmin Kielipolitiikan vuosi 2020, s. 88: https://www.kotus.fi/files/10014/Kielipolitiikan_vuosi_2020.pdf

340 <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/kulttuuri/romanikielta-voisi-elvyttaa-omakielisilla-lastenkirjoilla-ja-paivakotiryhmillä-anette-akerlund-ehdottaa>, 8.4.2021

341 <https://www.isonumero.fi/kuka-puhuisi-romanikielta/>, 3.8.2021

342 Romano mirits <https://areena.yle.fi/podcastit/1-50822563>, 22.6.2021

343 Romano mirits <https://areena.yle.fi/podcastit/1-50846230>, 10.8.2021

Romanikielen ja kulttuurin kesäkoulu täytti 25 vuotta

Romanikielen ja kulttuurin kesäkoulu järjestetään vuosittain Itä-Karjalan kansanopistossa Pun-kaharjulla. Kesäkoulun käytännön järjestelyistä vastaavat Savonlinnan seudun romaniyhdistys ja Itä-Karjalan kansanopisto. Kesäkoulu täytti katsausvuonna 25 vuotta.³⁴⁴ Viikon mittaiseen kurssiin osallistui 55 henkilöä.

Ylen romaniasiain ajankohtaisohjelman *Romano miritsin* jakso syyskuussa 2021 käsitteli merkki-vuottaan viettävää kesäkoulua.³⁴⁵ Ohjelmassa Savonlinnan seudun romaniyhdistyksen puheenjohta-ja **Ossi Blomerus** toteaa, että kesäkoulua pyritään uudistamaan jatkuvasti. Rahoitus Kansanopiston rehtori, opetusneuvos **Maija Tenojoki** kertoo, että kesäkouluviikko erottuu muusta kansanopiston ohjelmasta erityisesti yhteisöllisyydellään.

Vuoden 2021 kesäkoulussa oli esillä kansainvälinen romanikieli, jota oli opettamassa **Olli Berg**.³⁴⁶ Hän kertoo havainneensa, että kansainvälisen romanikielen opiskelu on innostanut muun muassa Itä-Euroopassa romanien parissa hengellistä työtä tekeviä Suomen romaneja.

Savonlinnan seudun romaniyhdistys täytti 50 vuotta katsausvuoden marraskuussa (yhdistys on pe-rustettu 21.11.1971).³⁴⁷ Yhdistyksessä on verkkosivujen mukaan 68 jäsentä. Verkkosivut tietävät myös kertoa, että Savonlinnassa romanikieltä opiskeli perusopetuksessa katsausvuonna kahdeksan oppilasta.

Romanilaulut, kieli ja tekniikan kehitys

Suomen romanikieli on elänyt pääasiassa puhuttuna kielenä, ja se on välittänyt yhteisön suullista perinnettä. Suullisen perinteen välittämisessä musiikilla on tärkeä tehtävä. Näin on eritoten romani-kulttuurissa.

Elisabeth Susilahti on käsitellyt opinnäytteessään Suomen romanilauluja ja niiden monimuotoi-suutta.³⁴⁸ Aiemmin pääosa romanilauluista laulettiin romanikielisinä, ja kieli oli esittäjiensä ylpey-den aihe. Romanikielen osaaminen alkoi heiketä 1950-luvulta lähtien yhteiskunnallisten ja kult-tuuristen muutosten myötä. Romaninkielisiä lauluja ei osata samassa mitassa kuin ennen, joskin romanikielisten laulujen osaamista arvostetaan edelleen. Yksittäisiä lauluja lukuun ottamatta vain vanhimmat romanilauluperinteen osaajat hallitsevat laulut romanikielisinä.

Sosiaalinen media on muuttanut romanien musiikkikulttuuria. **Kaj Åberg** on tarkastellut sitä, kuin-ka suullinen perinne ja muistinvarainen tieto siirtyvät yhteisössä nykyään.³⁴⁹ Tekninen kehitys on merkinnyt aiemmin muistinvaraisena esiintyneelle kulttuurille ainakin seuraavaa:

344 <https://www.ita-savo.fi/paikalliset/4225851>, 15.7.2021

345 *Romano mirits* <https://areena.yle.fi/podcastit/1-50897190>, 7.9.2021

346 *Romano mirits* (Borgin haastattelu alkaa kohdasta 7.05) <https://areena.yle.fi/podcastit/1-50908251>, 21.9.2021

347 <https://savonlinnaseudunromanit.fi/>

348 Susilahti, E. 2017. *Romanilaulut. Näkökulmia romanilauluihin – keskiössä Suomen romanilaulut*. Opinnäyte (AMK). Turun ammattikorkeakoulu. <http://www.theseus.fi/handle/10024/130694>

349 Åberg, K. 2021. Sosiaalinen media ja suomalaisen romanimusiikin muutos? *Musiikin suunta* (2/2021).

Suomen Etnomusikologinen Seura, Helsinki. <https://musiikinsuunta.fi/2021/02/sosiaalinen-media-ja-suomalaisen-romanimusiikin-muutos/>

- Teknologia on vapauttanut esittäjän muistin ja esitystilanteen esittämistä rajoista.
- Eri perinnemuodoista on tullut yhä enemmän tekstejä, joihin on mahdollista ottaa etäisyyttä ja joita voidaan entistä yksityiskohtaisemmin tulkita, arvioida ja analysoida.
- Erilaisia musiikkiperinteitä on saatavilla yhä runsaammin ja nopeammin.
- Vastaanottajan suhde perinteeseen on vaihtunut yhteisöllisestä yhä yksityisemmäksi.
- Eri perinnemuotojen paikat kulttuurin kokonaisuudessa ovat ajan kuluessa muuttuneet.

Romanilauluja on saatavilla verkossa melko runsaasti, ja niitä opetellaan sosiaalisen median kautta. Esimerkiksi perinnelaulujen lyriikka, melodiat ja harmonia omaksutaan yhä useammin ilman kosketusta alkuperäiseen esitystilanteeseen. Keskustelupalstoilla pohditaan romanilaulujen alkuperää sekä etsitään unohtuneita lauluja ja niiden sanoja.